Briefwisseling tussen Menno ter Braak en H. Marsman 1925-1940

Menno ter Braak en H. Marsman

Editie: Stichting Menno ter Braak

bron
n.v.t.

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/braa002brie06_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. Stichting Menno ter Braak

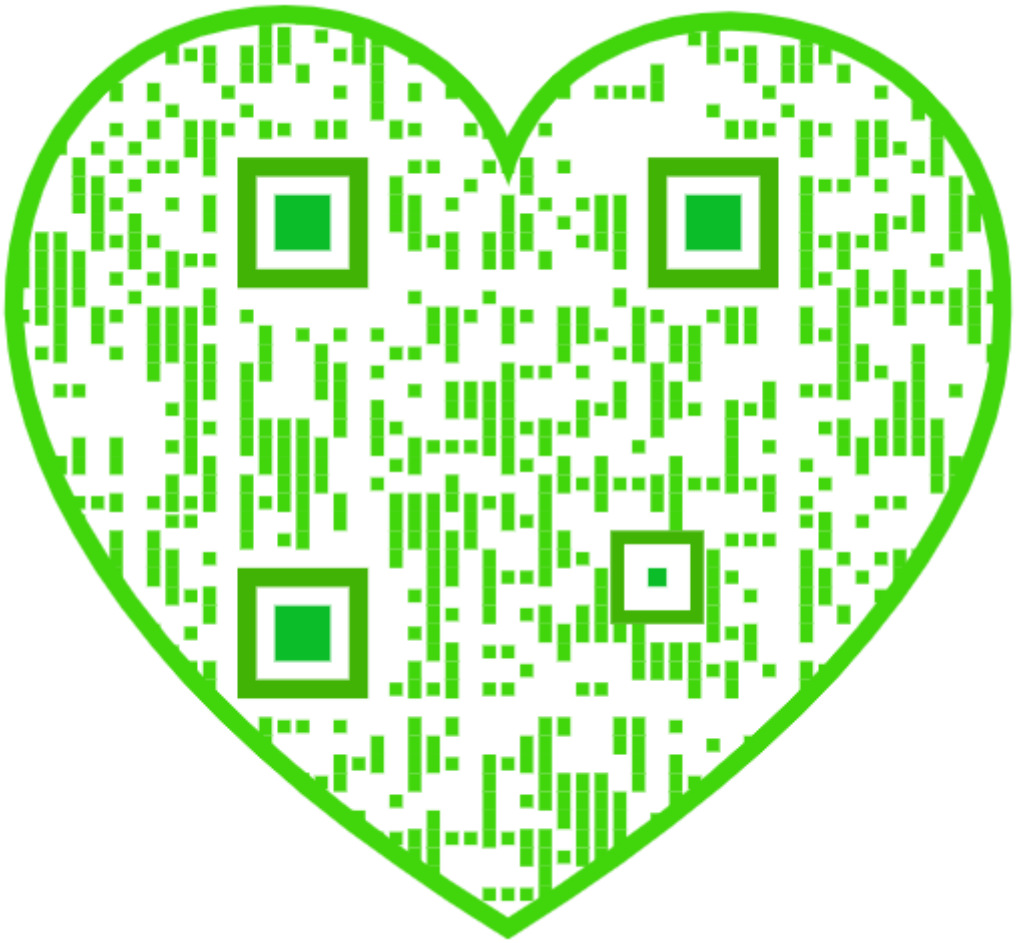

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

Amsterdam, 24 oktober 1923

aant.

24-X-'23

Amice,
Ik ben radeloos en woedend - ik stuur om de 2, uiterlijk 2½ dag briefk. naar v. L. waarop kiloliters inkt versmeerd worden enkel en alleen aan het onderstreepen van de woorden omgaand en spoed - maar het helpt geen donder. - Ga er eens heen, jij of Dick, maar zorg dat *ik* de correctie van je stuk krijg, als je het toevallig bij v. L. mocht vinden, en meenemen.
Ik zal de 4 extra ex aanvragen. Maar met zoo'n leidelijk- loederlijk en lamlendig geflikker kan ik niets beloven. Véél wordt me God domme *niet* bespaard.
Bij voorbaat dank voor de P.C.
t à t
HM

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[1924]

aant.

Mon chèr,
Hierbij de opstellen. Ik vind Nov. eenigszins mat - gemaniereerd, Trakl te subjectief, Büchner goed. Büchner sluit door de snelle, scherpe sprongen en vaart uitstekend aan bij dingen als de Hollander, Sneeuwstormen - wat dunkt je? Als D. mij het Rilke stuk nog niet stuurde, wanneer je hem ziet, kijk dan ook dat - gaarne! - even door, hoewel ik dat vrij stellig opneem. Denk je aan de [xxx] van [xxx] en de zomer-PC?
tàt
H.M.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Amsterdam)

Parijs, 16 september 1925

aant.

aant.

Paris, le 16 Septembre '25

Kan ik er op rekenen, dat je Adwaita-artikel dezen maand gereed komt, ik hoop het vurig. Ik heb voor de volgende nummers geen verstandige regel meer. Je opstel zal dus direct in October verschijnen, gehalveerd of geheel, dat hangt er van af.

Sta mij bij,
t. à t.,
H.M.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Amsterdam)

Zeist, 14 oktober 1925

aant.

aant.

14-X-'25

Amice,

Ten eerste wensch ik jou en ons geluk met je capitale Adwaïta-studie (ik hoop je dezer dagen de proef te kunnen sturen; *ik* bezorg dan de revisie). Ten tweede zou je me ten zeerste verplichten door een opstel over ‘Kleine Inez’ en ‘De Afspraak’. Kun je het samenvatten? (‘proza van “1910 ('05)”?’) en door allerlei andere copie. Spoor ook D.B. en H.S. tot het schrijven en zenden van werk nadrukkelijk aan. Met het Oct. nummer, dat vermoedelijk goed zal worden, is alle kruit verschoten. Laat mij (nog) niet in den steek. Zeg D.B. dat ik onmiddellijk na mijn bezoek aan A'dam, Van Vriesland de ‘Samenspraken’ terugzond; dat ik geen verdere bijdrage kan geven voor den Almanak, noch een photo van Slauerhoff, dat ‘De Man uit Frankrijk’ gereed is, maar pas in Dec. verschijnt (zeer weinig om niet te zeggen totaal niet meer een detective is; meer algemeen, principieel, dan persoonlijk werd, en mij wel voldoet.). Kun je ook over Zebedeus schrijven?

Laat D. ook de recensie over Campert sturen, en er een schrijven over [Hesperiden] (ik heb het Dec. ex., dat kan hij, desgewenscht, krijgen).

Als een *deel* van de bijdragen, die ik jullie nu vraag, in het *Nov.* nummer moet komen, - en ik ben daar zéér op gesteld - dan moet ik die voor den 1^{en} toch wel hebben. Alles is al laat genoeg. -

in afw.
t. à t. H. Marsman

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan

Menno ter Braak (Amsterdam)

5 november 1925

aant.

aant.

BMtB
Ik dank je zeer voor je advies en de toelichting daarvan, mitsgaders voor de beeltenis mijner geadoreerde P.C. ik ben nu wel van plan de dingen in den bundel op te nemen, maar ik beloof het nog niet. Succes met je tentamen.
t.à.t. H.M.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Eibergen)

Zeist, 15 december 1925

aant.

aant.

B. M.t.Br.
Als je niet op een der laatste pagina's in de proef een door het zetten verknoeide regel hadt laten staan - nix voor jou - dan zou ik inderdaad de revisie liever zelf gecorrigeerd hebben. Ik gaf de plaats met inktpotlood aan want ik kon er zonder [m.n.] niet uitkomen. Verder schreef je in het eerste stuk (laatste pagina's) verrukkingen een paar keer met één r...('Niets ontgaat aan 't Alziend Oog van God'). - Ik hoop op Zutfen. Heel, heel, heel misschien wordt het toch nog Parijs. -
Adieu,
H.M.

Ik vrees, dat ik de Spiegel niet kan specificeeren. Geen tijd meer voor, en dat geeft buitendien weer kans op nog meer stommiteiten. Tot op het laatst excelleert hij daarin.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Eibergen)

Zeist, 14 januari 1926

aant.

aant.

B.M.

Je Anti-thesen zijn zeer boeiend. Zal ik ze de Redactie geven? Je moet alleen veranderen: (Chasalle - Aart v.d.L.) en *buitenlandsche* namen kiezen. In omst. in dàt stuk, die eerste helft hoort zooiets klein hollandsch niet thuis. Fabuleus, hè? - Parijs?!

Ik zond verleden Vrijdag een stuk aan [twee woorden onleesbaar]. Nog geen proef. Ik zal je stuk maar onweersproken laten; ook al, omdat er een uitvoerig ingezonden stuk van Van Eijk is, over mijn aanteekening aangaande zijn conflict met de Gids. Als ze dat plaatsen, moet ik daar op antwoorden. - Misschien protesteeren tegen jouw stuk de Jong Katholieken wel. Taylorstelsel toegepast op literaire ruzie. Als je met die zelfde Parijsche helderheid en scherpte over Penthesileia schrijft als deze, haar lieveling, kan het goed worden!

Adieu, H.

Chasalle - v.d.L. kun *je in de proef* veranderen.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Amsterdam)

Utrecht, 16 februari 1926

aant.

aant.

God zeg, neem me niet kwalijk. Ik schreef je nog niet over je critiek. Ik was eerst van plan deze week-end te komen, maar dat ging niet - ik had je dan wel gezien en erover gesproken. Ik vind de opmerking - ik neem die term graag van je over - inderdaad een complimenteuze completeering van de Anti-thesen, maar ik kan je paradox niet aanvaarden. Wel is - heel misschien! - de erotiek secundair t.o.v. het woord en het rhythme (het ‘eerste leren’) en mag je daarom het ‘tweede leren’ ‘aanleiding’ noemen maar ik zie die erotiek niet als een deel van een grooter natuurgebeuren - integendeel: de natuur, die zeer fragmentarisch en sporadisch gebruikt wordt, dient dan alleen als achtergrond.

Maar: we praten er nog wel eens over.

Adieu

H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Amsterdam)

Utrecht, 20 september 1926

aant.

aant.

20-IX-'26

B.M.
Ik vind je stuk ingewikkeld en interessant, en verwerp de eindconclusie, niet alleen emotioneel, maar ook redelijk. dit mondeling nader. Ben zeer in beslag genomen door duizend imponderabilia, loodzwaar wegend, nochtans, nu en vandaar deze abrupte, vertraagde, reactie.
t.à.t.
H.

Coster zie ik niet, voorloopig.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Tiel, 21 oktober 1926

aant.

Tiel, den 21. X 1926.

Gisteren liet Dick me je In Memoriam Gerard Bruning lezen; voor eenige dagen las ik fragmenten van je stuk over Rilke. Conclusie:
Je kunt nu voor je latere biografen niet anders meer doen dan ten spoedigste zitting nemen in de Heilige Vesting, waarvan je je tegenwoordig openlijk als Verdediger, Apostel, etc. opwerpt. Tenzij je flink inconsequent bent.
Mijn paganistisch hart treurt en hoopt, dat je als wijlen Radboud je voet nog op het laatste moment uit het doopvont zult terugtrekken. *Bedenk toch in godsnaam wat het botte complex Ecclesia is en keer tot ons terug!* Maar doe jedenfalls één van tweeën en laat je niet door het publiek als een verteederde onbekeerde bekeerling aangapen. Wat mij betreft: nog steeds liever Turksch dan Paap; maar nog liever Paap, dan deze halve adoratie, deze reclame voor een zaak, waar je geenn aandeelen in hebt.
Neem me deze ontboezeming niet kwalijk; maar zóó ben je levensgevaarlijk voor beide partijen!
Beste gr. t à t
Menno

N.B. Coster schreef me eergisteren, dat hij mijn stuk accepteerde.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Amsterdam)

Utrecht, 23 november 1926

aant.

aant.

B.M.

Ik wensch je geluk! Wanneer je 2e deel? Fuiven we, daarna? - ik hoop niet, dat een onuitgombaar ‘ter recensie’ je ‘Anat. les’ ontsiert. ik wilde het, vooral nu je weg gaat - ons *beider* God, de groote Onbekende, weet hoe lang we elkaar niet weerzien - graag tot een *persoonlijk* geschenk maken.

hart. gr., ook aan D.

Henny

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Berlijn)

[Utrecht], 24 januari 1927

aant.

aant.

Beste Menno,

Hoe vaar je? eerste indrukken goed. energiek en boeiend, die stad, maar atmosferisch rot en stijlloos. Na mijn doctoraal, wanneer?, vol schrijfplannen. Jij? ‘Cinema militans’ was práchtig. Proza van óns - al te schaarsch. Opium minder, doffer, moeizamer. Zeer benieuwd naar je Anat. Les-critiek. Zal je Paradise Regained pers. sturen. i10 veel te gearriveerd. dingen die 10 jaar her jong en levend waren, nu mat en te laat. Ik blijf erbij: een orgaan moet betreklijk homogeen zijn. zoo niet ideëel, dan toch in élan. Lees <Krijg> je de Gemeenschap nog. Als Engelman je bestrijdt zal ik het je anders sturen. (zie ingesloten knipsel.) Had je ingeteekend op Gerard Bruning? Zoo niet, dan heb ik wellicht een ex. voor je. dat stuur ik dan wel tegelijk met mijn bundel. Stel je belang in Engelmans Roosvenster, dan kan dat er - 't is nog niet uit - ook bij. - dit is maar een klets-klad. Kan geen brieven schrijven. Jammer dat we elkaar weinig zagen de laatste tijd.

Adieu, veel gr.

H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Berlijn)

[Utrecht], - februari 1927

aant.

aant.

B.M.

i10 vermeldt dat Kandinsky's ‘Träumerische Improvisation’ als kleurendruk in ‘Sieg der Farbe’ verkrijgbaar is. Ik meen me het ding als een zeer goede K. te herinneren. Controleer dat eens voor me, en vraag wat het kost, wil je? ‘Sieg der Farbe’ hád, of was, een winkel in de Potsdammer Strasse, tegenover der Strom. Anders weet een behoorlijke boek (kunst)-handel je wel in te lichten. - Binnenkort volgt P. Regained. - later ‘Roosvenster’. Wanneer schrijf je over de Anat. Les? Adieu, ik schrijf nog wel eens. Was gister bij Athur: 't ziet er inderdaad mietersch uit.
hart. gr. H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Berlijn)

[Zeist], 17 februari 1927

aant.

aant.

B.M.
Schrijf mij eens, met een enkel woord, tenzij je opstel spoedig verschijnt, wat (eventueel) van Sinclair Lewis de goede dingen zijn. Informeerde je al naar Kandinsky? ‘Ondergang’ verscheen nog niet. Ik begreep het niet recht: ga je ook over P. Regained schrijven? of (re)-construeerde je alleen voor jezelf de man uit het werk? Naar je stuk(-ken? dus) zeer benieuwd. Is ‘Metropolis’goed? hart. gr. H.

Woon weer in Zeist
[onleesbaar]

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman (Zeist)

Berlijn, 19 februari 1927

aant.

aant.

19. II. '27

B.H.
Dank voor je laatste kaart! Ik informeerde al voor je naar Kandinsky bij Asher (Behrenstr.), maar ze lichtten me tot op heden nog niet in. Anders tracht ik volgende week ‘Sieg der Farbe’ zelf op te sporen. Asher is overigens een boekhandel die me uitstekend voldoet. - De goede dingen van Lewis schijnen mij hoofdzakelijk zijn rücksichtlos afwijzen van alle ‘amerikanistische’ gevoelsvervlakking en zijn (in ‘Mainstreet’ en ‘Mantrap’ b.v., in ‘Arrowsmith’ minder) voortreffelijke, indringende

psychologie, die overigens in methode volstrekt niet nieuw is. Nu apprecieer ik Lewis meer als sociaal verschijnsel dan als kunstenaar; zijn romans zijn veel te lang. Het aangekondigde artikel was maar een, voorloopig zeer onwaarschijnlijk, paradepaard voor het prospectus. Lees over hem het laatste boek van Huizinga 'Amerika, levend en denkend', een klein, aardig, hoewel veel te eklektisch gesteld pamflet over zijn reis. Beveel ik je zeer aan, geeft een zakelijk uitstekend overzicht van de cultuurtoestanden in Amerika (hij neemt jou opmerking uit de 'thesen' over: Spengler ontging dit). - Neen, ik schrijf alleen (voor April V.Bl.) over Anat. les; de reconstructie uit Par. Reg. was alleen voor mijn eigen genoegen. Vergis ik me, of heb je in 'Penthesileia' een vers ingevoegd? - Over Metropolis schreef ik in I10 van Febr., dat nu wel verschenen zal zijn. Het is Kitsch und Schaumslägerei! - Coster krijgt bij deze post een aanmaning van me; hij beloofde me uitdrukkelijk plaatsing *op zijn laatst* Februari; als hij nu in Maart niet voor den dag komt, krijgt hij van zijn leven geen letter meer van me. -

Bassermann als Diktator is subliem. Maandag hoop ik Werner Krauss in 'Bonaparte' van von Unruh te gaan zien.

Zag je Dick nog den laatsten tijd? Ik hoorde deze week nog niets van hem. Eind Maart hoop ik te repatrieeren. 22 April lezing over 'Grondslagen der filmaesthetiek' in Arnhem voor een filmconferentie.

Alle goeds!
Hart. gr,
t à t Menno

Ik ontving de 'Gemeenschap'. Mocht je toevallig de administratie zien, deel maar dan mede, dat mijn adres *niet* is: dem Herr M. ter Braak. Admiraalstraat ½8a

Toch: het kwam terecht!

Ter Braak
Berlin SO 36
Admiralstr. 18A

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek.

Menno ter Braak
aan
H. Marsman (Zeist)

Berlijn, 23 februari 1927

aant.

aant.

23. II. '27

B.H.

Vóór alles gelukgewenscht met den prijs der Poëzie!! En dan hart. dank voor het Roosvenster. Kreeg je mijn briefkaart voor eenige dagen? Kandinsky kost *25 Mark*, dus geen potje bier. Zal ik bestellen, schrijf dan nog even.

Ik kreeg berichten van Arthur en Dick. De eerste niet goed in orde, ik denk wat overwerkt.
Hart. gr.
t à t Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Berlijn)

[Zeist/Utrecht], 15 maart 1927

aant.

aant.

B.M.
Nee, Kandinsky is me te duur. Hoe vaar je? Studie, drama? - etc. Wat idioot van C. Ondergang in stukken te knippen. Ons althans *iets* te gek, en jou aan de Stem vast te houden. Beestachtig, inderdaad, Metropolis. i10 blijft me mishagen. Dan lees ik nog liever de Vrije Bladen, de Gemeenschap. Hoe vindt je Bruning? wanneer [terug]? ik kom misschien alleen bij jou lezing, zoo mogelijk, in Arnhem.
hart, gr. Henny

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak (Berlijn)
aan
H. Marsman (Zeist)

18 maart 1927

B.H.
Alles hier wel. Einde[?] nadert, ik kom *4 April* weer in het land, adres is dan voorloopig: *Eibergen*, hoewel ik nog in dezelfde week naar A'dam hoop te komen. Misschien tref ik je daar, anders wellicht in Arnhem. - Ik schreef 4 pag. over je Anat. Les, die dus waarschijnlijk in Aprilnummer V.Bl. komen. Ik trachtte zooveel mogelijk objectief je essayistisch credo vast te stellen, voornamelijk naar aanleiding van den Appendix. - Ik zag hier prachtigen russischen films. I10, 2 vond ik, als geheel, veel beter dan 1; daarentegen wordt me de Gemeenschap te weinig militant, vermoedens opwekkend van copynood.
Hart. gr.
tât Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek | Prentbriefkaart

H. Marsman
aan

Menno ter Braak (Berlijn)

Zeist, 22 maart 1927

aant.

aant.

B.M.

Zou je me nog even een dienst willen bewijzen door Knut Hamsun: ‘Pan’ voor me te koopen en te doen toekomen? Graag! Van hieruit besteelen duurt zooveel langer, en ik wil het gauw hebben. - Je 2e stuk in Groene vond ik nog béter dan het eerste. Benieuwd naar je critiek. - Verder geen nieuws, tenzij mondeling. Kun je van of naar A'dam reizend hier (of in Utr., Ramstr.29, waar Rien Barendregt woont, die met je over ‘Ondergang’ wil discussieeren.) niet eens aankomen een middag en/of avond. Doe dat! Logeeren gaat hier moeilijk, in Utr. wellicht wel. Desgewenscht ensceneer ik een boksmatch tusschen jou en Lichtveld, of Engelman.

Adieu. Bij voorb. dank voor Hamsun (restitueer de kosten natuurlijk, bij een ontmoeting).

t.â.t.

Henny

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Amsterdam)

Zeist, 9 juni 1927

aant.

aant.

B.M.

Ik geloof dat 18 ons goed schikt. 19, en dus slapen, dubieus. Maar zonder weerzijdsch tegenbericht kom je dien avond althans. - Jammer, dat ik dan het Schoone Masker nog niet geheel gelezen kan hebben. - Ja, het gesprek was zeer animeerend.

adieu

H.

Komt Dick ook?

Snipper voor de Bladen

Profetische critiek Jacob Geel over Coster en Nijhoff

‘Beide mijne vrienden zullen iets moeten laten glippen, de een van zijne *goddelijke*, en de ander van zijne menschelijke poëzij.’

Ga ± den iien bij Coster aan

Heeft Scholte Par. Regained [voor] den Gulden W. ontvangen?

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Amsterdam)

30 juni 1927

aant.

aant.

30-VI-'27

B.M.

Je moet je niet door je relatie met Ds Proost van een aanval op de moderne predikanten in de litteratuur laten weerhouden. Je weet hoe zeer ze de zaak verpesten, je hebt materiaal, je bent polemisch veel sterker dan ik b.v., omdat je *argumenteert*. Ik ransel, jij omsingelt, je neemt-in-hechtenis, je vooronderzoekt, je stelt terecht, je vonnist. Kortom: een volledig, fataal *proces*. (Ik zit in de rechten!) Dat is in casu, en vaak, veel beslissender dan mijn aanvallen, al levert dat wel eens een knock-out op. *Jij* moet het doen.

Ik zwoeg verder, rechten. Dwaal telkens af, ondanks alle zorg, ben boordevol. Afschuwlijk: niet te kunnen werken. Sommige dingen moet je direct doen, of nooit. -

Titel voor je boek kan ik niet vinden. Hoop op uitgave - zeer. Misschien is er tusschen Eibergen en Lunteren - god god wat arcadisch! - een plek te vinden waar we - Dick en Rien erbij - in Juli eens kunnen praten. - Ik lees oude verzen, Anna Bijns b.v. en ben verbaasd, hoeveel ‘poësie’ ‘pure’ er nog over-komt. - Verder moet je me [helder] maken, dat je opvatting niet tot ‘Fortschrittlerei’ leidt. -

‘Es gibt nichts wandelbareres als Worte. Auf jeder menschlichen Stufe, in jeder Luft bedeuten sie immer wieder etwas anderes. Nur Dichtern kann es gelingen, Gültiges zu sage, mit Worten, aber das kann nur im mysteriösen Bereich der Kunst geschehen und da heisst es: ‘Wer es fassen kann, der fasse es.’

Franz Marc.

Is dat de synthese van je inzicht plus het tegendeel ervan plus nog een en ander?

Adieu,

Henny

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[1928]

aant.

Maandag

Beste Menno
Ik heb je Zaterdag tevergeefs opgebeld. Misschien hebben jullie tijd en lust Zondagavond naar Utr. te komen? Het is niet uitgesloten dat Dirk (en E.) er ook zijn. Kom dan tegen 8 uur.* Liever vroeger: we kunnen dan misschien nog ergens buiten gaan zitten. -
Ben je voorloopig in Z? - ik heb van Woensdag a.s. tot Maandag daarop een logé, maar als het jullie vanavond niet schikt, zie ik jullie graag morgen - Dinsdagav. bij mij in Z. -
Overdag zit ik op een kantoor. -
hart. gr.
Henny

* Hugo de Grootstr. 6bis
Stap op de Wittevrouwensingel op lijn 1, die - langs Tivoli - den Maliesingel op gaat. -
Stap uit op het Station Maliebaan. De H. de Gr. str. is de 2e zijstraat, daar voorbij, van den Maliesingel.

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Amsterdam)

Zeist, 11 januari 1928

aant.

aant.

Ik hoor van D. dat je Vrijdag in A'foort komt. Ik ben ± 2 uur in Monopole, t.o. het station. Dick ook. - Ik denk, dat je met Coster hebt afgesproken hem later in den middag in de stad te zien. - Nous verrons. - breng C. v. Bruggen: Eva voor mij mee.
hart.
Henny

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[april 1928]

aant.

B. Menno
Van harte geluk-gewenscht! Is het voor kort, voor lang? Woon je voorloopig in Tiel?-

Dick heeft je geschreven om een stuk van Carnaval. Kan ik dat *uiterlijk* a.s. Zaterdag hier hebben?
adieu
H.

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

8 november 1928

aant.

8 Nov. '28

B. Menno,
Wat een mogelijke poging betreft om samen voor Strengholt een reeks am. romans in te leiden en te vertalen, ik vrees dat dat vervallen moet. Er bestaat - zie ik in Sh. Anderson 'Arme Blanke' - al zoo'n reeks. Bij Leopold, Haag. - Gabrielle van Loenen heeft daar de leiding van. Twee series voor Holland? Zou dat niet teveel zijn? Ik hoor nog wel eens, wat je dunkt. Dan geef ik Strengh. definitief bericht. -
hart.
Henny

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

21 december 1928

aant.

21-XII-'28

B. Menno,
De V. Bl. gaan er, hoop ik, nog iets beter uitzien, dan het prospectus belooft, maar in elk geval heb ik weer eenig, onberedeneerd, en logisch te weerleggen, vertrouwen in de zaak. Help mij, dat niet weer eens te verliezen. Wij rekenen o.m. op je 'Carnaval'. Wanneer kun je de publicatie ervan beginnen? Hoe groot wordt het? -
Ik liet v. Wessem o.m. aanvragen ter recensie: H. Wolf, Persoonlijkheid en geestesleven; L. Ludwig, Kunst en levenslot; Unamuno, Man i.d. mist. Wat daarvan zou jij willen bespreken, in een artikel, of per recensie, - dat zie je nog wel.
Schrijf ook vooral iets over Amerikanen en jonge Russen. (Zement, b.v.). Graag, heel graag ook polemische dingen. En extra-litteraire: cultuur-historische, philosophische. -

Ik zal Bep vragen een vergelijkend artikel te schrijven over Pudowkin en ‘Cinema militans’. Anders doe ik het misschien. - Hoe was het in Parijs, en in Chartres?

Ik ben nog steeds losloopend schrijver, wat allerlei voor - en een ding tegen heeft: geldgebrek. -

hart. gr.

Henny

Antwoord ook nog even op een vorig briefje?

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

13 januari 1929

aant.

aant.

B.M.

Ritter wilde mij een lezing laten houden over de klank-film. Ik heb hem nu naar jou verwezen, en hoop dat hij je vraagt, - ik schrijf het je vast even, dat de kans bestaat, dan kun je je zoo nodig misschien al enigszins prepareeren.

Henny

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

17 maart 1929

aant.

aant.

17-III-29

Beste Menno,

Ik gebruikte de term: onverteerbaar in verband met Cinema militans. Dat klonk mij later zoo kras, dat ik je boek heb herlezen. En inderdaad: dat woord geldt alleen voor een deel der stukken van de eerste helft, die ik overigens waar ik ze over-moeizaam vond, met interesse herlezen heb. Maar de wezenlijke kracht van den bundel ligt voor mij toch in de karakteristieken; vooral in de tegelijk scherp-gedifferentieerde en synthetische psychologie. Ik heb eigenlijk maar eén sterk bezwaar: ook deze stukken zijn niet beeldend en rhythmisch. Je zult misschien zeggen: dat is eén van hun qualiteiten. Maar ik denk vooral niet aan: ‘rhythmisch proza’ en aan ‘plastiek’; ik heb alleen altijd het gevoel, dat je schrijvend het rhythme verliest, dat je gedachten móeten hebben (ik neem aan, op grond van je vitalisme, dat je het

denken zoudt staken als het niet ‘rhythmisch’, organisch, oer-levend was). Is dat zoo?- (of leef je - zooals Pijper wel eens vermoed heeft, pas rhythmisch als je musiceert?) - De proef, een der eerste proeven op die som - als je het intuïtief nog niet weet, zou het schrijven van een stuk creatief proza zijn. Het is mogelijk, dat je - vergeef me de term: levensrhythme net niet gekristalliseerd kan worden in essays, hoe verdomd goed die verder ook zijn, en wel in onmiddellijk creatief werk.

adieu intusschen
hart. gr.
[je] Henny

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Eibergen, 22 maart 1929

aant.

aant.

Eibergen, 22. III. '29

Beste Henny,

Met zeldzaam genoegen las ik je brief. Je zegt verdomd juiste en rake dingen, die me buitengewoon troffen. Je bent eigenlijk de eerste, die van C.Mil. zegt, wat ik er zelf ook van zou zeggen. Voor mij zijn ook de karakteristieken het zwaartepunt, de rest moest er bij, omdat men dat in Nederland nog niet zoo weet. Maar ik apprecieer het meest ‘Russische filmcultuur’. Dat voel ik als het meest ‘rhytmisch’. Jammer vind ik het, dat het stuk uit Erts over Poedowkin er niet in staat, al meent Coster van wel. (Met dat al hebben wij ons er bij neer te leggen, dat wij de woordvoerders der jongere generatie zijn). Coster moraliseert lang niet slecht over mij, vind ik.

Zeer juist gezien is ook, wat je zegt over het gebrek aan ‘rhytme’, ik ben dat geheel met je eens. Het is mijn ergernis, constant, dat ik nog niet boven de wetenschap uit ben. Ook in het Carnaval der Burgers niet. Daarin zijn stukken, die jij onverteerbaar zult vinden, en ik zal me daarbij aan moeten sluiten, hoewel ik die stukken toch niet kan missen uit andere overwegingen. Het is iets, dat mezelf dwars zit, maar dat (en dat is het eenige, wat ik tegen je brief heb) niet door een programmatische aansporing tot ‘creatief proza’ kan worden weggenomen. Ik heb creatieve rotzooi genoeg geschreven, waarvan na de studententijd geen letter meer gedrukt is gelukkig. Dat *is* het niet, wat ik zoek. Maar ik ben, inderdaad, noch wetenschapsmensch, noch vakphilosoof, en ik heb gegronde hoop, dat dit los-schrijven van de bewustheid tot een toenemende prozaïsche vaardigheid zal kunnen leiden. Ik heb, van mijn zestiende jaar af, een roman willen schrijven, en heb het nooit verder gebracht dan slechte novellen, een onafgemaakt tooneelstuk... en de essays. Gelukkig vind ik daarin een zekere bevrediging, omdat ik voel, dat ik me er tegenwoordig *persoonlijk* in kan uiten; wat voor mij toch de hoofdzaak blijft, na de poesie-pure-periode, die ik van anderen geleend had!

Overigens is het Carnaval, waar ik nu weer hard aan werk, soms wanhopig moeilijk. Van tijd tot tijd kan ik mijn gedachten niet verzamelen en wil ik er mee uitscheiden; maar ik hoop, dat het lukt, want uitscheiden zou me een depressie bezorgen van je welste.

H.gr., ook voor Rien en nog eens dank voor je critiek
Menno

Aan den anderen kant is mijn indruk van De Lamp van Diogenes, dat het rhytme vaak de uiterste doortrekking van de gedachte belemmert. Enfin, ongeveer heb ik dat vroeger in een critiek op de Anat. les al eens geponeerd.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibiliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 9 november 1929

aant.

R'dam, 9 Nov. 1929

B.H.

Je spontane brief over het Carnaval heeft me buitengewoon goed gedaan. Hoewel ik me theoretisch op jullie gedeeltelijk afwijzend oordeel had voorbereid, ondervond ik de realiteit toch nog altijd als een kleine koude douche. Zoo ís de mensch nu eenmaal. En daarom doet het me ook veel goed, dat je in de rest goede dingen vindt, en vooral het slot waardeert. Ik weet n.l. nu al, dat mijn volgende boek die richting op zal gaan en dus het lyrische element zal verlengen. Wat zei Dick van het geheel? Ik wacht met smart een brief van hem.

De Gemeenschap geeft het boek niet uit zooals je zeker al ter oore kwam. Ook een verwacht resultaat, maar ditmaal een economisch parket. Wat zal ik nu doen?

Voor de V.Bladen zal ik in de kerstvacantie een prozakroniek over ‘Hart zonder hand’ en een boekbespreking over ‘Vrouwen’ van Emmy schrijven.

Hoe staat het met levens-, schrijf-, huwelijks-, huisplannen? Zijn de 5 Vingers al uit? Hoe is de roman van den Doolaard?

Wil je me, als je het tenminste in je bezit hebt (wat ik uit je brief vermoedt) het manuscript even *aangeteekend* terugzenden? Graag!

h.gr. tt,
Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

3 december 1929

aant.

3 Dec. '29

Beste Menno,

Je zult van Dick, en uit ons oppervlakkig gesprek hier in Utr., wel begrepen hebben dat ik tegen het hoofdstuk ‘wij’ groote bezwaren heb. (of had? Ik zou het moeten herlezen maar het ligt bij v. Wessem.) ik vind het op enkele beeldende bladzijden na (over de parken)log en traag, moeizaam, populair en vol herhalingen; maar ik heb nu de rest gelezen, en ben daar ten deele erg door verrast! Het Carnaval der kinderen lijkt mij nog niet veel beter dan de inleiding, maar ‘de burgers’ (en ‘de dichters’) zijn het zeker; en in ‘de geloovigen’ staan prachtige stukken. (Ook de inzet van ‘de dichters’ is uitstekend.) Maar het meest frappeert mij de passage over de carnavalsmoralist aan het slot. (‘Hij...) - Je hebt daar een koelte van gevoelsgedachte bereikt, en een glans in de expressie, die ik niet van je ken; en - zelfs een charmante eenvoud, ik zeg bijna: naieveteit! -

De bezwaren tegen het geheel, en - sommige - onderdeelen, tegen de opzet, de ‘these’, de ‘moraal’, de schriftuur - laat ik nu liever rusten; vooral het slot van je boek heeft mij wonderlijk geëmotioneerd. -

hart.gr.

Henny

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Rotterdam)

Utrecht, 10 december 1929

aant.

B.M.

Heel misschien ben ik Donderdag a.s. even in R'dam. Eet je in Caland?

Het mns heb ik inderdaad. Zoodra ik het uit de godvergeten rommel van mijn papieren e.d. heb opgedoken, stuur ik het je.

Henny

adres: Lange Nieuwstr. 103, *Utrecht*

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

Utrecht, 14 december 1929

aant.

14-XII-1929

B.M.
Neen, helaas kom ik niet in R'dam de volgende week. Was er ook Donderdag niet. Druk en op reis. Laat je eens zien, na Kerstmis.
Particulier adres: Oudwijkerlaan 4bis
hart.
H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 16 december 1930

aant.

Rotterdam, 16 Dec. '30

B.H.
Even wil ik je mijn groote bewondering overbrengen voor je prachtige gedicht Breero! Het is een gebeurtenis, een ding, om telkens weer over te lezen, en een kolossaal relief tegenover het epigonengeklieder van Gabriël Smits. (Waarom nemen jullie zulke dingen toch op?)
Wat gebeurt er met mijn 'Prisma of Dogma'? En wanneer komen jullie eens hier? Roman schiet flink op, zal, hoop ik, in Januari klaar komen.
Groet Rien hartelijk, en dank voor Breero!
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[17 december 1930]

aant.

aant.

aant.

aant.

Beste Menno,
Hartelijk dank voor je spontane waardeering, waarmee je me heel veel genoegen doet. Ik betwijfel wel of jij de befaamde zenuw voor de befaamde poëzie bezit, maar als een reactie van 'mensch op mensch' (vergeef me [me] de humanitaire obscenitiet) is je oordeel me erg sympathiek. Wat Smit c.s. betreft: ik beloof je: in '31 zal ik 'waakzamer' zijn, al hoop ik dat ik het door dezelfde oorzaak *niet* zal zijn als dit

jaar: ik was te voortdurend op eigen werk geconcentreerd om scherp op die zaken te letten.

Prisma of Dogma zullen wij plaatsen met een aanteekening eronder van D. Je opinie is onhoudbaar, maar een goed tegengif, zooals ik Breero (of liever: de publicatie ervan) inderdaad ook mede bedoeld heb als tegengif.

Prachtig dat je roman zòo opschiet. Ik ben er zéér benieuwd naar; evenals naar je opinie over 'Vera'. -

Ik weet nog niet wanneer we kunnen komen. Ik word eigenlijk al te veel uit mijn werk gehaald. -

hart. gr.

je Henny

Nijhoff, en - vooral - R. Holst waren vól respect voor het 'Carnaval'.

Ben je adres kwijt.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Eibergen)

Utrecht, 1 januari 1931

aant.

aant.

Beste Menno,

Bouws vertelde dat je na Berlijn een dag of wat in Eib. Zou zijn. Vandaar dat ik je daarheen schrijf. Doe ons een groot genoegen en laat je weer eens zien. Kun je bv. a.s. Zondag (of Zaterdag al) tot Maandag of Dinsdag hier komen? Ik vermoed dat je dan op doorreis naar R'dam bent, en hier voorbij komt. Laat even hooren, wanneer je komt. - Misschien breng je stukken van je roman mee? Heel graag. Dan kunnen we er, als je lust hebt, over praten.

Verder geen nieuws; We hopen tot zeer spoedig.

hart, gr., ook van R.

Henny

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[januari 1931]

aant.

B.M.

Onze hartelijke gelukwenschen met je 'voorgenomen' huwelijk! Ik hoop je echter voor dien tijd nog hier te zien. Denk je spoedig over te komen? - Ik vind Breero niet

voluit slecht, maar zoo ongelijk, dat ik het als geheel inderdaad niet goed vind. Maar ik houd van het vers, wie weet ook om zijn gebreken! -

Bekommer je inderdaad maar niet meer om de ‘eeuwige waarden der poëzie’. Ik dacht dat we die ook al lang hadden afgezworen, ik in jouw voetspoor! - Wat nog even Breero betreft: een gepatenteerd vers-gevoelige als Donker vond het mijn beste gedicht. -

Ik heb hoop, dat enkele van onze romans behoorlijk gaan worden. Die van v. Wessem is bijvoorbeeld al goed. Grootendeels. Veel en veel beter dan ‘Celli’, dat een indruk geeft van hoe het was, voor hij er definitief in ging werken. - Maar serenitas is een mislukking. Las je dat? en, iets heel anders, de zaak Crump? Dat zal je bevallen! -

Nee, ik geloof werkelijk, dat er eenig schot in de zaak is gekomen, wat het proza betreft; en als we de theorie (ook die over ‘schoonheid en waarheid’!) en de critiek nu voorloopig [meer] met rust kunnen laten, - waarom zou er dan geen goed werk kunnen ontstaan?

adieu, ik hoop tot spoedig,
Henny

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[vóór 15 januari 1931]

aant.

aant.

B. Menno,

Ingesloten een brief van Stols. Je zoudt mij zeer verplichten op grond daarvan aan Bouws te vragen, wat hij mij aanraadt (ik zal zijn advies desgewenscht volkomem geheim houden); ik heb veel vertrouwen in Bouws' zakenverstand en zit in allerlei twijfels over het kiezen van een uitgever.

Heeft B. inderdaad met de Haan gebroken? Gaan jij en Slau dus ook niet bij hem uitgeven? Wat vindt Bouws van Nijgh en v. Ditmar, die mij een zeer aanlokkelijk voorstel hebben gedaan (een dergelijk voorstel als dat van Stols wat de som ineens betreft, maar een vrij belangrijk hooger percentage.)

Graag gauw bericht, en Stols' brief terug. Bij voorbaat heel veel dank.

Het is overigens niet waar, dat het tijdschrift de Gemeenschap ‘Vera’ geweigerd heeft.

adieu, hart.gr.
Henny

Is het waar, dat Greshoff, die toch zeer bevriend is met Stols, zijn roman daar niet uitgeeft?

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 15 januari 1931

aant.

aant.

R'dam, 15 Jan. 1931

B.H.

Vanavond sprak ik met Bouws over je brief. Hij zal je persoonlijk nog antwoorden, wacht daar dus even op. In ieder geval zal hij je adviseeren, Stols deze kans te geven, omdat deze werkelijk vast van plan is zijn aandacht meer op het 'gewone' boek te richten. Nijgh & v.Ditmar zijn natuurlijk ongetwijfeld prima exploitanten, maar van hetzelfde beginsellooze kaliber als de Haan; reden, waarom Bouws ook met de laatste gebroken heeft.

Ik ben blij, dat je De Gemeenschap als candidaat laat schieten. Werkelijk niet om het katholicisme ditmaal, maar omdat de behandeling, die Kuyle 'zijn auteurs' te beurt laat vallen, grenst aan oplichterij, als het al geen zuivere oplichterij is. Hij is als de compagnon uit 'Sjooks' (overigens een buitengewoon charmant verhaal). Ik zelf ga Zaterdag naar Du Perron en hoop dan tevens Stols nader te spreken over de toekomst. 'Hampton Court' zal wel bij v. Loghum Slaterus verschijnen, denk ik, maar ik voel veel voor Stols, als richting.

Door mijn actueele trouwplannen zit ik in veel rommel, tracht ondertusschen het boek af te maken, omdat het in mijn hoofd af is en nu ook op papier moet.

Ik heb laatst 'Breero' in de vijfde klas gymnasium voorgelezen, na eerst werk van hemzelf te hebben voorgelezen. Het leest prachtig, en de jongens waren van a tot z geboeid, hebben, voorzoover ze nog niet verkalkt zijn, door het gedicht Breero werkelijk *gezien*!

Zeer benieuwd naar 'Vera'!

Tot ziens, hart. gr., ook voor Rien,

je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Rotterdam)

Utrecht, 20 maart 1931

aant.

aant.

B.M.

Als je 'de Onzekeren' uit hebt, krijg ik het dan van je? En als Bouws Hampton Court kan missen, ook dat graag. Schrijf mij nog even welk hoofdstuk jij het liefst in de V.B. zou hebben. Je kunt via Bouws aan Zijlstra 'Vera' vragen en lezen, als je

lust hebt. Wil je hem zeggen, dat ik over de publicatie van ‘Vera’ in boekvorm pas aan het eind van het jaar een beslissing neem. Het boek bevalt mij niet, maar ik hoop het, wanneer dan ook, eens om te werken. Voorlopig kom ik er zeker niet toe. Ik ben overigens wel weer aan het werk, na een paar maanden nietsdoen. *Wat vindt Bouws van Slau?* Ik hoor niets! Noch van B. noch van S. zelf.

hart. gr

H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 26 maart 1931

aant.

aant.

aant.

R'dam, 26 Maart '31

B.H.

Excuseer mijn lange reactieloosheid, maar ik werd door de nogal ingewikkelde preparatieven van mijn huwelijk erg in beslag genomen. Nu zend ik je morgen ‘De onzekere’ (omgedoopt) en ‘St. Just’. ‘Hampton Court’ komt later, ik beschik momenteel niet over het complete handschrift. Er zijn n.l. drie hoofdstukken, de eerste, naar Coster, voor ‘De Stem’. Ik kon met het antwoord op zijn vraag niet langer wachten, omdat Nijgh & v. Ditmar er op gesteld is, dat publicatie van fragmenten voor augustus is afgeloopen. Zoodra ik nu de stukken van De Stem terugheb, zend ik je het heele boek en laat den redactie de vrijheid, er een hoofdstuk uit te halen voor de Vrije Bladen. In deze laatste zeven hoofdstukken zit m.i. het beste van het boek; dus hebben de Bladen dan toch in ieder geval het volgens den auteur ‘betere’ deel. (Ik heb ook nog een tweede manuscript, maar dat zit nu natuurlijk in de safe van Zijlstra).

Ik haal ‘Vera’ vanavond bij Zijlstra. Overigens heb ik er en passant al meer dan de helft van gelezen. Het lijkt mij ook allerminst een sterke roman, maar de lyriek maakt toch m.i. de publicatie in boekvorm *absoluut verantwoord*. Ik zou je willen adviseeren, het boek zoo uit te geven; omwerken lijkt mij onmogelijk, het juiste systeem is ‘au suivant’. Strijk de □1000 op: het is toch geen prul, alleen maar den groei van den geboren lyricus naar den roman! Mijn bezwaren betreffen hoofdzakelijk de psychologie en de theoretiseerende deelen, die vaak *slecht* zijn, rhetorisch zelfs. Maar geef het toch uit, zooveel is er in Holland waarachtig niet. En een boek, dat spanning verraadt, is nooit slecht, is ook in een half-geslaagden vorm de moeite waard! Als je het gaat omwerken, gaat de spanning, die voor mij de hoofdzaak is, er allicht af. Dit is nu wel tegen de theorie der poësie pure, maar mij is een werk uit een *stadium* van een *levend* mensch liever dan een helder en diep boven de tijden en beroeringen verheven meesterwerk à la Cheops! Schrijf eens, wat je besluit.

Met Slau schijnt het uiterst slecht te gaan. Bouws zou gisteren naar hem toe gaan, maar hij werd afgebeld, omdat hij te zwak was. Er schijnt groote kans te bestaan, dat het binnen een maand afgeloopen is.

Hart. gr., ook aan Rien,

je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Rotterdam)

6 april 1931

aant.

aant.

Maandag, 6 April '31

Beste Menno

Ik wensch je van harte geluk met je trouwen, ook namens Rien, en met Hampton Court, dat vanmorgen kwam, en dat ik achter elkaar heb uitgelezen. Het is heel goed! ik ben het met je eens, dat de eerste 3 hoofdstukken de minste zijn, maar toch niet bepaald slecht; alleen nog wat erg bevangen in het bekende psychologische realisme. Vooral in de wijze van denken. Maar verderop wordt het voortdurend goed, met een kleine inzinking misschien in ‘Eline's gezicht’, maar wat doet het ertoe? Dat lijkt misschien alleen maar zoo tusschen die twee uitstekende hoofdstukken Verwarring en Hampton Court. Maar inderdaad, al van ‘De Generaal’af is het goed.

Je bent toch een curieus nummer, als ik mij zoo eens mag uitdrukken. Iedereen hield zijn hart vast voor dit boek van je, wat zeer begrijpelijk was; maar je hebt onze ‘kleingeloovigheid’ schitterend beschaamd. Ik kan mij tenminste niet voorstellen dat ik alleen zal staan in mijn waardeering.

Ik weet niet welk hoofdstuk het best in de Vrije Bladen zou kunnen. Wat vindt je zelf? We kunnen dan eens overleggen.

Verder, geloof ik, geen nieuws. Ik schrijf je maar naar R'dam, daar kom je toch binnenkort wel weer terug. Ik moet straks voor een paar dagen op reis, daarna zal ik je boek doorsturen aan D. en aan v.Wessem.

adieu, hart. gr.

je H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[april 1931]

aant.

aant.

B. Menno,

Ik heb tegen je stuk over Dante enkele bezwaren, die v. Wessem ook deelt (ik sprak er gisteravond met hem over na de vergadering in een café. Dit terzijde: omdat Dick, die je meen ik zou gaan opzoeken, je deze bezwaren niet zal vertellen. v. W. en ik lazen het stuk van je pas goed nà de vergadering.).

Wij vinden schreeuwend onbillijk en onjuist wat je over Huet zegt. Huet had niets van een administrateur; hij was een zeldzaam scherpe, dappere en buitendien geavanceerde kerel, die tegen de middelmaat gekankerd heeft op een manier waarbij wij werkelijk jochies zijn. Bedoel je Potgieter misschien. Dat zou eerder gaan, maar zelfs Potgieter en Verwey zijn niet heelemaal alleen maar administrateurs. Ik denk dat je Huet niet voldoende kent, en afgegaan bent op de [30] eendere ruggen van zijn Litteraire Fantasieën.

Verder vinden wij de stront-termen die je tegenwoordig meer gebruikt, zoo kinderachtig. ('[onrijpe] diarhee')

Ten slotte iets wat mij alleen, of in het bizonder, aangaat: wil je mij uit je artikel schrappen? Het doet me veel genoegen dat je me 'een levend iemand' vindt, maar ik vind het vervelend dat ik in de Vrije Bladen bepluimd zou worden, en ook ten koste van Donker.

Je stuk over hem bevat intusschen zéér veel juists; precies mijn bezwaren tegen hem. Maar schrap er mij uit, -

Kun je van de week met Eddie du Perron bij mij komen. Ik kan zéér moeilijk naar R'dam die dagen. -

Kom ook 9 Mei bij mij. Dan word je door R. Schorer gevraagd voor een litéraire soirée. Je kunt bij ons logeeren.

adieu, onze hart, gr,

je H.

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[na 26 mei 1931]

aant.

aant.

B. Menno,

Tot mijn spijt ontving ik geen Domineesland van jou. Kreeg het van Stols. Nog niet herlezen; de inleiding is voortreffelijk, het sympathiekste stuk dat je, voor mij, ooit hebt geschreven.

Het was heerlijk in Gistoux. Ik zit nu met de duvel in weer op kantoor. Dat zal wel luwen.

B. zal je wel over de tijdschrift-geschiedenis spreken.

Waar en wanneer zien we elkaar weer eens langer?

hart. gr.

H.

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Rotterdam)

Utrecht, 2 juni 1931

aant.

aant.

B.M.

Ik had Stols *gevraagd* je Kort Geding te sturen. Als jij dit nu ook voor mij doet met Man tegen Man of: veel liever het mij zelf zendt met een inscriptie - heb ik een vaag plan, dat mij intusschen stevig bezighoudt om - vóór Hampton Court verschijnt - een samenvattend art. te schrijven over jou als essayist. Over de 4 boeken die dan verschenen zijn, plus het Demasqué der Schoonheid. Kun je mij daar een doorslag van bezorgen? Graag.- Binnenkort maak ik graag eens een afspraak voor een ontmoeting.

L. gr.
je H.

P.S. Wanneer wordt er [nader] gepraat over de tijdschrift-plannen?

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[12 juni 1931]

aant.

B. Menno,

Hoewel ik goed gedisponeerd zou zijn, denk ik, om zoowel over jou, als over Eddy, als over jullie verhouding te schrijven, wacht ik met het Nawoord voor E's IIIe bundel critieken* tot ik alles wat er op dat moment van hem uit is, gelezen heb, en met jou m.m. dito. Allereerst op Man tegen Man. (omt het Opium der Vormen daarin?) en ook op de publicatie van het Démasqué. Als dit definitief af is, krijg ik het wel, *ook* voor de *Bladen*, niet? *Belangrijke* losse tijdschrift art. kunnen mij toch niet ontgaan zijn, wel? Staan de stukken die je dit jaar in de Bladen schreef nog in M. tegen M.?-

Maar goed, dat zie ik wel. -

*Benieuwd, hoe het gaat vanavond (Zijlstra etc.) Ben de Graaf was erg onder de indruk van je 'Ondergang', dat hij vroeger in de Stem niet gelezen had.

Verder geen nieuws. Ik vond in Dick weer veel van zijn vroegere fleur terug nu hij zich los heeft gemaakt van den druk, die zijn mislukt dichterschap op hem lei. -

* Zooals je ziet: dit briefje bleef liggen.-

adieu, hart. gr. ook voor je zus ‘je’
en van R.
je H.

<Wie zou jij geschikt vinden als 5e redacteur als Vic en Dick niet willen. Toch Slau? of Bep? of Kool?>

* Dat ga ik n.l. bij gelegenheid schrijven, op *mijn* verzoek.

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 4 juli 1931

aant.

R'dam, 4 Juli '31

B.H.

Gisteren had ik een gesprek met Zijlstra. Hoofdzaak is, dat hij bereid blijft, te onderhandelen, ook als Bouws vervalt. Alleen persisteert hij bij zijn redactie-secretaris, die een tusschenpersoon moet zijn, een eisch, waarmee ik me, zooals gezegd, kan vereenigen, en die me van geen enkel principieel belang schijnt.

Ik ben tot en met *Vrijdag* hier, Zaterdag ga ik voor een week naar Gistoux. Als je Vrijdag kunt komen, kan ik waarschijnlijk wel een onderhoud met Zijlstra arrangeeren, maar dan vooraf entre nous!

h.gr.
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Eibergen, 12 augustus 1931

aant.

aant.

Eibergen, 12 Aug. '31

B.H.

Uit Gistoux weer hier terugkomend, vind ik je ‘Voorpost’. Dank voor de toezending! Het zijn inderdaad, zooals je zelf veronderstelt, verzen, die geschift konden worden bij je keuzes destijds. Overigens: als niet-kenner van ‘poësie pure’

(het *is* p. pure, *niet* impure, al voel ik er goddank het impure wel achter!) zou ik niet weten, waarom ‘Dordrecht’ en ‘Stralsund’ slechter zijn dan ‘Potsdam’ e.a. Het is voor mij alleen waardeerbaar als élan, als associatief muziekje, en voor de rest prefereer ik je latere periode als dichter!

Je stuk in de Groene was *uitmuntend*, en heldere en rake polemiek, die het individu Nijhoff in zijn zak kan steken. *Doodjammer*, dat jullie dat flauwe limerickje van dezen heer opnam in de V. Bladen!

Het was heerlijk in Gistoux. Ik maakte het ‘Demasqué’ af; er kwam een tweede deel bij. Eddy schreef de voorrede, om onze geestelijke bruiloft te vieren. Verder schreef ik nog een stuk over Nietzsche en de vrouwen, dat ik aan v. Wessem zond, voor de Bladen. Eddy is over de honderd pagina's, contra Coster. Een moordend Schotschrift, in een zeer snijdende, koele toon gesteld.

Eddy zal je, als je op Gistoux bent, wel van onze plannen op de hoogte brengen. Wij hebben heel wat bepraat, en zijn, voor ons doen, geestdriftig gestemd.

‘Hampton Court’ is afgecorrigeerd, zal in September wel klaar zijn. Ik hoop ook ‘Man tegen Man’.

‘Commentaar’ heb ik nog niet ontvangen. Jij? - 13 Sept. moet ik prevelen voor de avro over ‘Point Counter Point’; een curieus boek; misschien heb je wel eenigszins gelijk, als je mij met Huxley wilt identificeeren (afgezien dan van het oeuvre en de techniek).

Hart. gr., ook voor Rien,
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Eibergen)

Gistoux, 20 augustus 1931

aant.

aant.

Gistoux, 20-8-'31

Beste Menno,

Het doet mij erg veel genoegen, dat je mij graag in jullie redactie wilt hebben, maar ik kan het niet doen tegenover v.W. en de Bladen. Ik sukkel dus meer plichtsgetrouw dan begeesterd nog wat door met die sloome affaire. [...]

Ik zou graag over je schrijven; ook op zijn tijd over Hampton Court; maar ik zal moeten wachten tot Man tegen Man verschijnt, en het Démasqué. (Bekort vooral het taaie begin!) -

Ik ben zeer rustig in de Vogezen geweest, nu op Gistoux. Erg gezellig. Vera zal ik binnen afzienbare tijd tot iets redelijks maken (iets vrij goeds, geloof ik zelf, eerlijk gezegd, als het ontdaan is van het bepaald beroerde.) - maar ik ben bezig aan een nieuw boek, dat mij oneindig meer bezighoudt. -

Stuur mij dus vooral je boeken, zoodra ze uit zijn. Wanneer? -

hart. gr., ook van Rien

Henny

P.S. erg gek, dat je mij schreef, dat Zijlstra [de zaak] nog met mij wou bespreken en dat hij nu Dick 'audiëntie' geweigerd heeft, -

[op de achterkant van deze brief staat de brief van Du Perron die hiernaast ook is afgebeeld, zie briefwisseling Ter Braak-Du Perron, 21-8-1931.]

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak [Eibergen]

Gistoux, 27 augustus 1931

aant.

aant.

aant.

aant.

Gistoux, 27/8-'31

B. Menno.

In aansluiting op wat Eddie je schreef: de Vr. Bl. zullen verdwijnen. Dat betekent nog niet dat ik onmiddellijk je man ben. Ik zal je in de eerste week van September mijn beslissing schrijven. Eddie wees je al op een moeilijkheid: ik ben tegen Bouws als red. - niet als red.-secr. Terwijl Zijlstra dat schijnt te eischen, als ik toetreed. De bezwaren van Zijlstra ken ik niet, raken mij niet, lijken mij alleen wel vermakelijk voor zoover ik ze gissen kan.

Alleen dit: als ik in de redactie een element ben dat door Bouws ‘bewaakt’ moet worden, als een sprinkhaan door een olifant, waarom acht Zijlstra jullie, E. en jou, daartoe niet voldoende in staat?- Enfin: dit zal wel te regelen zijn. Ik zou overigens deze eerste uitgevers-inmenging in de samenstelling der redactie [waarvan] je hem voortaan contractueel gaat uitsluiten (zoodat jullie er mij tegen zijn wil in na het sluiten der overeenkomst gemakkelijk kunt in halen, desgewenscht, [als] ik dan wil) maar direct écarteeren, in jouw plaats.

Verder zou ik geen honorarium eischen als red. maar wel vergoeding van reiskosten en porti. -

Ten slotte: laten we, als ik mee doe, Roelants, die puur een naam is (en geen erg klinkende) laten vallen. Voor de V. Bl. deed hij nooit *iets*, als ‘Vlaamsch Red’. We blijven dus, eventueel, een triumviraat zonder meer.

Dick was erg kwaad omdat jij buiten ons om, terwijl de overname der V.B. Nog hangende was, met Zijlstra in onderhandeling trad, en ook ik vond het eerst erg vreemd en onvriendschappelijk. Je kunt nu wel zeggen: de zaak gaat voor, maar dat hoeft je persoonlijke reacties niet af te stompen. Intusschen heeft Eddie een zeer bevredigende explicatie gegeven, die ik D. uitvoerig bericht heb, met mijn conclusie: dat jij m.i. geheel behoorlijk bent geweest.

v.W. schrijft mij een geschikt briefje: ga gerust met hen mee. In hoofdzaak aarzel ik nog hierom (gesteld dat mijn bezwaren, boven genoemd, zou worden opgeheven), dat ik mij voortdurend meer aan het tijdschrift-leven onttrekken wil. Hoor ik nog van je? (Dan naar Utr.) - Anders jij vòòr 7 Sept. van mij. Ik moet er nog [eens] over slapen.
h. gr. H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 31 augustus 1931

aant.

B.H.
Hart. dank voor je brief. Zoodra ik meer weet, hoor je het. Deze doorslag zegt je voorloopig, wat ik *nu* weet.
h.gr.
je Menno

tegen *Roelants* ben ik ook, bij nader inzien, [hij] heeft geen zin.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[vóór 9 september 1931]

aant.

Zaterdag

B. Menno,
Ik zie er ten slotte van af. De kans om weer eens een tijd achter de schermen te verdwijnen, trekt mij te sterk aan.
Nog enkele dingen: jullie *moeten* het blad, en ruim, illustreeren. De huidige menschheid *wil* dat. Ik geloof zeker, dat een groot deel van het succes der Gemeenschap (meer dan 1000 abonnees!) te danken is aan hun vlot en gevarieerd uiterlijk. *Geef dus plaatjes!* Anders wordt het te stroef. Liefst ook een wisselend omslag. Geef *veel* een veel variatie, anders wordt het niet veel anders dan een dikke V. Bl. die het dubbele honoreert.-
Ten slotte dit: àls je een derde redacteur noodig hebt, stel je dan toch met v. Wessem (of met v. Vriesland) in verbinding. Zij zijn de aangewezen menschen, en ieder natuurlijk veel beter dan Roelants. Maar misschien willen ze niet. Laat je in geen

geval de wet voorschrijven door Zijlstra. (Neem dus ook in het contract op een bepaling betrefende de illustraties.)
adieu, h. gr.
je H.

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 2 september 1931

aant.

R'dam, 2 Sept. '31

B.H.
Zoo juist telefoon van Bouws, dat de zaak met de commissarissen voor elkaar is! Het tijdschrift kan dus nu in Januari verschijnen, en zal dat ook, als God wil en wij leven, doen.
Nu jij? Voor mij is de vraag nu van secundair belang, omdat we je als medewerker hebben. Misschien ben ik over eenigen tijd al weer even moe (als redacteur) als jij nu, maar schrijf gauw je beslissing. Er kan in elk geval een goed eerste nummer in elkaar worden gezet. En voorloopig is er nog geen dreigende copie-nood.
In haast, om je dadelijk even op de hoogte te brengen.
Hart. gr., ook voor Rien,
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[6 september 1931]

aant.

aant.

aant.

aant.

[...] B. schijnt zijn ambities voor het red.schap te hebben opgegeven? Dit concludeer ik uit zijn concept-contract, waarin hij schrijft: ‘alleen literatoren kunnen red. zijn.’ (of zoo iets; zéér juist, ook naar buiten).
Wat de rubriek ‘Publieke belangstelling’ aangaat, zou het niet goed zijn ook op schrijvers en boeken te wijzen die ten onrechte genegeerd en vergeten zijn? Dan schrijf ik misschien iets over Couperus.
Pas in jezusnaam op voor de [leeketoon ?] in ‘Panopticum’ die wordt natuurlijk onmiddellijk de populaire kletstoon waartoe ook jij en v. Wessem soms neigen, en

die door Slauerhoff en Helman in hun critieken gevulgariseerd wordt tot keukenmeiden-gelul.

Ik heb met Eddie afgesproken dat ik in hoofdzaak de poëzie zou bespreken (ook als ik geen redacteur word). Accoord? Dan slechts de *belangrijkste* bundels. Als iemand erg erop is gebrand een bepaald boek te bespreken, waarschuw mij dan. Dan zal ik je schrijven of *ik* het bepáald zou willen doen, of niet. Geef mij dan de voorkeur. Ik noem de rubriek 'Poezie' tout court. Laat B. mij dus *in elk geval* alle poezie opzenden die ter recensie binnen komt.

Ik schat dat ik 3,4 maal per jaar een kroniek lever.

Wees voorts van mijn medewerking verzekerd, al ben ik niet erg actief meer.

Verspreid je manifest als prospectus-inteekenbiljet. Maar laat het *goed* zijn. Voorzie alles. Daarop wordt geloerd en men vangt je als je niet verdomd oppast. [...]

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum | begin en eind van de brief ontbreken

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 10 september 1931

aant.

aant.

R'dam, 10 Sept. '31

B.H.

Hierbij het concept van de inleiding voor no.1 van *Forum*, zooals het tijdschrift gisteren definitief gedoopt is. Graag spoedig terug met je bemerkingen (b.v.: is het zoo duidelijk, dat wij allerminst tegen *de* poëzie zijn?)

De stichtingsbijeenkomst was zeer bevredigend. Het contract waarborgt absolute vrijheid van de redactie. Wij krijgen de beschikking over jaarlijks 32 pagina's illustratie. Het kan wel goed worden. Wij betreuren het beide, dat je niet in de redactie wilt, maar vinden je besluit zeer begrijpelijk. De poëzierubriek is voor je gemonopoliseerd, zoodat over poëzie *alleen* door anderen zal worden geschreven, als jij het niet doet, in een bepaald geval.

Het eerste nummer zit in elkaar, bevat: Inleiding, ± 20 pag. 'Démasqué', twee verzen van jou, ± 20 pag. 'Verboden Rijk' van Slau, een paar andere verzen, een prozakroniek van Bep over 'twee meisjes en ik', een 'Publieke Belangstelling' van mij over... Fokker, en nog twee of drie andere dingen. - We rekenen voor II of III op een 'Van onder het Stof' van jou over Couperus. Wil je ook, als je hem spreekt, *Jan Engelman* vragen mee te werken? Wij zijn *zeer* op zijn persoon gesteld.

Het redacteurschap van Roelants zal vrijwel fictief zijn; maar aangezien Zijlstra met het tijdschrift in Vlaanderen wil werken, leek ons zijn aanwezigheid geen bezwaar. Let wel: Zijlstra heeft geen enkele druk op ons uitgeoefend en de zaak, onder kenbaarmaking van zijn inzicht, geheel aan ons overgelaten.

V. Wessem en *Dick* vragen wij natuurlijk ook als medewerkers. Ik hoop van harte, dat in dezen alle persoonlijke rancune, die nog mocht zijn blijven hangen, op zij zal worden gezet!

hart. gr. ook voor Rien,
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[september 1931]

aant.

aant.

Beste M.

Erg aardig mij inzage te geven [van] je concept ik heb echter nogal bezwaren.- 1° is het te weinig manifest als inleiding, of te veel inleiding als manifest. Maak het of neutraler, of veel positiever.-

Ik zou ook de namen Nietzsche, Mencken (en zeker Multatuli en Voltaire) schrappen. Voor wie jullie niet kent, wekt zoo iets allerlei verwarring, en buitendien: waarom heb je die beschermheiligen noodig.* De namen Multatuli en Voltaire wekken buitendien (ondanks de zin waarin ze gebruikt zijn) geheel verkeerde associaties van een verouderd atheïsme. - Erg vaag ben je als je zegt dat jullie wel eens buiten de literatuur zult staan. Laat dat weg, als je niets positievers weet.

De houding tegenover de poezie heel begrijpelijk, ook wat je zegt over de polemiek. Maar je zegt één heel gek ding: n.l. ‘we zijn niet voor of tegen de poëzie, etc.’ Laten we hopen dat jullie tenminste nog wel vóór de (goede, persoonlijke) poëzie bent. -

Dit is zooal wat ik ertegen heb. Ik zou zeggen: *verscherp* het, of laat het weg. (Neutraliseeren, is eigenlijk geheel verkeerd.)

Engelman doet graag mee.

Mooi, dat je plaatjes geeft.

h. g. H.

Wanneer verschijnt no.1? in November? Dat is een beetje vervelend met het oog op de rubriek Panopticum die je zeer goed moet verzorgen. Dat houdt een tijdschrift leenig.

O ja, las je Stroomingen en Gestalten? voor zoover Donker dat schreef! Een [toon] van - enfin - ik begin maar niet weer met invectieven. Maar daar moet tegen geschreven worden, en ditmaal eens niet door jou of mij (of Eddie), die het allemaal al eens deden. B.v. Engelman, of *Vic*.

Ik vind Anth. D. een beste kerel, au fond, maar hij wordt onuitstaanbaar.

* Buitendien, van zoo'n inleiding blijven [juist] de *namen* hangen.

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[oktober 1931]

aant.

B.M.

Hart. dank voor M.t.M. Ook voor het Démasqué, dat ik gelezen heb. Zeer goede dingen erin, hoewel niet alles mij bevredigt. Ik hoop nu ook door M.t.M. weer actiever in je werk verdiept te raken, en er over te schrijven, maar ik zit midden in ander werk. - Ben in afwachting van wat Bouws zal zenden. - Benieuwd naar de herlezing van Hampton Court. Ik ben van plan 'Vera' binnenkort te zuiveren van het al te beroerde, niet veel tijd er meer aan verspillen, en dan naar Zijlstra. Dan kan het begin '32 verschijnen, hoop ik. -

Ik zal Engelman vragen over Donker te schrijven. Anders doe ik het misschien zelf. De man zit me hier! [tekening]

adieu, h. gr.

je H.

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Rotterdam)

12 oktober 1931

aant.

aant.

Beste Menno, hart. dank voor H.C. zoojuist ontvangen. Ik hoop het spoedig te herlezen. - Met mijn stuk over jou gaat het erg slecht. Ik had het onlangs ¾ af, maar verscheurde dat weer: ik geloof dat ik het stuk - bij uitzondering - te goed in mijn hoofd heb, zoodat voor mij de beteekenis van het schrijven goeddeels vervalt. Meestal kom ik al schrijvend pas tot het inzicht in een figuur. - Ik zal het over eenigen tijd nog eens probeeren. -

Man tegen Man is uitstekend, een der beste deeltjes uit de reeks. Jammer dat je het stuk over Querido opnam. Maar voor de rest: sommige stukken wonnen zelfs bij het herlezen. -

Onze hart. gr.

je H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[26 oktober 1931]

aant.

aant.

Maandag

B. Menno,

Stuur mij het stukje nog even op, dan zal ik zien, of ik jullie meening kan deelen, of tegemoet komen.

Helman's stuk leek ook mij zeer onjuist, en prekerig in het midden; buitendien heeft hij Hampton Court, meen ik, niet goed begrepen. Maar hij zei dunkt mij wel enkele dingen, in het algemeen, die wij ons aan kunnen trekken (ik bedoel de passage over het gebrek aan ‘eigen leven’ van de romanfiguren.) -

Ik zal éerst schrijven over N. v.d. Schaaf. Misschien ook over ‘Stroomingen en Gestalten’, omdat ik ten slotte het artikel ‘Aesth. der Rep.’, dat zeer principieel wordt, niet door die quaestie wil vertroebelen.

Ik vrees voor de rest, dat ik het artikel niet zoo direct kan schrijven. Ik zit midden in mijn roman, met de zwaarste helft nog voor de boeg, en heb verder allerlei plannen voor kleiner scheppend werk, dat ik, als ik goed gedisponeerd ben, wil laten voorgaan. En ‘der Aesth. der Reporters’ is niet iets dat ik vluchtig kan afdoen. - enfin, ik zal zien. -

Hoe lang loopt Slau's roman in ‘Forum’ en hoe ver is ‘Dr. Dumay’? ik vermoed dat je dit daarna zult gaan geven? - ik zou dan misschien eind '32 aan de beurt kunnen zijn, als de mijne dan af, en bruikbaar zou zijn?

h.gr. H.

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 29 oktober 1931

aant.

R'dam, 29 Oct. '31

B.H.

Ingesloten het stukje over [Chr.] [terug] ter herijking. Laat ik je nog eens mijn persoonlijke meening (+ die van Eddy) mogen herhalen, dat het betoog *wint* aan afkapping op pag. 3. De noot van E. bovenaan is voor zijn rekening; ik zelf heb tegen het woord ‘onanistenpamflet’ geen bezwaar. Alles, wat je schrijft, zien we met belangstelling tegemoet! Wat het eerst komt, komt het eerst. -

‘Dr. Dumay’ is nog maar aan hfdst. II en voorloopig ontbreekt me de moed, om verder te gaan. Onwillekeurig drukt het je, als achtereenvolgens de litteraire Gids, de Nieuwe Courant, Helman en nu vanavond de N.R.C. ‘Hampton Court’ afmaken, alsof het een prul was. Dit boek, waar voor mijn eigen gevoel meer *vibrato* in zit dan in de helft van mijn zoo ‘geprezen’ essays, wordt door de heer Scholte *anoniem n.b.* op de mesthoop gegooid! Bij informatie aan de N.R.C. blijkt me dan ten overvloede,

dat hij *verboden heeft zijn naam aan mij te laten meedeelen*! Toevallig weet ik, dat hij het stuk schreef. Wat vind je van dergelijke methoden? -

Stoor je dus bij ev. inzending van je roman niet aan mij, misschien stopt dr. Dumay wel voortijdig, hoewel ik wel weer op zal kikkeren, maar let wel: ook ik ben ondanks alles gevoelig voor de communis opinio!

Kunnen we niet eens een rendez-vous bepalen? Ik zit van 1-9 Nov, met herfstvacantie in Eibergen.

H. gr. ook voor Rien
je Menno

N.B. zond je het 'Démasqué' aan Otten?

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[31 oktober 1931]

aant.

aant.

B. Menno,

Otten heeft het Démasqué.

Ik zou je graag weer eens spreken, maar kon je niet vragen morgen op doorreis te komen, omdat ik naar Bergen ga. En 8 Nov. ben ik denkelijk ook bezet. Kun je tusschentijds? -

Ik zal je nog schrijven. Misschien kan ik 8 Nov. in zoover vrij maken, dat je van Zondag- tot Maandagmiddag kunt komen. - Laat even iets hooren.

Wat een rotstreek van Sch.! Heb je hem er een pittig briefje over geschreven?

Ik kan mij erg goed begrijpen, dat de tot nu toe slechte kritiek (ten deele althans) op Hampton Court je hindert. Maar laat er je vooral niet door ontmoedigen. Ik zou zeggen, ga als je kunt direct dóor met Dr. Dumay; dan krijg je er al schrijvend wel weer plezier in, en vergeet de kritiek. Ten slotte: als je de drang hebt om het boek te schrijven, schrijf je het toch; laat je dus niet dérouteeren.

Ik heb Hampton Court uitgeleend. Zal het nu gauw terug vragen en herlezen.

Ik hoop tot de 8ste.

h.gr. ook van r.
je Henny

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

3 november 1931

aant.

aant.

3 Nov '31

B. Menno.
Zondag a.s. moet ik tegen 5 uur de stad uit, en kom dan pas 's avonds laat en denkelijk enigszins aangeschoten weer thuis. Kun je het nu zóó inrichten dat je Zondag tegen de koffie bij ons komt? Dan hebben we een ruime middag samen, terwijl ik het heel gezellig vind als je de Maandag erbij blijft; ik moet dan wel een paar uur naar kantoor, maar er blijft veel tijd over.
Laat even hooren hoe je het inricht.
hart. gr., ook van R.
je H.

P.S. *Misschien* kan ik dat diner trouwens nog wel laten schieten, als dat jou *veel* beter uitkomt.

Ritter heeft [erg] gunstig over Hampton C. geschreven.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[11 november 1931]

aant.

Woensdag

B.Menno
Ik kan je het stuk niet voor 15 Dec. sturen omdat ik voor dien tijd dat boek van Rindermann wel niet zal hebben gelezen. *Krijg ik het van Bouws?*
Ik wilde het stukje over Christiansen maar laten vervallen; ook de 1e helft leek mij nu vrij onbenullig. - Misschien stuur ik jullie voor 15 Dec. een poëziekroniek. Maar als je die niet gebruiken kunt in no 2, wacht er dan mee tot 4; in 3 komt dan hoop ik 'De aesth. der rep.' -
Ja, het was een prettige ontmoeting Zaterdag.
hart. gr.
je H.

In de N. Eeuw van Vrijdag over een week komt een korte bespreking van mij over Roelants. -

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan

Menno ter Braak

7 mei 1932

aant.

aant.

Zaterdag, 7/5 '32

B. Menno.

Eddie was gisteren hier, en nam ‘Vera’ mee voor je. Lees het eens gauw, als je wilt, en schrijf mij je meening. (Als Slauerhoff het nog wil leezen, wat je hem zou kunnen laten vragen door Bouws, dan vind ik dat erg prettig). Zeg mij eens wat je van uitgeven denkt; maar stap dan even af van het standpunt (van Eddie, als je dat deelt) dat - vrijwel - alles het publiceeren waard is.

Bep maakte de voor mijn gevoel zeer juiste opmerking, dat het in boekvorm ook *uiterlijk* niets van een roman zou moeten hebben (dus zelfs niet gedrukt zou moeten worden als Adelaïde). Ik dacht toen aan iets als ‘de Afspraak’ in de editie van *Stols*. - Misschien wil Bouws eens informeeren bij Zijlstra of hij daar* voor zou voelen. Maar zonder *mij* te binden! - Ik ben een vervelende zeurkous op het stuk van die publicatie.

Laat je door mijn (door allerlei omstandigheden) erg verminderde gezelligheid niet weerhouden mij bij gelegenheid eens te bezoeken. Ik zal het heel prettig vinden

hart. gr. ook voor Truida,

je H.

Van Wessem scheen de bedoeling te hebben zijn roman ‘Vuistslag’ t.z.t. naar Forum te zenden. Dat wordt dus ‘een scrimmage voor doel’, als Dr Dumay en ‘Angèle...’ tegelijkertijd af zijn.

* dus voor het uitgeven, en ook uiterlijk verzorgen, als *verhaal* (niet als roman)

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 19 mei 1932

aant.

aant.

Rotterdam, 19 Mei '32

B.H.,

Gedurende de Pinksterdagen las ik *Vera* nog eens. Ik moet zeggen, dat Eddy werkelijk meesterlijk geschrapt heeft en ik deel zijn opvatting, die tot de schrappingen leidde. Maar: als geheel blijf ik het *nog* zwak vinden, voor mijn gevoel blijven de personages toch acteurs uit een betere liga-film. Nu kan de toevoeging ‘een lyrisch

verhaal' het accent wel naar de lyriek verplaatsen, maar daarmee vervalt nog niet de m.i. slecht geslaagde karakterteekening. *Juist* als lyrisch verhaal uitgegeven, zou *Vera* extra de aandacht vragen voor de psychologische fouten. Er zijn werkelijk heel goede (lyrische) fragmenten in, maar die nemen de fouten voor mijn gevoel niet weg, misschien stuiten we hier op mijn te geringe waardeering voor het lyrische an sich? Ik weet het niet, hoop daarover binnenkort een groot stuk te schrijven. Het lyrische element kan bij mij nooit *iets anders goedmaken;* je lyriek komt bovendien veel zuiverder tot haar recht in je poëzie (waar niets 'goed te maken' *is*!).

Ik, voor mij, zou om deze reden het verhaal niet uitgeven, na de aarzelingen, die je daarover hebt gehad. *Essentieel* maken Eddy's wijzigingen toch geen andere Vera; en dat zou ook wel wonder zijn, aangezien het toch *jouw* Vera is en blijft, laat dus mijn advies samenvatten met mijn appreciatie van lyriek in een proza-verhaal, en beoordeel daarnaar, of je je iets van dat advies (niet meer uitgeven) zult aantrekken. Waarschijnlijk zou ik, in jouw geval, het boek *dadelijk* hebben uitgegeven; maar even waarschijnlijk zou ik het, na verloop van eenigen tijd aarzelen, niet meer hebben uitgegeven.

Als je wel tot uitgave besluit, zou ik toch de *aanteekening* achterin wijzigen, niet *zelf* de nadruk leggen op psychologische zwakte. Dat is al te veel bereidwillige zelfcritiek, lijkt me. Ik zou het bij de mededeeling van de bekorting laten.

Zal ik het 'manuscript' aan Bouws geven, voor Slauerhoff? Ik ben net terug van mijn vacantie, heb Bouws daarom nog niet gesproken. In dezen is misschien de opinie van Slau veel waard, gezien *mijn* anti-romantische instelling op boeken en mijn doodvallen op psychologie.

Ik hoop spoedig in Utrecht te kunnen komen, maar moet eerst even hard doorwerken aan Dumay. Er zit me n.l. een nieuw boek dwars, en ik kan daaraan niet beginnen, voor Dumay voldragen is.

hart. gr., ook voor Rien van
je Menno

De opmerkingen van Bep over het uiterlijk zijn zeer *juist*.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek.

Menno ter Braak en E. du Perron aan H. Marsman(Utrecht)

Spa, 31 juli 1932

aant.

aant.

Spa, 31.7.32.

après la victoire de Miss Turquie

Ah! cette pauvre Miss Pologne -
Elle eût pourtant assez d'esprit!
Elle eût aussi de beaux habits. -
Je ne chanterai pas sa trogne.
E.

God schiep de Hooge Poëzie
Daarna schiep Hij den ignorant
Ik ignoreer dat grapje, want
Socrátes is mijn compagnie.
Menno,
(één fout tegen de maat)

Var. 4e regel: Ik leed nog niet aan anaemie.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman (Utrecht)

Eibergen, 4 augustus 1932

aant.

aant.

Eibergen, 4 Aug. '32

Beste Henny

Zooeven ontvang ik van de giro bericht van overschrijving van *f* 3.60, afkomstig van jouw gironummer? *Why*? Ik kan absoluut niet bedenken, waarvoor ik geld van je zou te vorderen hebben. Wil je het even (naar Eibergen) toelichten? Het kan misschien een vergissing zijn.

Ik logeerde eenige dagen in Spa bij Eddy, zeer naar genoegen. We zonden je een poëtische briefkaart met een miss, geloof ik. Je stuk over de Haan vond ik erg matig, maar ik was voor plaatsing, omdat ik er in geattaqueerd werd. Een slechte reden waarschijnlijk; maar ik ben werkelijk bang voor verkeerde interpretatie over 'aanvallen'. Je beschuldiging van ignorantie lijkt me ongelukkig geformuleerd, maar ik heb er verder niets tegen; bedoel je er overigens *feitelijke* of mentale onkunde (ongevoeligheid) mee?

Ik zit nu voor een week of wat in Eibergen. Mijn roman schiet op naar het einde; en de jouwe? V.W. heeft zijn 'vuistslag' al toegediend, ik kreeg het manuscript echter nog niet.

Geef dus even asem op mijn financieele vraag, want ik ben ongelukkig met geld, dat me niet toekomt.

H.gr., ook voor Rien
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

5 augustus 1932

aant.

aant.

Vrijdag

B. Menno,

De f 3.60 waren/zijn voor Eddie. Ik schreef hem naar Spa, jou f 3.60 te vragen, dan zou ik ze op jouw postrek. over doen schrijven. Dat was het eenvoudigst. - Maar je was al weg uit Spa. Geef of zend hem dus bij gelegenheid het geld even, wil je.

Ik begrijp jullie verzet tegen mijn stuk over de Haan wel eenigszins, maar niet in die mate. Ik vroeg het nu terug, aan Bouws.

De term 'ignorant' is natuurlijk veel te sterk. Ik gebruikte hem eenigszins om verzet uit te lokken. Maar dat je een bij uitstek vers-gevoelige bent, is natuurlijk ook niet waar. -

Ik had je juist willen schrijven, en vragen mij *p.o.* te schrijven p.a. Greshoff, 130 Bould Aug. Reyers, Brussel-Schaerbeek, waar ik tot *Maandag* morgen logeer. (Ik vertrek straks). Waar we dan heengaan is nog onzeker;- ik heb n.l. van Bouws gehoord, dat 'Forum' met die dingen van Minne en v.W. vol zal zijn tot Juni '33. Over Dr. Dumay schreef hij nog niet eens. Wat doe je ermee. Mijn roman komt denkelijk zeer binnenkort (± Sept.) wel af, en hoewel ik niet weet of hij mij bevallen zal, wil ik toch met de mogelijkheid rekening houden dat ik hem zou willen plaatsen in een tijdschrift. Maar als jij Dumay in Forum zet na Minne en v.W.-, dan wordt het wel wat erg laat. Dan pols ik de Gids eens. Dus hierover graag je bericht.

Uitstekend is die foto van je (bij het artikel van Donker in de N.R.Ct..) ik heb hem bewaard, maar heb liever de kiek zelf, als je voor mij hebt, dan de reproductie.

Wij gaan naar Frankrijk, het zal van het weer afhangen waarheen. Is het goed, dan naar zee (Normandië), is het slecht, dan dicht bij Parijs. -

Je kunt ook wachten tot ik je vandaar mijn adres opgeef.

hart. gr. ook van R.

je H.

Wat ga je schrijven na Dr. Dumay

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

8 september 1932

aant.

8/9-'32

Beste Menno

Ik hoorde in Brussel, dat jij daar zou komen en dat jullie ± j.l. Zondag vergaderen zoudt o.m. over de questie of jullie in het vervolg nog eenigszins-lange romans in

hun geheel in vervolgen zoudt plaatsen (zooals Het Verb. Rijk) - of niet; en zoo neen: hoeveel afl. één ding dan wèl in beslag zou mogen nemen. En wat werd er beslist omtrent Dumay en Vuistslag? (want ik sprak af met E. dat de mijne nu nog niet mee zou doen met die wedren, omdat hij niet af is-)

E. zou mij direct na de vergadering schrijven, spraken wij meen ik af, maar ik heb nog niets van hem gehoord.

Wanneer zou er event. voor mijn roman plaats zijn en *in zijn geheel*? Dit laatste is van erg veel gewicht, vanwege *de duiten*.

Ik heb in Normandië enorm geluierd, maar ben nu weer aan 't werk. Als alles meeloopt, is mijn boek midden October gereed. Ik moet dan misschien in R'dam zijn en kom bij je aan. Laat even iets hooren.

hart. je H.

P.S. Je kunt, event. samen met Bouws als ik je zeg, dat de omvang ervan ± 170 pag. van gemiddeld bijgaand tiksel bedragen zal.

Die pagina natuurlijk graag terug.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[september 1932]

aant.

B.M.

Ik kom Donderdag denkelijk niet. Hierbij iets voor Forum. Wat vind je: als mijn roman laat ons zeggen ± 15 Nov. verschijnt wat is dan beter, dat jullie - desgewenscht - b.v. in April al een eerste fragment geven en daarna nog 2, of: nà Dumay in twee of drie n^{o}s een stuk?

hart. H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[na 12 september 1932]

aant.

Zaterdag

Beste Menno,

Eddie schreef mij al over die kwestie. Hij dacht dat er pas in het najaar van '33 plaats zou zijn. - ik ben mijn roman nu zeer ingrijpend aan 't wijzigen, en bekort hem enorm, wat qualitatief wel winst oplevert, geloof ik. - Ik heb ook eigenlijk niet zoo'n

haast met de publicatie, al vind ik het jammer als hij nergens in z'n geheel zou kunen verschijnen. Maar goed: ik zal er toch allereerst bij jullie mee komen.* Wanneer dat zal zijn kan ik, nu de zaak weer zoo overhoop ligt, niet zeggen.
adieu, hart. gr. ook van R.
je H.

Ik heb dezer dagen, zeer geboeid, dat stuk ‘Ondergang’ van je weer eens gelezen. Het houdt het uit. -

* Tenzij nu wéér iemand mij vóór is en ik pas in '34 aan de beurt zou zijn.

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 10 november 1932

aant.

aant.

10 Nov. '32

B.H.,
Dank je voor je hartelijke brief; je hebt de opdracht volgens de bedoeling gewaardeerd! - Denk er *vooral* aan, dat de opname in Forum van je roman volstrekt niet hoeft in te houden, dat hij met dezelfde letter of zelfs bij dezelfde uitgever behoeft te verschijnen! Wij hebben ons op het standpunt gesteld, dat wij ons daarmee niet bemoeien, zoodat je b.v. tegenover Zijlstra volkomen vrij blijft om een andere letter voor de boekuitgave te vragen! (Ik vind trouwens het Démasqué bijzonder aardig; Slauerhoff bevalt mij ook niet erg).
Ik zond je ‘Dumay’ nog niet, omdat Eddy er nog in ‘arbeidt’, hij wiedt het een en ander aan ‘realistisch’ onkruid. Tot die ontluizing klaar is, wacht ik dus nog maar met opsturen.
Kom vooral eten, als je hier bent!
h.gr. voor jullie beiden, tât,
Menno

Van o.h. Donker heb ik een brief gekregen, nee maar! Hij is niet alleen een o.h., maar prostitueert zich zelfs in *foro* publico!

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman (Utrecht)

Rotterdam, 25 november 1932

aant.

aant.

B.H.,

Hulde voor het stuk over Anthonie Donker, dat ik met enorm pleizier las! Het is *afdoend*, afgezien dan van den olifantshuid...

Het blad 'De Protestant' meldt, naar een collega mij meedeelt, dat je nu openlijk tot het katholicisme bent overgegaan. Ik heb om tien sigaren van 10 ct. gewed, dat het niet waar was, dus je moet me even omgaand op een briefkaart schrijven:

Ik ben niet/wel R.K.*
(w.g.) H. Marsman
Ik had je Maandag nog half en half verwacht!
h.gr.
je Menno

* wat niet verlangd wordt door te schrappen.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 28 november 1932

aant.

R'dam, 28 Nov. '32

Beste Henny,

Dank voor je formulier. De sigaren zijn bereids binnen; ik zal je rookende met heidensche vreugd gedenken. Het blad, waarin je bekeering den volke werd verkondigd, is (volgens mijn collega) *De Protestant* (uitg. Evangelische Mij. te *Zeist*) en de auteur van het gerucht heet Voet en schreef naar aanl. van een lezing van je in Deventer, kan dat? Ik vertel, wat mijn zegsman zei.

Nu nog iets. Ik ben, zooals je weet, bezig, de boekuitgave van 'Uren met Dirk C.' in orde te brengen; ik heb jou niet om een aandeel gepingeld, daar ik dacht en met mijn naaste omgeving en derzelve rijkdom te komen. Maar er ontbreken me nog □ *50*. Zou jij die niet voor mij van *Schorer* los kunnen krijgen? Het is natuurlijk een zeer gering risico, want een groot deel van het geld krijgt hij zeker terug, omdat van Kampen de uitgave zal exploiteeren. Je kunt hem bovendien natuurlijk een genummerd en gesigneerd exemplaar voor zijn 'aandeelhouderschap' toezeggen. Wil je hem eens polsen? Of zou anders misschien *v.d. Meulen* in aanmerking komen? Als ik □100 kan krijgen, is het trouwens ook goed, want er zal nog wel een en ander bij de hoofdsom komen. Ik hoop hierover spoedig iets van je te hooren.

Hart. gr. ook voor Rien van
je Menno

N.B. Dumay logeert nog in Parijs! Als hij terug is, krijg je hem.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 12 december 1932

aant.

R'dam, 12 Dec. '32

B.H.

Het ‘twistgesprek’ hebben we voor de eerste 20 minuten eenigszins geprepareerd, de rest laten we erop aankomen. Doorgestoken kaart is het in zooverre, dat we er beide heilig van overtuigd zijn, dat zulke problemen zich niet in de publieke arena laten oplossen; maar we zullen wel scherp zijn, en wellicht zelfs onhebbelijk. Het zou aardig kunnen zijn, maar ik kan het niet vooruit zeggen. Als je komt, zou je ons ± 6 uur in ‘Atlanta’ aan het diner kunnen treffen. De lezing zelf is in het gebouw van de Rott. Kring, Eendrachtsweg 12 (8 uur). Natuurlijk kan ik jou en Rien introduceeren! Zie dus of je het er voor over hebt. Gek is het zeker wel.

Mijn meening over v.d. Meulen was niet tegen den *man* gericht, maar tegen den toon van zijn brief, die mij het gevoel gaf, dat ik juist hem niet mocht ‘oplichten’ voor die □50. Het is de brief van een ‘man van smaak’, bij voorbaat al bang voor polemiek (*omdat* het polemiek is, dat is de quaestie!). Misschien drukte ik me te heftig uit, maar ik heb nu eenmaal hoe langer hoe meer een heftigen hekel aan den smaakvollen allesproever.

Volkomen *on*eens met je critiek op de ‘Fora’! Oct. was zeker het minst, dat is waar, maar *Nov.* en *Dec.* vind ik alleen al door de verzen van Elsschot, Slot van Coster, 's konings Poppen, om iets te noemen, gerechtvaardigd. En ook vond ik Eddy ditmaal in Panopticum bijzonder geslaagd. Wat geeft dat ‘egocentrische’, als het van uit dat centrum *goed* is? - Ik blijf even benieuwd naar je roman!

Woensdag 21 ga ik met vacantie naar Eibergen, denk ik,
hart. gr. voor jullie beiden
je Menno

N.b. ‘Reineke Vos’ vind ik zelf *slecht*; ik stemde tegen, dit onder ons. En Louis van Loo kan me ook gestolen worden. Verder vond ik *Michel* bijzonder goed!

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[1933]

aant.

Donderdag

Beste Menno,
Je ‘na’ beschouwing kan ik wel meevoelen, niet geheel deelen.- Hoe lang ben je nog in R'dam. Het is misschien goed, dat ik - als ik zoo mogelijk begin volgende nog eens geconfereerd heb met de fractie-A'dam - een avond naar jullie kom. Het zou Vrijdag, of Zaterdag of Zondag worden, schat ik, in het vage.- zou dat gaan?
h. gr. Henny

Origineel : Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

10 januari 1933

aant.

Dinsdag 10-1-'33

Beste Menno
Ik neem het je kwalijk dat je niet gekomen bent maar zal geen kwaad met kwaad vergelden en kom zeer waarschijnlijk Donderdag *19* dezer in R'dam. Ik weet niet hoe laat ik klaar ben, maar dat hoor je dan wel. Ik bel op van de Rechtbank uit. *Misschien* blijf ik slapen, als dat kan.
hart.
je Hennie

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

22 januari 1933

aant.

aant.

B.M.
Zou het je schikken het a.s. week-end bij ons te komen? Als je iemand wilt meebrengen is dat uitstekend. Alleen zullen we ons dan, als het zoo koud blijft, eenigszins moeten behelpen met de dekens.-
Zondag in de loop van den dag komt ook Greshoff. Ik neem aan, dat jij Zondagavond weer weg moet? Dat komt dan goed uit, want Greshoff blijft slapen, en er zijn in totaal 4 slaapplaatsen. Laat even iets hooren.
Ik hoop dus tot
Zaterdag
28
hart. H.

Origineel: Den Haag, Literatuur Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 2 februari 1933

aant.

R'dam, 2 Feb. '33

B.H.

Ik wil je even schrijven, dat ik gisteren in 'De Bijenkorf' Jef Last heb hooren converseeren over Sovjet-Rusland, en dat daardoor mijn waardeering voor je stuk nog *verdubbeld* is. Je hebt hem precies gekraakt, waar het noodig was; alleen was het nog veel erger, karakterloozer, ijdeler, romantischer, dan ik had durven verwachten. Hij genoot van het relaas van diners, rendez-vous met beroemde auteurs etc. etc. een misselijke vertooning, die ik in den pauze verlaten heb, tot ongenoegen van Huyts en Otten, naar het scheen. - Je stuk was trouwens als geheel een *voortreffelijke* polemiek, verontwaardigd en toch volkomen intellectueel verantwoord. Schrijf vooral *meer* voor ons van zulke dingen!! En heb je niet nog poëzie?

Ja, jammer, dat het nu weer misliep met de afspraak, maar hoop op beter. Wil Rien nog presentboekjes van mij hebben? Ik kan ze ev. sturen.

Schrijf mij ook eens volkomen openhartig je oordeel over het vervolg van 'Dumay'. - Het 'conflict' met Eddy laat ik maar weer rusten; hij lijkt me werkelijk niet heelemaal vrij van overspanning door die ellendige erverij, ziet overal 'frondes' tegen hem.

Laat ons vooral 'stick together' tegen de 'klooterij' à la Last!

Hart. gr. voor jullie beiden,

je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Rotterdam)

Utrecht, 3 februari 1933

aant.

aant.

B.M.

Ja, Rien wil *erg* graag die presentboekjes hebben. - Dumay blijft hetzelfde: neerslachtig - en verouderd robbersiaansch, zonder schoonheid, maar ook - wat jou meer zal zeggen - zonder *eenig* menschelijk (psychologisch, etc.) *belang*.

Hoe kun jij je afgeven met zoo iets alleen maar banaals, geesteloos. - Ik stop maar, want je weet het nu wel, na het [vorig] gesprek in den Haag.

Verzen heb ik niet meer. Binnen afzienbaren tijd zend ik proza.
hart.
Henny

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 4 februari 1933

aant.

aant.

R'dam, 4 Feb. '33

B.H.

Boekjes zal ik morgen trachten uit te zoeken in mijn rommelkast en dan p.o. aan Rien opzenden.

Hartelijk dank voor je vernietigend oordeel over ‘Dumay’! Na deze hoofdstukken behoef je nu *niets* meer te verwachten, want deze zijn volgens Eddy (met X en XII) de beste, en daarmee kan ik me wel ongeveer vereenigen. Ik kan me overigens niet goed in je oordeel verplaatsen. Ik neem aan, dat I en II hier en daar op het huiselijke af zijn (hoewel volgens alle menschen, die ik na jouw uitspraak raadpleegde, *niet* à la Robbers); ook dat de materie uiterst burgerlijk is. Maar wat bedoel je met ‘zonder eenig menschelijk belang’? ‘Zonder schoonheid’ is inderdaad niet voor mij van veel beteekenis, maar het menschelijk belang wel. Consequent moet je toch ook ‘Hampton Court’ volkomen verwerpen (wat je, meen ik, niet deed), want ook dat hangt (voor jou) van ‘banaliteiten’ en ‘geesteloosheden’ aan elkaar! Stel b.v. I + III van ‘Hampton Court’ ongeveer gelijk met I en II ‘Dumay’ (zelfde flauwe kul), dan zijn toch m.i. het ‘probleem’ v. Haaften en het ‘probleem’ Donner ook van hetzelfde gehalte (volgens jou dus *ook* f.k.). Had je van mij een heroïsch boek verwacht? Geloof me dan, ik heb ‘Dumay’ met het hartebloed van mijn banaliteit geschreven, en expres ieder heroïsch gebaar vermeden. Misschien is het daardoor plaatselijk wat duf geworden (‘neerslachtig’, zeg je; moet een boek dan perse ‘opgewekt’ zijn?); maar ik moet toch wel heelemaal critiekloos zijn, dat ik het geval Max Donner tegenover jouw oordeel *niet* duf blijf vinden, zelfs dit fragment niet ‘zonder schoonheid’ (hoewel: de schoonheid is geen eigenschap der dingen, je m'en fiche). - Voor alles interesseert het me, dat je het boek zoo voor 100% verwerpt; om de verhouding, die jij en ik tot de menschen hebben. Ik zou je daarom één ding exact willen vragen: *Waarom vind je het geval Donner niet goed?* Antwoord me daar nog eens op, want ik stel dat als het m.i. beste fragment van de eerste vier hoofdstukken. Ook psychologisch; als psychologie van den in de puberteitsallure van den ‘geest’ verstarden man, bij wien de geestelijke functie een afzonderlijke bovenlaag is geworden.

Overigens: ik ben aan ‘Dumay’ gehecht, maar zie heel goed de onbelangrijke kant ervan. Het is te direct misschien overgeschreven uit mijn bestaan van hollandschen burger. De meening van de vrienden is gek. Totnogtoe ‘stemden’ overwegend voor:

Eddy, Bep, Vestdijk, Ant (maar die is natuurlijk te zeer partij); overwegend tegen: Jij, Wim, Greshoff. Ik kan er geen systeem in ontdekken, en in zekeren zin doet me dat weer pleizier.

Maar al genoeg gezeverd; au suivant! Vic v. V. belde me vanmiddag op naar aanleiding van 'De Stem' van deze maand; er moet daarin volgens hem 'revolverjournalistiek' voorkomen van een zekeren 'Spectator'. weet jij, wie dat kan zijn?

hart. gr., ook voor Rien

je Menno

N.B. De boekjes voor Rien stuur ik, onder voorbehoud, dat ik ze kan *vinden*! Want er zijn presentexemplaren *weggedaan*. In Bellevue gaat het, geloof ik, weer wat beter.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

6 februari 1933

aant.

aant.

aant.

aant.

Maandag 6 Febr '33

Beste Menno,

Ik wil wel probeeren mijn korte en fragmentarische critiek op Dumay toe te lichten - naar aanleiding van je brief

De schoonheid laat ik er buiten, hoewel dat taktisch niet mogelijk is, maar dan verstaan we elkaar eerder, en buitendien: *a.* men vindt *alle* menschen onbelangrijk, over dit standpunt hoeven *wij* niet te praten: jouw en mijn werk bewijst dat wij van die praemisse niet uitgaan, *b.* men vindt *alle* menschen, in wezen, belangrijk (omdat ze menschen zijn), dus practisch belangrijk en onbelangrijk. Dit is, hoewel democratisch, misschien toch de juiste opvatting. Ik voel er weinig voor. Jij? *c.* Men vindt, hierarchisch tewerkgaand, sommige *rangen* van menschen onbelangrijk, andere belangrijk. Wat vindt je *daar*van? Ik zou, als het mogelijk was, het meest voelen voor een combinatie van b. en c. Maar hoe ik hierover ook denk, ik aanvaard alleen *boeken* waarin *of* belangrijke menschen voorkomen, *of* waaruit een belangrijke *geest* spreekt van den auteur (maar die draagt onwillekeurig iets van zijn eigen belangrijkheid op zijn figuren over). Liefst beide.

Tegen Dumay heb ik nu het dubbele bezwaar, dat ik er de figuren én de geest van het boek (jouw geest dus, in *deze* gedaante) onbelangrijk en erger vind: duf, kinderachtig, burgerlijk en neerslachtig - (bij-woord! meneer Dumay) - 'Robbersiaansch.' Ik vind alle figuren (behalve Marie, maar die is er nog niet voldoende in tot expressie gekomen) onbenullig en onbenullig gezien. Ik vind inderdaad hfst. 3 & 4 beter geschreven, maar op geen stukken na *jouw* stijl. Alles in dit boek (samenvattend gezegd: de atmosfeer) de stijl (l'homme) als je wilt, de

menschelijke inhoud, de geest - alles is naar, platvloersch; *ver* beneden je standing. Eddy, Bep, etc. moeten zich hebben laten verblinden door bijgedachten (de gedachte aan *jou*, b.v.; ik moet zeggen, dat ik moeite heb aan jou te denken, aan iemand die *denkt* op het peil van het Carnaval, en die schrijft wat in het Démasqué staat, en in Man tegen man, en in Domineesland. Dumay doet mij denken aan de schets(en?) die je vroeger in Erts schreef.

Ik zweer je, dat iedereen die Dumay waardeert zich vergist. Hier lijkt twijfel mij [uitgesloten]. Ik zeg zonder iets van onzekerheid: denk niet dat Dumay kan *halen* bij Naeff, Carry van Bruggen, Eva Raedt. - Zelfs niet bij [Nettie] Nijhoff of Jeanne Willink. Het is *werkelijk* niet beter dan Robbers c.s. en het lijkt er op. Het ruikt ernaar. Het is misschien beter geschreven.

Tegen Hampton Court heb ik voortdurend meer bezwaren gekregen. Ik las het 2x. Maar één ding is zeker, hoe 'studentikoos' (uitstekende term van Jany R.H.) dit ook is, het heeft een zeker élan, een onderstroom, zooals ik het noem. Die stroom had mij zelfs bij eerste lezing zoozeer te pakken, dat ik de fouten vergat en vergaf.- Ik geef toe dat ik hierover bij Dumay pas kan oordeelen of beter oordeelen na totale lezing.

Het raadselachtigste is voor mij dit: voel je geen geweldig *rang*verschil tusschen Dumay en je essays? Wat dwingt of beweegt of trekt je zoo jezelf te verlagen letterlijk naar deze regionen *in en buiten* jezelf? Iedereen is *ook* burger. Waarom moet dat door iemand als jij, die voor ¾ heel iets anders is, worden geëtaleerd, herhaald, en zoo vervelend herhaald? Leg je jezelf de plicht op om 'ook eens menschelijk te zijn'? Gelijk de mevrouwen die uit (onmenschelijke, minzaam hooghartige 'humaniteit') ook wel eens een kwartiertje *al is het niet noodig met het oog op het huishouden*, met de dienstbode praten?

Beste Menno, laat dan alsjeblieft die (poging tot) menschelijkheid varen en blijf de op een *ander plan* uiterst menschelijke kerel en denker die je *in wezen* bent.

Ik heb het gevoel, dat ik - tusschen 2 conferenties - een houterige en onklare brief schrijf, waar je weinig aan hebt. Maar antwoord toch eens op die twee vragen (of 3): hoe 'verdeel' je het menschdom?; hoe moet volgens jou een schrijver zich tegenover het menschdom verhouden? (dus moet hij onbenullig worden met de onbenulligheid zijner figuren, of omgekeerd? Dit laatste natuurlijk! en 3 waarom schrijf je Dumay?

Ik voor mij - om even heel eerlijk te zijn - heb van niets zooveel spijt als van schrijverij beneden mijn peil. ([Bill], Campo, Glimlach, Mona Lisa) Ik acht Vera mislukt, maar niet zonder rang; dergelijks - veel minder mislukt - Angèle; zeer 'mislukken' zal het boek waaraan ik nu werk, maar het zal tegelijk vrijwel alles bevatten wat ik *nu* te zeggen heb. Het zal nog wel 1½ jaar duren voor het gereed is. Het wordt een 'confessioneele' roman. (Leve Forum! d.w.z. voor *mij*, aestheet en formalist in veel opzichten, is de [natuurlijkheid] die jullie voorstaat heel goed) maar overigens - houd mij deze rommelbrief, die mij zelf ergert, ten goede.

hart. gr.
Henny

Origineel: Den Haag, Literatuur Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[na 12 februari 1933]

B.M.

Hierbij iets moois voor je. Na lezing verscheuren of bewaren. Ik hoef het niet terug te hebben.

Ik zond verzen naar Forum. Zou je mij een genoegen willen doen en ze even te copieeren voor je ze naar Roelants en Eddie laat reizen? Ik heb er geen afschrift van, meen ik, ook niet in mijn geheugen.

Verder geen nieuws. Ik werk, ondanks drukte (zonder veel verdiensten), vrij regelmatig aan de romans. - Wat je schreef over de 'hierarchie' lijkt mij onhoudbaar. Benieuwd naar een uitwerking van dat gegeven.

Hart gr

H.

De copie van de verzen hoef ik niet te hebben. Als ze er maar is. -

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 12 februari 1933

aant.

R'dam, 12 Febr. '33

B.H.

Op de quaestie van de *hiërarchie* komt inderdaad alles neer. Maar voor mij ligt de hiërarchie blijkbaar heel anders geordend dan voor jou; het boek, waaraan ik schrijf, gaat over het probleem van de hiërarchie. Voor mij is er geen principieel rangverschil tusschen 'Dumay' en mijn essays; de laatste zijn precies even 'onbenullig' en alledaagsch als de sigaren rookerij van den heer Dumay (misschien *lijken* de essays 'heroïscher', maar ik zelf kan ze niet anders zien dan als exkreten à la Dumay!); zooals ik hoop aan te toonen in het boek voornoemd. Bij mijn 'Umwertung aller Werte' komt de *Geest* in rang beneden het sigaren rooken, in bepaalde gevallen; de mensch beneden het dier, het dier beneden de plant etc. Maar ik hoop, dat je hiervoor wilt wachten op dat boek.

Hiermee verdedig ik dus, nogmaals, *niet* het geheele aspect van den roman, maar wel de belangrijkheid van het probleem: dr. Dumay, de 'doorsnee-mensch', uit zijn vak gevallen, in het onbenullige ledig van zijn leven hangend, en nu bereid tot ieder avontuur, dat van hem een 'gewoon mensch' kan maken. *Hoe* dit te doen? dat wordt zijn groote vergissing.

In tegenstelling tot jou, heb ik niet zoo erg veel spijt van werk onder mijn peil (zooals 'De Absolute Film' e.d.). Wij leven toch niet om louter meesterwerken te maken? Is het kind eenmaal geboren, dan laat ik het maar los op de wereld, zonder veel spijt over kromme beentjes of zoo.

Ik ben je dankbaar voor je uitvoerige uiteenzetting!

hart. gr. voor jullie beiden

je Menno

Ik heb *geen* geschikte recensieex. kunnen vinden, Rien! Wat er ligt is allemaal rotzoode!

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[voor 27 februari 1933]

aant.

aant.

2e briefje
B.M.
Ziehier nog wat voor *Forum*. Willen jullie *spoedig* beslissen, en indien je het weigert, het mij zoo tijdig retourneeren dat ik het nog in de *April*-aflevering van een ander tijdschrift kan krijgen. Anders is de 'actualiteit' er af. -
Ik schrijf hierna een 2e artikel 'De Beteekenis van Forum', maar natuurlijk niet *in* Forum.
Dus ik hoor spoedig? Graag,
hart. gr.
Henny
Niet als panopticum maar als *artikel*.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[?] maart 1933

B.M.
[copy onleesbaar]

hart.
Henny

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

2 maart 1933

aant.

2 Maart

B. Menno

Zou je me kunnen bezorgen een ex. van het *Maart* n^{o} van Forum? heel graag: je hebt misschien een ex. over - en anders weet je er wel wat op het mij gratis te verschaffen. -

Plaats zoo mogelijk het artikel in April, de verzen in Mei. - Ik zal je dan voor Juni een stuk van mijn roman zenden, en voor Aug's of Sept. nog één of 2 fragmenten. -

Wat mijn 'martelaarschap' aangaat, heb je gelijk. Ik voelde dat ook, toen ik het stuk over las, maar een overwegend bezwaar vond ik het *niet*. Dus, als je aan mijn wenschen voldoen kunt, heel graag.

hart.

H

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Rotterdam)

10 maart 1933

aant.

aant.

B.M.

Ik krijg zoojuist een briefje van Bouws, dat mij even hindert. Dat is niet zijn schuld, maar die van Eddie en jou, vandaar dat ik jou schrijf en niet B. (Zend deze door aan E.). de zaak is: dat B. mij schrijft dat na Dumay er een korte roman van Elsschot komt. Dat is *geheel* in strijd met de afspraak. Ik zou *uiterlijk* na Dumay aan de beurt zijn, dat was mij om allerlei redenen al laat genoeg.

Jullie nonchalance bewijst een onverschilligheid voor althans een deel van mijn werk, die mij verdomd hindert. Ik zal je nu toch nog maar een paar stukken sturen, en ik reken op plaatsing (als jullie er niet tegen bent, althans) daarvan, althans direct *na* Dumay (Juli, Aug's, Sept.). Ik zal nu de uitgave in boekvorm daarvoor ophouden tot eind Sept. Maar de aardigheid van de publicatie in Forum, desnoods voor een deel, en in fragmenten, is er door jullie alleronvriendschappelijkste slordigheid geheel af.

H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 11 maart 1933

aant.

aant.

Rotterdam, 11 Maart '33

Beste Henny,

Je wilt me wel veroorloven op je briefkaart zoo openhartig mogelijk antwoord te geven. Ten eerste steekt het mij, dat je op grond van een zakenbriefje van Bouws dadelijk tegen mij optreedt, alsof ik daarvoor verantwoordelijk was. Zelfs al mocht er in deze quaestie een fout gemaakt zijn, waarover aanstonds, dan nog heb je niet het recht, om van Eddy en mij zoomaar te veronderstellen, dat zulks uit onvriendschappelijkheid gebeurde. Ik vind dat veronderstellen van onvriendschappelijkheid en gebrek aan belangstelling ronduit idioot; je weet goed genoeg, hoezeer wij juist jouw medewerking op prijs stellen; ook, dat we altijd met de meeste spoed je bijdragen hebben geplaatst. Waarom dus dadelijk bij ons kwade trouw verondersteld?

Nu de zaak zelf. Elsschot heeft ons inderdaad den roman gestuurd; over de plaatsing is nog geen definitieve beslissing gevallen, maar ik b.v. ben er zeer voor, hem in zijn geheel op te nemen. Hoe staat het nu met jouw roman? Al maanden *wachten wij* op de toezending; wij weten er niets van, kennen alleen een fragment, dat je zelf desavoueert, en houden inmiddels plaats voor je vrij. Daarbij schrijf je mij eenigen tijd geleden, dat je 'een paar fragmenten' wilt sturen, waaruit ik opmaak, dat je over publicatie van den heelen roman niet meer denkt. Je hebt me bovendien nog gezegd (in 'Riche'), dat Querido alleen plaatsing van fragmenten wil. Zeer onlangs heb ik je nog gevraagd, ons die fragmenten nu eindelijk te *sturen*, zoodat wij tenminste kunnen oordeelen. Volkomen *onverwacht* komt nu 'Kaas' van Elsschot, dat mij en Roelants (Eddy heeft het nu) van het begin tot het eind zeer geschikt voor plaatsing lijkt. Je zult ons toch zeker ook niet kwalijk nemen, dat wij dien roman, die natuurlijk ook in den herfst als boek moet verschijnen, accepteeren. Daarmee is geen unfairheid tegenover jou begaan, want de roman is *kort* en plaatsing in 3 afleveringen is dus zeer wel te vereenigen met fragmenten van jouw roman. Ik zie dus niet in, waarom je nu plotseling een persoonlijk motief achter een volkomen neutrale tijdschriftquaestie zoekt.

Verder: *dat* je zooiets veronderstelt, bewijst, dat je het graag *wilt* veronderstellen. Stel je voor, dat *ik* b.v. achter het voortdurend uitblijven van je romanfragmenten een soort van onvriendschappelijke houding ging zoeken!

Als er hier dus een fout begaan mocht zijn, of als ik een verkeerde indruk mocht hebben gekregen door je uitlatingen over je roman, wil ik natuurlijk dadelijk mijn schuld toegeven, zoodra de feiten mij daarvan overtuigen. Ik meen echter *nu nog*, dat *jouw* nonchalance in dezen erger is dan de onze (subs.: mijne, want ik spreek natuurlijk alleen voor mijzelf). Maar ik wil je voorstellen, dat verschil van meening uit te maken in de *wederzijdsche* veronderstelling, dat er van unfairheid geen sprake is. Op deze prettige manier hebben Eddy en ik ook alle geschilpunten uit den laatsten tijd geheel opgelost.

Schrijf me dus *omgaand*, in welk opzicht mijn voorstelling van zaken van de jouwe afwijkt. En neem tenminste dit als vaststaand van mij aan, dat mijn vriendschappelijkheid werkelijk geheel *buiten* de quaestie staat.

h.gr.

je Menno

Ik heb Bouws zijn brief zooeven door de telefoon laten voorlezen. Afgezien van zijn formeele voorbarigheid inzake ‘Kaas’, heeft hij, dunkt me, zelfs bij den hem eigen secretarialen toon geen onjuistheid gezegd.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

13 maart 1933

aant.

aant.

13/3 '33

Beste Menno

Ik dank je zeer voor je brief en ik kan niet anders dan vrijwel volkomen ongelijk bekennen en jullie vragen mij mijn onvriendschappelijke uitval te vergeven. De feiten zooals jij ze ziet, zijn juist, met deze restrictie, dat jullie mij (ingeval Angèle door jullie wordt aangenomen) direct na Dumay, dus in Juli plaatsing had toegezegd. Bouws had dus niet moeten schrijven, dat die (waarschijnlijk) geaccepteerde roman van Elsschot het plaatsen van een *reeks* fragmenten van mijn werk uitsloot en jullie had mij, hoe nonchalant ik ook geweest ben met het inzenden van mijn roman, even moeten vragen of ik nu nog in Juli, Aug's, Sept. - aan de beurt kon komen of niet. Maar nu kan dat tòch, blijkt uit jouw brief, en mijn grief vervalt dus. De schuld ligt dus bij een kleine fout van Bouws, waarop ik inderdaad verkeerd heb gereageerd. -

Dat mijn veronderstelling van onvriendschappelijkheid bewijst dat ik *graag* (nog wel!) die veronderstelling wou maken, is niet juist. Ik vond het zelf een pijnlijke veronderstelling, maar zij leek mij, hoe lichtvaardig ze, vind ik nu zelf, in mij opkwam, de eenige op dat moment.

De diepere oorzaak van dit wantrouwen wil ik jou en Eddy wel zeggen, als je het voor jullie houdt: ik voel mij de laatste maanden, en in [nuchterder] oogenblikken zeg ik, geheel ten onrechte, verwaarloosd, tekortgedaan, door ongeveer iedereen. Ik ben door allerlei dingen, erg prikkelbaar, erg gauw gekrenkt, etcetera. Een vervelende toestand, die mijn uitval tegenover jullie niet excuseert, maar wellicht eenigszins verklaart. Dus nogmaals: neem mij niet kwalijk, en vergeet het snel.

Ik zond inmiddels een eerste fragment, dat hoop ik (in Mei) kan worden geplaatst. Wat ik verder graag in Forum wil hebben is nog altijd niet af. Ik stuur het zoodra het gereed is. Volgens mij is *Angèle* als geheel niet volkomen geslaagd, maar bij stukken zeer goed. Ik hoop dat jullie er althans voldoende voor voelt om het te nemen, hoewel ik van jullie geen enthousiasme verwacht.

Meer zul je voelen voor een volgend boek, *mijn* ‘Forum’-boek, een confessioneele ‘roman’ waarvan ik je zoo gauw *Angèle* af is, stukken zal zenden.

Stuur deze brief door aan E. anders moet ik het 2 x uitleggen. Zend hem ook, na lezing, het afschrift van een brief van mij aan ‘de Kring’, die ik dan van hem wel terug krijg - en dat hierbij gaat. Ik hoop zeer, dat jullie de zaak, die mij erg spijt, gauw vergeet.

hart.
je H.

Ik ben wat moe, en schrijf die brief aan de Kring morgen of overmorgen voor je over.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 15 maart 1933

aant.

15 Maart '34

Beste Henny,

Wat de quaestie zelf betreft: natuurlijk in *orde*! Ik had eigenlijk wel gedacht, dat je het niet zoo erg meende. En practisch: stuur alles, wat je ons toedenkt, zoo gauw mogelijk!! Je hebt toch zelf ook redacteur gespeeld, en weet dus zoo goed als ik, hoe vervloekt lastig het is, om met de copy te balanceeren. Heb je het eerste fragment naar Bouws gestuurd? Ik kreeg het nog niet doorgezonden. Verder ben ik het 'incident' al weer geheel vergeten, of liever: ik had het nog niet eens als incident gevoeld.

Een andere kant van de zaak lijkt me de ondergrond van dit geval, je gevoel van verwaarloosd te worden. Dat is toch werkelijk een soort 'Beziehungswahn'! Want je zou hoogstens kunnen zeggen, dat men je een eenzijdige *dichterlijke* begaafdheid 'verwijt'; daarin ligt dan toch nog een zeer groot compliment. Ik b.v. vind je als dichter eenig en onherhaalbaar, je bent zelfs één van de weinige dichters, waar ik reëel om geef, in hun verzen. Dat ik je theorieën niet deel, kan je toch, dunkt me, niet hinderen; de *toon* van je essays is mij *even sympatiek* als je verzen, ik verdom het alleen, om aan je denkbeelden te gelooven, die denkbeelden wil ik zelfs wel 'verwaarloozen'.

Maar houd je goed, ik kan me zulke depressies levendig indenken. En ga vooral door met 'Dumay' te 'verwaarloozen', je hebt waarschijnlijk een zeker gelijk. Dat 'verwaarloos' *ik* n.l. weer niet; de uitvoerigheid gaat me steeds meer hinderen. Niettemin geen Robbers...

hart.
je Menno

Dinsdag *21 Maart* Dinsdag kom ik waarschijnlijk in Utrecht, om een opvoering van 'Ubu' te zien, waarvoor ik een inleidinkje geschreven heb. Waarschijnlijk met Ant. Zouden we ev. een afspraak met je kunnen maken, ± 5 uur, half 6?

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

16 maart 1933

aant.

aant.

B. Menno

Dank voor je aardige brief. Maar mijn gevoel van verwaarloozing geldt veel meer mij zelf als vriend dan mijn werk. Bijna uitsluitend zelfs. Tegelijk zoek ik zelf die verwaarloozing - door mij erg te isoleeren- maar goed, zoo gaat het nu eenmaal in zulke nerveuze depressies.

Ik weet niets van een opvoering van Ubu. In besloten kring? Jullie kunnen *Dins*dag bij ons eten en slapen als je wilt. Laat nog even tijdig weten wat je doet.

Tegen die tijd is ook wel gereed wat ik van de roman graag in Forum wil hebben.

hart. je H.

Eddie is erg tegen mijn artikel[tje] over v. Duinkerken's bloemlezing. Ik heb dat boek voor *Forum* ter recensie. Hoe nu?

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 18 maart 1933

aant.

Zaterdag

B.H.

Als ik naar ‘Ubu’ ga kijken, kom ik 17.03 in Utrecht (a.s. *Dinsdag* dus), en met een taxi naar jullie huis. Of Ant dan meekomt is nog onzeker, maar wij eten *bescheiden*; kom ik *niet*, dan telegrafeer ik. Die mogelijkheid bestaat n.l., omdat ik in de laatste dagen ook aan hevige depressie lijd, waarschijnlijk anders dan jij, maar niet minder onaangenaam. Zonder verder bericht kom ik dus.

De opvoering van ‘Ubu’ gebeurt door studenten, in het gebouw van K. & W. je zeer zeker kaarten kunnen krijgen (Lucas-Bolwerk 8, tel. *12262*).

Ik ben *voor* je stuk over de katholieke poëzie; dus Maurice moet het maar beslechten.

hart. gr., ook voor Rien, en ik hoop tot Dinsdag

je M.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 29 maart 1933

aant.

aant.

R'dam, 29 Maart, '33

B.H.

Zooeven heb ik ‘Angèle’ gekregen. Ik begrijp nu, waarom je ‘Dumay’ zoo afschuwelijk vindt; want ik vind *dit* werkelijk afschuwelijk! Het moet wel op een raar verschil in onze naturen berusten; als je in mij een Robbers ziet, zie ik in jou een herleefden Rhijnvis Feith. Het is des te vreemder, omdat ik zooveel in je gedichten en essays waardeer (als jij in *mijn* essays); van deze roman lukt het me niet ook maar één bladzij te genieten. Er komt (voor mij) geen enkele *geziene* of *gehoorde* episode in voor; de figuren blijven poppen, of filmsterren, veel erger nog dan in ‘Vera’, vind ik. Vooral die Angèle herinnert mij onrustbarend aan Ilse von Kehrling (heette ze zoo niet?), eventueel ook nog aan de ‘soul-image’ Garbo-Dietrich. De Blécourts en Rutgers zijn gemeenplaatsen debiteerende machinemenschen, onwezenlijke mannensymbolen, die hier en daar zelfs in een ‘roman in afleveringen’ thuis hooren (minus de redenaties natuurlijk, die - het spijt me voor jou - op ‘De Kring’ aftrek zullen vinden. Het wil er bij mij maar niet in, dat jij, die toch eenigen jaren advocatenpractijk achter de rug hebt, de menschen zoo op filmhartstochten kunt [afconterfeiten]! ‘Geesteloos en banaal’ noemde je ‘Dumay’. Goed, maar ‘Angèle’ is vol geest en verhevenheid, zonder lichaam en de noodige platvloerschheid!

Ik schrijf je dit expres zoo scherp, omdat ik weet, dat je dat op prijs zult stellen. Vergoelijkende woorden kan ik evenmin gebruiken als jij. Dit boek is m.i. volstrekt *slecht*, misschien niet een mislukt, want het is zonder belofte. Ga je op deze weg door, dan zie ik je binnenkort of bij het spiritisme of bij Amalia-bemint-gij-den Graaf terechtkomen. *Al deze ‘daemonische’ passies bestaan niet dan kunstmatig*, ze verdwijnen bij de eerste de beste vulgaire aanraking, ze zijn *zonder humor* en daarom alleen al voos. Ik krijg den indruk, dat je eigenlijke leven volkomen langs dit alles heen gaat (omdat ik je persoonlijk ken), maar dat je je gêneert, om *dat* als materie voor een roman te gebruiken (iets, wat je trouwens zelf met eenigszins andere woorden zei, naar aanleiding van een gesprek over de banaliteit van ‘Dumay’); het is je niet heroïsch, niet St. Chapelle-achtig genoeg misschien, en de ‘soul image’ van Marlene Dietrich komt er misschien wat minder flatteus uit te voorschijn. Daarom ben je mij een raadsel, want ik vond het j.l. Dinsdag weer zoo enorm prettig je te spreken. Op allerlei punten bestaan voor ons *geen* verschillen (voornamelijk die van het alledaagsche, geloof ik); maar over de hierarchie, over datgene, wat eigenlijk *verheven* is, daarover verschillen we als water en vuur.

Ik kan er in het gegeven geval dus moeilijk voor zijn, ‘Angèle’ in Forum te plaatsen; het manuscript gaat nu naar Eddy. Je neemt me deze scherpe afwijzing wel niet kwalijk? Ik zou het zoo niet zeggen tegen iemand, van wien ik niets verwacht. Het klinkt misschien schijnheilig, maar ik geloof, dat je zoo op dood spoor bent gekomen en in deze richting geen enkel perspectief meer hebt. Maar vergeet dat, als je het nonsens vindt.

hart. gr. voor jullie beiden,
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman

aan
Menno ter Braak

30 maart 1933

aant.

aant.

30/3 '33

Beste Menno

Já, wat zal ik dáár nu op zeggen? Er staat in je heele brief geen *woord* dat voor mij ook maar in de verste verte op *Angèle* kan slaan, je schrijft misschien over een ander boek. - Niet alleen is je *algemeene* bezwaar volkomen onjuist, maar ik vind zelfs geen détailopmerking in je critiek die mij *iets* zegt. Een zoo ver, en zoo vijandig in zekeren zin en op zekere punten, tegenover elkaar staan onder die paar menschen die het over een paar dingen wéér met elkaar eens moeten zijn, is een teleurstelling te meer, voor mij 'collectivist', maar ondertusschen is wat jij, wat Dumay in jou, aan groteske en stompzinnige onzin over dit boek bij elkaar heeft gebracht, werkelijk àl te kras. Ik ben ervan overtuigd, dat het aankweeken van de 'gewoonheid' (het in practijk trachten te brengen van Stendhaliaansche 'practijken en methoden') voor jou zoo funest is als het maar eenigszins kan. Wat bij Stendhal natuur was, en groote natuur, wordt op deze wijze nagemaakt, belachelijk en triestig van epigonisme.

Je weet, dat ik zonder moeite fouten erken, en Angèle heeft fouten (het is, in het midden vooral, te ijl, te vlak, bij stukken te leeg), maar zoo volkomen als ik iedereen ongeveer, op allerlei punten, in de critiek op Vera, of de 5 vingers, op nog een paar dingen gelijk gaf, zoo stellig verdedig ik dit boek: om het *peil*, om de (slordige, maar overtuigende) stijl, om de 'inhoud', om wat er aan 'menschelijke waarden', aan essentieren van mij in verwerkt is. De figuren leven nog niet genoeg, vandaar mijn bezwaar tegen het boek als 'roman', maar ze zijn *belangrijk*, en denken en spreken over *belangrijke* zaken, op een *persoonlijke* manier.

Ik verzeker je dat ik wel degelijk 'psychologisch' ben (te veel, als je wilt en, te critisch, en intellectualistisch voor een lyricus), al geef ik toe dat ook in dit boek de psychologie nog niet ver genoeg gaat. Bij het schrijven verliezen de menschen iets van hun realiteit. Dat is ongetwijfeld een fout (die het 'vlakke eigen' teweeg brengt, waarover ik schreef), maar een hoofdstuk als *Henriëtte's oogen* dat ik aan 3 menschen ongeveer heb voorgelezen pakt en overtuigt mij nog elken keer weer, juist door wat er aan *menschelijks* in staat. Ik mag tegenover jou wel de 'smakeloosheid' begaan van het boek te verdedigen niet? Het bewijst hoezeer ik je waardeer, je onbegrijpelijke botheid inbegrepen. Want voor mij overtreft je brief nog Dumay op het punt van platvloersche stompheid. -

Prettig blijft, dat wij elkaar dit soort dingen onbemanteld kunnen zeggen, maar het gevoel weer alleen te komen staan, dat mij langzaam-aan gaat vervullen wordt door zoo'n reactie als de jouwe natuurlijk wel versterkt. Zou er niet onder vrienden op *belangrijke* punten overeenstemming moeten bestaan? Wat vindt je? Schrijf mij daar eens over - want voor mij is wat jij geschreven hebt *te* ver verschillend van mijn binnenste sfeer, en daartoe behoort, met de fouten, Angèle even goed als mijn verzen en essays. Maar de openhartigheid van je brief heeft mij goed gedaan. Ik vraag mij alleen af, waar toe kan dit leiden, zoo'n vierkant man *tegen* man?

Hartelijke groeten

je H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Rotterdam)

31 maart 1933

aant.

aant.

B.M.

Zou je niet toch willen bevorderen dat althans de hoofdstukken Henriëtte's oogen en Gesprek in de nacht worden opgenomen, ondanks natuurlijk jullie volste recht om het zoo rot te vinden als je wilt. Ik reken die stukken tot mijn beste proza (met een verhaal als de Bezoeker b.v.) en ze zouden naar mijn bescheiden meening het beste creatieve proza zijn dat Forum na Slauerhoff en Vestdijk tot nu toe gepubliceerd heeft.

De kwestie is niet alléén dat ik geld noodig heb. Ik vraag mij alleen af, in welke verhouding raak ik tot Forum - bijna het eenige tijdschrift waar ik tot nu toe met genoegen publiceer - als het mijn *essentieelste* uitingen niet plaatst. Je weet dat ik je als het iets voor mijn gevoel bijkomstigs betrof deze vraag niet zou doen. Overweeg eens, als je het niet al weet, wat in zoo'n geval je (jullie) standpunt moet zijn. Ik bedoel *volstrekt* geen *pressie* uit [te oefenen]!

Ik schrijf je dan binnenkort per brief.

hart. gr.

H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

7 april 1933

aant.

aant.

7 April '33

Beste Henny

Je hebt waarschijnlijk al gehoord van Eddy zelf, dat hij het heelemaal niet met mij eens is. Zijn motieven hoorde ik nog niet, dus voorloopig kan ik daar ook nog niet op reageeren. Het doet me nu in elk geval oprecht pleizier, want ik vond het werkelijk vervelend, zoo negatief te moeten zijn. Of ik nu ‘platvloersch stomp’ ben, zooals jij schrijft, laat ik in het midden; ik heb jou zooiets overigens *niet* verweten, toen je ‘Dumay’ verwierp (met dezelfde ‘platvloersche stompheid’, in je eigen terminologie,

die ik liever vermijd). Wat heeft het voor zin, zulke onzinnige termen te gebruiken? Constateer liever het feit, dat wij, die in mondeling contact elkaar goed begrijpen, door onze schriftelijke afscheidingen (tijdelijk?) langs elkaar heen gaan. En niet zuinig ook. Nu ben ik hoe langer hoe minder gaan hechten aan de *schriftelijke* producten van een mensch, omdat die bijna altijd resultaat zijn van een langdurige acteerkunst; daarom schaadt mijn ongunstige oordeel over 'Angèle' geen ogenblik mijn vriendschappelijk gevoel voor jou. Stel je even voor, dat ik het wezen van vleesch en bloed Marsman ging verwerpen wegens een aantal grammaticale secreties, die mij niet behagen. Daarvoor zou ik een idioot, of een vereerder van de cultuur moeten zijn: en ik hoop dat ik geen van beide ben. Dit 'Angèle-incident' is voor mij een nieuw bewijs van de relatieve onbelangrijkheid der schrifturen; zij drukken niet het 'hoogere' of 'diepere' van den mensch uit, maar alleen het geestelijk beginsel, dat hij achter zich heeft en dus wegwerpt, *toe*werpt ook aan Z.M. den lezer. Interesseert zich dus een lezer voor die gave, dan verkeert hij blijkbaar in hetzelfde stadium als de schrijver, die hem boeit; zoo niet, dan gaan zij langs elkaar heen. Dit nu zal bij ons wel het geval zijn. Voor mijn part blijkt 'Angèle' opeens goed, volgens één of andere litteraire maatstaf; dan zal ik alleen kunnen reageeren met een applaus voor die litteraire maatstaf, maar het boek zal me even koud laten. *Ik leef langs 'Angèle' heen*, en jij langs 'Dumay'; daarom zijn we onbillijk en volgens jou zelfs platvloersch stomp. Ik accepteer het volledig.

Overigens wacht nu alles op den grooten Roelants; hij moet Angèle vonnissen. Ik ben erg benieuwd, hoe het uitvalt! Mijn standpunt als boven geformuleerd brengt natuurlijk mee, dat ik alle schikkingen prachtig vind.

hart. gr., ook voor Rien
als steeds
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Rotterdam)

8 april 1933

aant.

aant.

B.M.

Ik had die 'botheid' veel meer moeten beperken in mijn brief. Mocht het je gehinderd hebben, wat ik eenigszins geloof na je brief, wees er dan van overtuigd dat die mij op mijn beurt *érg* hindert, en aanvaard die [term] alleen met restrictie (ik schrijf je nog welke).

Ik zal zoodra ik tijd heb je brief uitvoerig beantwoorden, want eenerzijds praten we erg langs elkaar heen en aan de andere kant staan er dingen in die ik graag ten scherpste wil tegenspreken (al is dan '[weer]leggen' wel niet mogelijk.)

Ik hoorde nog niet van Eddie over Angèle. Het wordt [nu] spannend! Mocht Roelants ook tegen zijn, wil je dan [z.s.m.] mijn voorstel ter sprake brengen, om althans de 2 'gesprek'-hoofdstukken te nemen? -

Ik ben deze dagen erg bezet met de juristerij, ook vanmiddag en morgen, maar ik hoop je nog voor Paschen te kunnen schrijven. Wij zijn dan in Lunteren. En jij? Een ontmoeting zou goed zijn!

hart.

H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[na 8 april 1933]

aant.

aant.

B.M.

Ik liet de brief even liggen, omdat ik dacht dat ik er na een week misschien iets anders over zou denken, of er iets aan toe te voegen kon hebben. Ik geloof dat nu niet. Ik heb alleen iets te zeer gehamerd op de - vind ik nog altijd - *botte* reactie van jou op Angèle - that's all.

Schrijf vooral eens wat je vindt over de kwestie vriendschap en ‘eensgezindheid’.

hart.

H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman (Utrecht)

Eibergen, 20 april 1933

aant.

aant.

Eibergen, Donderdag

B.H.

Wat een *schitterende* mop is die proletarische verzenserie! Ik heb me er vandaag enorm mee vermaakt. Het aardige is, dat de verzen *in dat soort* niet beter kunnen zijn. Ik ben er erg voor natuurlijk.

Het weer is hier afgrijselijk. Ik werk, maar betreur het gemis van de zon.

hart. gr. voor jullie beiden

je Menno

Kreeg je proef van je verzen? Ze komen in het Mei-nummer.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 12 mei 1933

aant.

aant.

R'dam, 12 Mei '33

B.H.

Zoojuist je narede bij ‘tegenonderzoek’ gelezen! Bijzonder geslaagd, vind ik, persoonlijk, eerlijk, zonder te *veel* persoonlijkheid, en als geheel een goede karakteristiek van Eddy, ook al leg ik het accent elders. Het *boekje* zelf vind ik wat waterhoofdig door het enorme debat over de poëziequaestie, maar misschien komt het, omdat de omstreden punten voor mij al tot de scholastiek behooren; ik denk er zelf nooit meer over en beschouw het probleem als afgedaan. Het stuk over Slau is uitstekend, de ‘aanval’ op mijn doodsklok van Havelaar ook (ik geneerde me bij het herlezen van mijn eigen ‘ethische zeever’!).

Hartelijk dank voor je intensieve bemoeiingen inzake ‘Coster’! Ik heb de □ 20 ontvangen en ben dus weer wat meer geassureerd tegen de ev. schade. Hoe zal het overigens gaan? Theun de Vries heeft al aan v. Kampen geschreven, dat hij de uitgave een wonderlijke en *zeer* laakbare daad vindt van een verder ‘uiterst faire uitgeverij’, en dat hij het boekje dus ‘vernietigend moet recenseeren’, of zooiets. Deze heeren worden wel *erg* dik.

Natuurlijk zend ik je een ‘Dumay’ in boekvorm, en ik houd me aanbevolen voor een dito ‘Angèle’. Dergelijke uitwisselingen zijn geheel afgezien van de litteraire appreciatie prettig.

Je stuk over Parijs las ik met instemming! - Ik ben bezig met de laatste stukken van mijn boek, hoop er voor de groote vacantie mee klaar te zijn. Je kunt het dan in manuscript lezen; er is nu waarschijnlijk vòòr de uitgave alle tijd.

Zeg, zouden we op *Hemelvaartdag* niet een afspraak kunnen maken? Dat lijkt me zoo poëtisch! Ik ben natuurlijk Woensdagmiddag al vrij. Reageer eens.

hart. gr. voor jullie beiden
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

Utrecht, 30 mei 1933

aant.

Utrecht, 30/5 1933

B.M.
Jammer dat A en jij niet gekomen bent. Vooral ook omdat het mij nu voorloopig weer slecht schikt. Maar misschien kom ik binnenkort weer eens bij je in R'dam.
Ik hoop dat ‘het conflict’ met Eddie, waarover ik hoor van J. Gr. (én uit een brief van E. aan hem) gauw vergeten zal zijn. -
hart. gr. en het beste
je H

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman (Utrecht)

Rotterdam, 1 juni 1933

aant.

aant.

aant.

aant.

R'dam, 1 Juni '33

B.H.
Vindt deze brief je nog in Utrecht? Ik hoorde, dat je naar Bergen ging. Enfin, anders krijg ik later wel antwoord. Erg jammer, dat de afspraak met Hemelvaart niet kon doorgaan. Ant is gelukkig weer geheel hersteld en weer de oude. - Ik zond je mijn stuk over ‘Coster’, dat gisteren in de N.R.Ct. heeft gestaan. Ben je het er mee eens?
Nu heb ik ‘Henriëtte's oogen’ nog eens grondig (een paar maal) overgelezen. Ik moet je er eens over schrijven, want ik zit er mee, als redacteur in dit geval. Met de beste wil van de wereld *kan* ik er niets in vinden, dat me aantrekt, dat me iets anders zegt over je persoonlijkheid dan: hij verbergt zich achter een filmachtige retoriek. Je stijl in dit boek is *gespeend van alle humor*, dat vind ik eigenlijk het ergste. De lezer merkt, dat je de tragische Rutgers ook zelf zoo verbijsterd tragisch (‘Solemn’ gezien, om met den heer Hemmingway te spreken) hebt gevonden. Dadelijk al (p.1) die bibliotheek van R., absoluut drakerig, stuiversroman voor de betere klasse. Een man met zoo'n idiote bibliotheek wordt dan n.b. nog een ‘milde snelle intelligentie’ toegedicht! Alsof de eerste *daad* dien intelligentie niet geweest zou zijn, de boeken door elkaar te gooien en dat kabinet van dr. Caligari leeg te ruimen! De herinneringen van R. aan Henriëtte zijn *absurd*, quasi-metaphysisch opgewerkt, om ze toch vooral niet gewoon te laten schijnen. Zoo erg is het zelfs, dat R. ‘iederen morgen’ de oogen sluit (p.3) en een oorverdoovende banaliteit mompelt. Waar is de humor tegenover dergelijke mompelarij? - hij mag echter niet dood, maar moet op zijn spillebeenen verder door het leven, constant bezeten door die ‘koele, grijsgroene, druïdische’ oogen. Jawel, niet minder dan ‘druïdisch’! Wat zou ik het land gehad hebben aan iemand, die druïdische oogen tegen mij opzette; en vooral in het huwelijk, lijkt me, verdwijnt dat theaterefffect toch vrij snel. - De beschrijving van den roofdierlijken

Charles (p.8) is weer drakerig; metaphysica van Roland Holst omgezet in den doodelijken ernst van ‘Amalia bemint gij den graaf’, ‘De engel en het roofdier’, ‘Troebele geilheid en bovenaardsche zielskracht’ - dat is me *te* sterk! Gelukkig ‘weloverwogen elegant’ en net op zijn broekspijpen; die ‘kleine trekjes’ *doen* het in dit boek juist *niet*, omdat ze overwogen zijn (zooals bij Feuchtwangen), ‘geacteerd’ (De aap-papegaai zou heel goed kunnen zijn, want die visie is reëel en niet gewild, maar er zit weer zooveel humbrij omheen). Als de heeren zich gaan diverteeren met de holl. litteratuur, twijfel ik alleen maar aan hun *stof* van gesprek. Op p.12 komen zij dan weer als Conradt Veidt en Paul Wegener tegenover elkaar zitten grijnzen, steeds somberder en weeder, intelligente (na)apen; de B. verontrust zich (in plaats van glimlachend te denken over het geval) over R's omarmingen, en veronderstelt maar dadelijk weer de walgelijkste dingen. *Als* zij walgelijk geweest zijn, zou ik zeggen, wat dan nog? Maar ja, als er ‘druïdische’ oogen onderliggen... Ik lees dan weer een tijd door zonder erg nijdig te worden; pas als d.B. de ‘prachtige vrouw’ ontdekt (p.17) wordt het weer erg slecht, vind ik; de tusschenperiode is matig. Maar dan wordt het ook even *erg*. De *dichter* vermengt zich op die p.17 met puberteitspsychologie. Dat portret van de vrouw is ronduit ridicuul; bovendien soms banaal; ‘brandende schoonheid, die gloeide als een doulore, een zwart-roode bloem’; en Ch. begint weer te rillen, in plaats van dien aapachtigen quasi-intellectueel met zijn hebreeuwsch schuldgevoel nu eindelijk door te hebben. - Het gesprek, dat volgt, lijkt mij tot p.25 weer verschrikkelijk banaal, vooral waar het over den godsdienst gaat. Hier resonneert de poëzie van Holst in een *systeem* van dorre termen, waardoor (p.24) de zonderlingste praat van d.B. en R. weer door jou au sérieux genomen wordt (‘ik ben het geheel eens met Silesuis’...in welk eersterangsboek zul je zooiets vinden? Daaruit kan zich een heel koffiegesprek ontspinnen: ‘Zoo? Nou, ik niet!’ ‘Hé, U niet?’ ‘Nee, ik vind, dat God *best* buiten ons kan, en dat die Silesuis er naast is!’ ‘Wat U zegt, laat Hij het dan maar weer eens probeeren!’ etc. etc.). De vraag, waarom God dan eigenlijk de wereld heeft geschapen, laat ook niet op zich wachten.

Wat na p.25 (59 van de boekuitgave) volgt, vind ik relatief *beter* dan dit alles. Natuurlijk blijf ik in het algemeen precies dezelfde bezwaren koesteren, maar ik zou p.25 ± slot (p.38) best willen plaatsen. Neem me niet kwalijk, dat ik de voorafgaande pagina's zoo onvriendelijk naverteld heb: maar mensch, het *is* me te machtig, dit atelierwerk, en ik zou je wel willen toeschreeuwen (zonder tragiek overigens): humor, humor, humor, zoolang je er mee uit kunt komen! Ik *tart* je b.v., om een roman van Stendhal of Dostojevski zoo na te vertellen; hun gevoel voor humor maakt dat onmogelijk. In een gedicht zijn jouw beelden *goed*, omdat poëzie humor kan missen; de evocatie alleen van een beeld, dat verder niet in een psychologisch verantwoord milieu behoeft te worden ingelijst, wordt door een commentaar van humor hoogstens doodgedrukt, maar niemand kan zeggen, dat de evocatie ongerechtvaardigd was. In een roman wordt dat anders; romans van echte dichters zullen dan ook wel vaak mislukken; zij worden film zonder de charme van film.

Ik hoop, dat je om mijn navertellerij zult lachen, want je bent het toch niet met me eens, dat ik daarmee iets bewijs. Het essentieele van mijn humor-eeredienst zul je vinden in mijn nieuwe boek, waarvan ik je het manuscript spoedig zal zenden, hoop ik. Je zult me na lezing waarschijnlijk absoluut ongelijk geven, maar dat doet er niet toe.

Wat de publicatie in ‘Forum’ betreft: geef me p.25 + 38! En vergeef me, dat ik niet anders kan denken dan ik doe.

hart. gr., ook voor Rien

je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 27 juli 1933

aant.

R'dam, Donderdag.

B.H.

Hierbij ‘Henriëttes Oogen’ (die inderdaad Josine's Oude heertje overtreffen, maar dat is een negatieve qualiteit en het zouden *24* pag. Forum geweest zijn - hm!) en mijn stuk over Goedewaagen. Het is nog niet verschenen in de N.R.Cr. en ik heb in de proef nog één en ander moeten wijzigen (‘onridderlijk’ mag niet in de krant!); maar geen essentieele dingen.

Ook ik denk met erg veel pleizier aan ons gesprek op de ‘Bult’! Het is een genot, zoo te kunnen praten zonder door bijgedachten aan litteratuur makerij gestoord te worden.

Ik trouw *2* Aug. in Zutfen, ga dan naar Sils-Maria voor een week, misschien zelfs nog even naar Italië, en midden Aug. een paar dagen naar Bellevue. Zit jij in Luxemburg te schrijven? Ik doe niets, ben leeg na mijn boek afgemaakt te hebben. Je kunt het manuscript krijgen, zoodra Eddy het teruggezonden heeft en Wim het ook uit heeft.

hart. gr.

je Menno

Mijn postadres is voorloopig (tot Sept.): *Eibergen*. Ik heb vacantie en ga Zaterdag hier weg.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman (Utrecht)

Sils-Maria, 7 augustus 1933

aant.

aant.

B.H.

Hartelijk dank voor je gelukwensch en onze beste groeten uit Sils, dat werkelijk prachtig is. Er is *geen* Nietzsche-cultus; dit huisje en nog een belachelijke steen met ‘Das Trunkene Lied’ is alles.

h. gr. voor jullie beiden

Menno
Ant

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 21 september 1933

aant.

R'dam, 21 Sept. '33

B.H.

Gisteren is Maurice Roelants hier geweest voor de vergadering over ‘Forum’. Hij had n.l. het plan een reorganisatie te bewerkstelligen, waarbij in Vlaanderen een soort coalitie zou worden gevormd, die *200* abonné's zou kunnen leveren. Bij die coalitie zou o.a. ook zijn Urbain v.d. Voorde. Na ampele bespreking zijn mijn gevoelens zich zoozeer tegen die combinatie gaan verzetten, dat ik nu een voorstel heb gedaan om *op te doeken*. We kunnen nu eervol doodgaan; alleen een compromis, dat 200 abonné's levert, kan Zijlstra bewegen door te gaan (d.w.z. Zijlstra is tevreden met de *abonné's*, ook zonder compromis, maar *wij* kunnen ze langs anderen weg niet krijgen). - Bovendien zou, bij die coalitie met de Vlamingen, de *naam* ‘Forum’ een totaal andere lading gaan dekken. En dan: welke nederlandsche redactie zou er moeten komen? Eddy gaat eruit, ik zou overblijven. Het spreekt vanzelf, dat ik dadelijk aan jou gedacht heb; maar je zult me ten goede houden, dat ik van een samenwerking tusschen ons alleen schade van de vriendschap verwacht. Wij zouden steeds verschillende appreciaties hebben, zelfs (en dat is eigenlijk het onaangenaamst) over ons eigen werk; waarom zouden we eraan beginnen, terwijl we in deze verhouding elkaar graag mogen lijden? Schrijf mij *omgaand* advies!

Wat ga je in het Zuiden doen? Stierengevechten voor je romans zoeken? Het gaat ons best; je weet misschien, dat ik kans heb, Borel op te volgen? Kom vooral Oct. hier!

h.gr.v.h.t.h.
je Menno

Ik schrijf mijn lezing niet op. Te veel werk, ik spreek bovendien makkelijker op punten.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 24 september 1933

aant.

aant.

R'dam, 24 Sept. '33

B.H.

Hartelijk dank voor je belangstellenden brief. De zaak is, dat Zijlstra verklaard heeft, op de condities *van nu* niet te kunnen doorgaan, omdat het hem jaarlijks 5000 gulden kostte; maar hij wilde (geheel onafhankelijk dus van Bouws!) iedere mogelijkheid onder de oogen zien van *wel* doorgaan onder andere condities. Zulk een mogelijkheid was het plan-Roelants, waar ik *tegen* ben, en Greshoff en jij ook; Eddy wonderbaarlijk niet zoo pertinent. Ik zal nu nog, als uiterste middel, met Zijlstra spreken over *andere* mogelijkheden, die wel niet aanwezig zullen zijn, vrees ik. In ieder geval staat *mijn* besluit vast: gaat het plan-Roelants door, dan blijf ik alleen *medewerker* en *geen* redacteur. Zou er een mogelijkheid blijken om volgens de *oude* beginselen door te gaan, dan wil ik het *wel* doen, en zie er dan ook niet tegen op, in laatste instantie, om de coöperatie met jou te ondernemen; de bezwaren hiertegen zijn meer van 'familiaren' aard (ik zette ze al uiteen) en zouden, als het er om ging, moeten wijken. Ik ga dus nog naar Zijlstra toe. Met een andere uitgever beginnen, lijkt mij 1° hopeloos en 2° onnoodig, omdat Z. *alles* gedaan heeft om 'Forum' te propageeren. - Van Het Vad. nog geen beslissing. Ik had er vandaag een proefartikel over Morgenstern in.

Je hoort nog nader, hart.

je M.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Rotterdam)

Spanje, 20 november 1933

aant.

aant.

20 Nov 33

[Beste] M. en A.

De moeite waard is het zeker, wat we tot nu toe van Spanje zagen. Maar ik zou in geen van de steden die ik gezien heb (San Sebastian, Burgos, Valladolid, Madrid, Toledo) willen wonen. Morgen gaan we door naar het Zuiden.- Hoe gaat het?

hart. gr. je H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 14 januari 1934

aant.

den Haag, 14 Jan. '34
Pomonaplein 22

Beste Henny

Dank voor je twee briefkaarten! Aangezien ik er hevig aan twijfel of deze brief je ooit zal bereiken, maak ik het niet lang, maar telegrafeer je in gedachten veel heilwenschen over voor het nieuwe jaar. (Je moet je adres *leesbaar* schrijven! Ik maak er op de gis *Germinal* van, maar dat is een roman van Zola!).

Onze twee arme romans gaan overal samen onder het mes. Robbers (schrik niet) vindt *Angèle* prachtig en *Dumay* koud en akelig, eveneens zijn schildknaap Gerard van Echeren... Toch valt Angèle mij *zeer* mee, bij lezing in druk.

Forum gaat door, zooals je misschien weet. Als je dus in Spanje geschreven hebt, houd ik mij aanbevolen voor je copij!! Ik heb er *veel* behoefte aan, je weer te lezen. Al dan niet met toreadors.

Wil je bij je terugkeer een *interview* voor me *reserveeren*? Ik kan daarop bouwend misschien copie over Spanje van je in Het Vad. plaatsen. Het bevalt me daar goed. Maar men klaagt natuurlijk over mijn koude en Borel wordt nog steeds bejammerd.

hart. gr. ook van Ant voor jullie beiden
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 3 februari 1934

aant.

aant.

den Haag, 3 Febr. '34
Pomonaplein 22

Beste Henny

Tot mijn groote genoegen zag ik aan je brief, dat de mijne daar ergens in Andalusië zijn doel bereikt heeft. (Ik heb je woonplaats op een kaart ontdekt). Ik kon nog niet antwoorden, want ik moet mijn vegetatieve leven uit de drukpersen vandaan sleepen. Het is n.l. erg druk met allerlei cultureele nonsens; als betrekking is dit vak overigens zeker niet slechter dan de ‘leeraarsbeweging’ en b.v. niet zoo doodend door tempo en gebrek aan afwisseling. Ik heb bovendien een prachtige gelegenheid om allerhande ‘geestelijke’ idioterie direct onder de loupe te nemen. - Inmiddels gaf ik aan de diverse adressen op, dat je *Forum van Febr.* en mijn stuk over *Waarom Niet* in Het Vad. zullen worden opgezonden. Je weet dus, dat je ze wachten kunt. Ik heb natuurlijk over allerlei in Het Vad. geschreven, maar je kunt dat, als het je interesseert, later

hier wel eens in een plakboek zien. Als er iets is, waarvan ik denk, dat je er direct belang bij hebt, laat ik het je zenden. (Over 'Angèle' had Pannekoek juist geschreven toen ik kwam).

Dat interview moet natuurlijk over Spanje gaan, maar Spanje vu par Marsman, aan zulke dingen doe ik *nu* met dezelfde relativistische werkmensambitie, waarmee ik destijds les gaf. (Het gevoel van het goed te willen doen, en in laatste instantie ijskoud erbij te blijven).

Met Forum gaat het momenteel erg goed. De abonné's komen eindelijk opdagen! Bouws is er door mij nadat hij zijn eigen naam in een proef had geïnterpoleerd als redacteur (N.B.!) uitgezet, zoodat ik (of liever Ant) nu het secretariaat opknap. (Brievenno. is niet verschenen). Overigens wordt het hier steeds fascistischer. Bloem draagt openlijk de oranjecocarde en balkt Prins Hendrik het Wilhelmus toe (eigen opname!). Mussert heeft over de *20000* leden. Ik ben momenteel van top tot teen *anti fascist*, gedwongen politicus *met* partij (die *zonder* komt in April uit). Er zijn *twee* Gemeenschappen naast elkaar, een soort democratische (Kuyle, den Doolaard) en een soort semi-fascistische (Engelman, Coolen, v. Duinkerken; Bloem, Roland Holst godbetert doen daar ook aan mee, terwijl ik jouw naam bij de medewerkers zag staan. Ik neem aan, dat je het *niet* zou dulden, als je hier de laatste maanden had meegemaakt). Geschillen over poëzie e.d. zijn bij mij in het niet verzonken; ik toets mijn vrienden op hun houding tegenover de leider-vereering. Je kunt er trouwens iets van vinden in Forum van Februari.

Misschien ben ik wel op weg naar het marxisme. Wie weet; in ieder geval zijn Trotski en Lenin *goden* vergeleken bij de kleinburgerlijke leugenachtigheid en zedemeesterij van Hitler en Mussert.

Leef vegetatief, maar vergeet Holland, dat nu ook al niet rustig meer is, niet!

Eddy en Bep maken het tamelijk goed. Gistoux is verkocht, er blijft ongeveer niets van over. Maar zij zijn nogal goedsmoeds. Eddy vertaalt 'La Condition Humaine' voor de W.B. en geeft 'Ducroo' uit bij Querido.

Na je reactie op dit weer eens wat meer!

hart. gr. ook van Ant voor jullie beiden

je Menno

Helman heeft in Spanje een pedanterie opgedaan, die ronduit fluimachtig is. Doe niet desgelijks! Hij *troont* daar...

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 10 maart 1934

aant.

den Haag, 10 Maart '34
Pomonaplein 22

Beste Henny

Ik heb zooveel te verduwen aan letterteekens tegenwoordig, dat ik vaak brieven laat liggen, uit pure afkeer van het letters maken. Intusschen heb ik je belangen

behartigd. Ontving je *Waterman* en het *Luchtfotoboek*? Ze zijn beide naar Alcala gezonden. Je brief voor Het Vad. viel zeer in de smaak en is al gezet, met een plaatje erbij. Zal er binnenkort wel in komen. Dank! Die brief *was* werkelijk bijzonder geslaagd. Verder is je novelle via Eddy binnengekomen en voor Forum aangenomen. Verschijnt dus in April; als je de proeven omgaand terugzendt, zal het precies kloppen. Vestdijk en ik (Vic sprak ik nog niet, nadat hij voor had gestemd) vinden beide deze novelle *beroerd*, ik moet dat er eerlijk bij zeggen. Maar we zijn zoo blij weer wat van je te kunnen plaatsen, dat we toch voor hebben gestemd.

Over Nietzsche en het Derde Rijk heb ik niet geschreven. Er is, geloof ik, wel wat over geschreven door Rosenberg in zijn 'Mythus der 20. Jahrhunderts', maar dat is gebazel. *Hitler* noemt Nietzsche (gelukkig) nergens in 'Mein Kampf'. Het onderwerp is belangrijk, schrijf er vooral over! En graag ook *spoedig* over de luchtfoto's en de waterman!!

Excuseer dat ik zoo kort schrijf. Ik moet weer als de bliksem naar de krant en wil je toch dadelijk antwoorden. Later eens beter.

hart. gr. voor jullie beiden, ook van Ant
je Menno
denk aan het interview als je terugkomt!

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 21 juli 1934

aant.

aant.

den Haag, 21 Juli '34
Pomonaplein 22

B.H.

Hartelijk dank voor je brief. Het zou me *erg* spijten, als je mijn bedoeling verkeerd begreep. Van *vervreemding* is in zooverre geen sprake, dat ik zelfs niet *weet*, of we elkaar al dan niet vreemd geworden zijn. Ik denk eigenlijk: absoluut *niet*! Maar ik had altijd tegenover jou het gevoel, dat we in geschrifte langs elkaar heen gingen en in een gesprek elkaar dadelijk begrepen. Zoodra ik met je praat, ben ik im Bilde, zoodra je schrijft, komt er een sluier. Je stijl *verbergt* veel, lijkt me, veel meer dan je persoonlijke aanwezigheid. En hoe dan in brieven te discussieeren, als er in zoolang geen gesprek is geweest? Je ziet, het vervreemden neem ik niet ernstig en alleen als gevolg van tijdelijke omstandigheden. Dumay en de Blécourt bijeen: Dumay zou met Blécourt geen brieven kunnen wisselen, maar hoogstwaarschijnlijk uitstekend met hem kunnen praten! (Zonder Rutgers erbij, indien mogelijk!). Coster heeft (tusschen haakjes) in De Stem juist over Angèle gedivageerd op een wijze om er zeeziek van te worden. Hij vindt je vergeleken bij het walgelijk duo T.B.-du Perron een edel mensch, maar verder ook niks. Kom in De Stem, en je bent de held.

Ik hoor zoo nu en dan met pleizier van Vestdijk over jullie romantischen correspondentie!

Kreeg je Forum met je Panopt.? Je novelle staat al lang gezet, maar werd nog niet geplaatst. In ieder geval spoedig.

De Nietzsche-litteratuur beheersch ik niet, en die van de nazi's is ronduit idioot, voor zoover ik ze ken. *Klages* heeft een vrij goed stuk over N. geschreven; het werk van *Andler* ken je zeker wel; en *Bertram* is ook de moeite waard. Maar wat heb je aan boeken *over* N.? Er is m.i. geen ander contact met hem mogelijk dan man tegen man. Commentaren zijn goed voor George en Joyce, N. wordt er alleen maar door *verwijderd* en *verclicheerd*.

Lees vooral *"Pages de Journal"* van *Gide* (ook over Nietzsche). Uitstekend. Juist bij de N.R.F. verschenen.

Ik hoop, dat je gauw weer hier komt. Wij gaan a.s. Zaterdag met vacantie, een week naar Zwitserland, denk ik. Van 29 Juli - 25 Aug. ben ik te bereiken in *Eibergen*. Daarna weer hier.

Nog *veel* prettigs in het Zuiden!
hart.gr. voor jullie beiden, ook van Ant,
je Menno

Dank voor foto! Ik heb helaas geen retourexemplaar.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Eibergen, 23 augustus 1934

aant.

aant.

Eibergen, 23 Aug. '34

B.H.

Hartelijk dank voor je brief, de invectieven incluis! De laatste zijn helaas verdiend, geloof ik, en ik heb geen excuses, behalve mijn luiheid in verzenden naar het buitenland. Inmiddels heb ik dadelijk nog eens aan de secretaresse van de hoofdred. geschreven om het bewuste Vad. nummer. Ik dacht, dat je in Alcala al een bewijsex. zou hebben ontvangen, want destijds, dat weet ik *heel* zeker, heb ik je adres opgegeven, (Dit bedoelt *niet* een excuus te zijn!), maar zelf weet ik den datum niet meer en het moet dus worden nagezocht. Forum heb je toch gekregen? Anders heb ik nog een schuld, maar ik gaf het gedecideerd aan de administratie op!

Ik zit zelf deze week nog in Eibergen en ga overmorgen naar den Haag terug. Na veel geklad en verscheuren ben ik geloof ik, nu definitief op gang aan een nieuw boek: dialogen, klinkt dat niet platonisch? Maar ze moeten juist anti-platonisch uitvallen. Of ze werkelijk ‘fröhlich’ worden, weet ik niet. Ik kan moeilijk programmatisch over mijn werk spreken, heb in het begin altijd maar een vage notie

van de vorm. Dit is zeker, dat ik ruim een jaar niets dan ‘kleingoed’ schreef, en ook geen conceptie van iets van langeren adem kon machtig worden.

Wat de recensie-ex. betreft: ik wil je in principe natuurlijk met liefde behulpzaam zijn, maar 1° vrees ik, dat het effect zelfs van een tijdschrift bij Duitsche uitgevers nihil zal zijn en 2° kan ik die lieden niets positiefs beloven, omdat ik niet weet, hoe uitvoerig je op dit of dat boek ingaat. Ik vroeg destijds voor je aan ‘De Waterman’ en dat foto-boek. Over het eerste boek heb je heelemaal niet geschreven, over het tweede boek *vrijwel* nihil; over dit laatste geval betuigde Leopold mij zijn ongenoegen, en ik kon er niet veel op zeggen. Ik zou dus liefst hebben, dat je een paar boeken als hoofdschotel koos (2 of 3 b.v.), en dat je mij daarvoor moeite liet doen, zoodat ik daarbij ook positief iets kon *beloven*.

De nazi-beschouwing van Nietzsche is uiteraard Schund. Deze heeren hebben een te particulier belang bij een volgens hun slavenmoraal geïnterpreteerden *kapper* Nietzsche, dan dat ze ooit iets behoorlijks over de *nuance* Nietzsche zouden kunnen zeggen, ook hier staan de eischen van het belang op den voorgrond. - Ik ben overigens benieuwd naar het resultaat van je Nietzsche-bad. Nietzsche heeft antipoden als Ortega y Gasset, Gide en Spengler beslissend beïnvloed; waarom ook niet Marsman en ter Braak? Maar ik denk, dat jouw Nietzsche-conceptie niet dezelfde zal zijn als de mijne, voor jou zal hij, denk ik, voor alles de dichter blijven, waar hij voor mij de anti-dichter is, de *meer-dan-dichter*. Dit onder alle voorbehoud; ik zou je voor een gefundeerder oordeel eerst weer moeten zien.

Ik zal ook blij zijn je weer terug te zien - dit geheel zonder programmatische bijgedachten over de ontwikkeling van onze relaties, het gaat toch allemaal om de *epidermis*, en dat was bij ons altijd in orde. (niet *al te* letterlijk op te vatten s.v.p.). Wat er van den ‘theoretischen bovenbouw’ zal worden, moet later blijken. Dat je niet in Utrecht terug wilt komen lijkt me een goed gezichtspunt. Heb je eenig plan verder? Practische mogelijkheden? Gaat Rien nu weer lesgeven?

Laat je in München niet verdonkeremanen! Dat is immers het systeem van het Derde Rijk.

hart. gr.

je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 13 november 1934

aant.

den Haag, 13 Nov. '34

Beste Henny

Na vele legenden over je laatste omzwervingen, maar geen positieve levensteekenen meer van je te hebben vernomen, eindelijk je brief uit Utrecht. Dus je bent er weer! Ik hoop je gauw te zien; desnoods kom ik naar Utrecht, als ik er even uit kan. Kreeg je mijn kroniek over ‘Porta Nigra’? Ik liet je die zenden.

Ik heb je inderdaad naar Weenen geschreven over Gründel. Ik meen Hauptpostlagernd. De briefkaart is niet terug gekomen; ook niet door jou ontvangen dus blijkbaar! Ik schreef je daarin, dat ik (in dit geval namens de krant) wel voelde voor het gesprek, maar het graag eerst toch even wilde zien om te kunnen beoordeelen of het in dien vorm voor de krant geschikt zou zijn. Maar nu je zegt, dat je ook v. Salomon hebt gesproken, zou ik *veel liever* een stuk (gesprek of gesprek-met-eigen-theorie) van je hebben over beide, met nadruk op v. S. Natuurlijk moet dan de concrete ontmoeting wel op den voorgrond staan, maar je kunt er je eigen opinies gerust door werken.

Voel je daarvoor? Dan graag nog deze week!

hart. gr. ook voor Rien en speciaal [ook] van Ant

je Menno

N.B. Kun je het stuk ev. *typen*?

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman (Utrecht)

Eibergen, 27 december 1934

aant.

aant.

Eibergen, 27 Dec. '34

B.H.

Blij weer een levensteeken van je te ontvangen! Ant zit in Zutfen tot 1 Jan., ik in Eibergen. Ik kan ook vrijwel iedere dag van de week naar Utrecht komen, als er niets bijzonders te doen is. Heb je voorkeur voor bepaalde dagen? Ik kan b.v. 's middags komen en 's avonds weer vertrekken.

Wat je ook tegen me schrijft, het zal niet in staat zijn iets te veranderen aan mijn gevoelens. Boven het artikel in Het Vad. had eigenlijk moeten staan: ‘Engelmans poëzie als roes’. Nu lijkt het te *algemeen*; b.v. op Eddy slaat het nauwelijks. Maar waarom zou ik de poëzie met rust laten? Dat vakjes-systeem (A. schrijft over dit, B. over dat) is toch ondeugdelijk. Dan beter zoo nu en dan eens een al te hevige oprisping, die vanzelf weer gecorrigeerd wordt. Je mededichter Bloem is overigens van meening, dat ik in de practijk wel goed over poëzie schrijf. (zie laatste G.W.) Maar voor mij bestaat de quaestie zoo niet. Iemand schrijft òf goed òf slecht, maar niet slecht of goed over dit of dat. Dat is eenvoudig physiek onmogelijk, tenzij het schrijven beperkt blijft tot specialistencritiek.

Ik kan dus geregeld overkomen. Schrijf na 1 Jan. nog even naar Pomonapl. 22.

Hart. gr. ook voor Rien

je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

Utrecht, 28 december 1934

aant.

aant.

Utr. 28 Dec. 34

Beste Menno,

Dank voor je kaart; en vooral voor de onaantastbaarheid van je gevoelens die hij vooropstelt, - wat ik ook over je schrijven zou. Toch weet ik niet, of dat wel heelemaal waar *kan* zijn, juist tusschen vrienden. Tusschen Müller Lehning en mij is na een scherpe polemiek destijds vrij lang iets blijven hangen, en Eddie meende, dat onze krasse afwijzing wederzijdsch van Angèle en Dumay jou en mij toch wel wat tegen elkaar 'geprikkeld' had gemaakt. Daar kwam toen bij dat heen en weer geschrijf over de plaatsing van een fragment van Angèle in Forum, kort en goed: heelemaal zonder wrijving was het toch niet. Maar misschien vind je dat ook niets erg, vooral waar één gesprek op de Bult in staat bleek de heele hemel weer schoon te vegen. Maar een reprise van zooiets wil ik toch liever voorkomen.

Vandaar dat ik toch nogal in zit met mijn stuk, en ook Vestdijk's advies heb gevraagd, hoewel hij het stuk nog niet kent. De kwestie is dat ik het graag, niet in den laatste plaats terwille van jou, in Forum zou willen hebben; weigeren jullie het, dan wordt het een moeilijk geval, en hangt *alles* af van jouw intiemste reacties op het stuk, die je mij niet *hoeft* mee te deelen, als je maar zegt wat er de conclusie van is. Als het verschijnen van het stuk in Forum je onaangenaam is, stemt Vestdijk tegen, wat ik zeer juist vind. Vic zal dat ook wel doen. Buitendien, dan zie ik geloof ik ook maar van plaatsing elders af. Ik wil à tout prix voorkomen dat 'de meenigte' er *iets* van leedvermaak aan beleven kan, of is dan alle openbare critiek op elkaar onmogelijk?

Daar staat tegen over dat er tegenover je poezie-*theorie* m.i. iets anders moet gesteld worden. Vandaar dat ik eerst ook van plan was het bij weigering door Forum, elders te plaatsen. *Maar waar?* Dat zou ik dan ook allereerst van jou hebben laten afhangen. Misschien heeft Bloem geen volmaakt ongelijk door je een 'smaakvol en - godbetert - *kundig*! poëzie criticus' te vinden. Ik lees het Vaderland haast nooit. Las, als poezie critiek alleen dat stuk over Engelman, dat mij irriteerde, en een eindeloos doorgeduwde 'consequentie' leek, zonder eenige realiteit, zonder verband ook met den [dichter], laat staan met de poëzie. Over Eddie, Vestdijk (ten deele), en Salomon schreef je héél goed, over Engelman meer dan beroerd. Misschien heb ik uit dat eene stuk gecombineerd met je theorieëen van vroeger, te veel afgeleid? Ik geloof het niet: ik geloof dat het een atavisme van je is, als je zelf nog zou wijsmaken dat je voor verzen voelt. Maar goed - hier is het stuk. Schrijf mij spoedig eens wat je er van vindt, en wat je denkt over publicatie en wáár.

Kun je misschien 7, of 8, of 9 Januari met Ant bij ons komen? Logeren kàn ook, hoewel er dan een beetje geschipperd moet worden. Komen jullie dan in de loop van één van die middagen en blijf zoo je wilt en kunt. Dat hooren wij dan nog wel. Maar schrijf eerst even wat je van het artikel denkt.

hart. gr.
je H.

Ik heb niemand behalve Vestdijk verteld dat ik iets tegen je geschreven heb. Als wij dus tot vernietiging van het artikel besluiten blijft dus tusschen ons.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman (Utrecht)

Eibergen, 31 december 1934

aant.

aant.

Sylvester

B.H.
Zoojuist je stuk ontvangen en dadelijk gelezen. Ik begrijp niet, waarom je van *dit* stuk verwijdering vreest! Het is alleraardigst en ik ben er zeer blij mee, omdat het mij gelegenheid geeft een en ander recht te zetten en nader toe te lichten. Ik *heb* er n.l. heel wat op te zeggen. Maar de toon is zoo fair, dat ik geen moment een onvriendschappelijk gevoel kreeg. Ik stem natuurlijk voor opname in Forum. Bij voorkeur Feb., gecombineerd met mijn antwoord.
Dit zeer in haast, want ik sta op het punt om naar Zutfen te gaan. Ik hoop je binnenkort op te zoeken, zoo mogelijk met Ant.
h. gr. voor jullie beiden
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman (Utrecht)

Den Haag, 3 januari 1935

aant.

aant.

Donderdag

B.H.
Je briefkaart ontvangen. Schikt het jullie als ik (*ev.* met Ant) *Maandagmiddag* (tusschen 3 en 4) kom? Ik (wij) blijf (blijven) dan eten en gaan 's avonds weer weg. Op die manier is het toch wel de moeite waard. Ik wil je graag weer eens zien en ‘herkennen’.

Je stuk heb ik nu grondig gelezen. Het wordt een *fel* debat, omdat het stuk volkomen ter zake is en, voor mijn gevoel, de eerste behoorlijke reactie op het 'Démasqué', voel ik me ook in mijn sas voor het antwoord. Ik heb hieraan houvast, ik zie precies, waarom je zoo redeneeren moet en... maar mijn argumenten houd ik nog maar geheim. O.a. zal ik je natuurlijk met Nietzsche himself bekampen.

Morgen geef ik het stuk door aan Vestdijk, maar het is zeker in orde. Het lijkt mij een van je allerbeste essays.

Schrijf me dus nog even. Als er onverhoopt een verhindering zou komen door de krant, telegrafeer ik dan.

hart.

je M.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 23 januari 1935

aant.

aant.

Den Haag, 23 Jan. '35

Beste Henny

Je brief, hoewel mij op zichzelf natuurlijk tot verheugdheid strekkend, is eenigszins verwarrend voor onze discussie! Nu je ideeën over den 'Politicus' zijn gewijzigd, zul je misschien ook eenigszins anders denken over mijn verhouding tot de massa, waar je in het slot van je stuk naar vraagt. Maar juist voor ik je brief kreeg, had ik met inspanning van al mijn polemische krachten een 'Repliek van den Nuchteren Dionysos' geschreven, die natuurlijk geheel op je stuk in *dezen* vorm slaat. Ik zou je dan ook willen voorstellen (wat je zelf blijkbaar ook het beste lijkt), het stuk in dezen vorm te laten. Als botsing van twee standpunten is het debat in ieder geval wel belangrijk, denk ik; en, afgezien van de juistheid: de toon van het geheel is uitmuntend, beter zelfs dan van mijn repliek, vrees (hoop) ik. Ik moet eenig Nietzsche-materiaal aansleepen, maar daarop ligt niet het zwaartepunt van mijn betoog. Stuur dus in ieder geval aan mij je gecorrigeerde proef even terug, dan kan ik zien of ik nog in mijn antwoord moet veranderen.

Wat de medewerking aan Het Vad. betreft: ik ben aangesteld om de Ned. en belangrijkste buitenlandsche boeken te verwerken. Verder zijn er *vaste* medewerkers voor Fransche, Duitsche, Engelsche en Amerikaansche letteren. Je boeken te zenden is dus moeilijk; natuurlijk zal ik, zoodra er een gat mocht komen, aan je denken. Maar een *los artikel* in verband met een *actueel* onderwerp of een *bekend* personage kan ik altijd wel onder het motto 'noodzakelijk' binnensmokkelen (zooiets als b.v. dat gesprek met Gründel). Er wordt aan de krant nog steeds bezuinigd en dat maakt alle uitbreiding moeilijk.

Ik schrijf in haast, want het is druk. Tot wederhooren dus, en ik hoop ook nu spoedig tot ziens!

hart. gr. ook voor Rien
je M.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 27 februari 1935

aant.

den Haag, 27 Febr. '35

Beste Henny

Het lijkt *erg* onvriendschappelijk, dat ik je nog altijd niet antwoordde; maar het is zoo afzichtelijk druk geweest den laatsten tijd, dat ik niemand geschreven heb zoo ongeveer. Ik moet n.l. nu ook de filmrubriek opknappen, omdat Willink geschorst is. Etc. etc.

Over het duel ben ik niet zoo erg tevreden, voornamelijk om mijn eigen repliek, die 'te laat kwam'; ik bedoel, dat voor mij het belang van de quaestie te veel af is; direct na het 'Démasqué' zou dit mij veel meer gelegen hebben. Enfin, voor de lezers was het misschien niet onaardig. En jouw artikel was het meest geïnspireerd.

Ik kan hier voorloopig niet weg, lacy, kun jij (of jullie) niet eens hier komen? Wij hebben een logeerkamer. Het zou voor mij de prettigste oplossing zijn momenteel, en ik wil je nu toch eindelijk graag weer eens zien en hooren!

Natuurlijk reflecteeren wij op je roman! Inderdaad is de afwikkeling van 'Else Böhler' primair, maar (altijd gegeven onze sympathie met den tekst) er is zeker voor een beknopte versie of fragmenten een gat te vinden.

Ik schreef ineens een tooneelstuk over de particuliere wapenindustrie: 'De Pantserkrant'. Verschijnt binnenkort.

hart. gr. van ons beiden, ook voor Rien
je Menno
In Forum- Maart reageeren Eddy, Vic en Herreman op ons duel!

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Den Haag)

Utrecht, 4 maart 1935

aant.

aant.

B.M.

Dank voor je brief. Mooi, dat je ondanks je drukte de Pantserkrant schreef. Ik ben zeer benieuwd, voor zoover dat kan, nu het een toneelstuk geldt. Over het debat denk

ik vrijwel net zoo als jij. Ik hoop later de degens nog eens met je te kruisen over iets dat ons *beide* ten volle interesseert.

Ik kan nog niet direct komen, mijn werk en onzen door allerlei tegenslag zeer berooiden staat houden mij hier.

Iedereen in het land krijgt je Vaderland-kronieken. Ik ook *graag*! Mag ik er van nu af op rekenen? -

hart. gr.

je H.

Beste Ant

wil je mij *vooraf* een *Maart* n^{o} van Forum (laten) sturen, vanwege die echo's op ons debat? Graag anders hoor ik die niet.

Hartelijk

Henny

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

14 juni 1935

aant.

aant.

Vrijdag.

B.H.

De beide vorige Zondagen heb ik over dingen geschreven, die ik niet speciaal in je aandacht wilde brengen, n.l. over een bezoek aan het Spinozahuisje en over den kunsthandelaar Duveen. A.s. Zondag schrijf ik over Vestdijk en Otten; de laatste is inderdaad heel erg, zóó uit de luiers der puberteit.

Huizinga had ik niet, anders had ik je alles wel gezonden. Maar het is sterk o.h. troef in die stukken. Van een objectiviteit en bezadigdheid, die kramp verwekken door geeuw.

De historie met de maatschappij is kostelijk van perfidie en rancune. Ik liet je al mijn stuk in Het Vad. zenden, maar vanavond komt er nog een schietschijfje en een massa ‘meeningen’ (o.a. jouw interview in de H.C.); ook dat gewordt je. Inmiddels ben je leelijk van die □1000 afgekomen. Een strop? Pannekoek had naar de vergadering willen gaan, maar mocht niet weg; als hij er geweest was, had je de □1000 gehad, g.v.d.!!

Het Tweede Gezicht moet zeer binnenkort verschijnen, maar is er nog steeds niet (Stols!). En de novelle? Ik heb het idee, maar moet tot de uitwerking komen. Misschien begin ik ineens en dan heb je het ding omgaand in huis.

Ik ben van plan de volgende week naar het antifascistische Congres in Parijs te gaan. Daarvoor of daarna moet ik je eens spreken over ‘Forum’. Er zijn n.l. vervelende dingen, die het bestaan van het tijdschrift zouden kunnen bedreigen. Dit voorloopig

nog *strikt vertrouwelijk*. Hoe de vork in de steel zit, leg ik je liever mondeling uit; het hangt samen met het katholicisme van de Vlamen.
Ons beider hart. gr. voor jullie beiden
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman (Utrecht)

Den Haag, 20 juni 1935

aant.

aant.

Donderdag

B.H.
Vandaag ga ik naar Parijs, tot Zondag. Daarna hoop ik spoedig een afspraak met je te kunnen maken, want ik zal binnenkort een beslissing moeten nemen over mijn lot in Forum.
Tot zoolang dus. Ik las met vreugde en instemming je stuk over het Land v. Herkomst.
hart. gr.
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman (Utrecht)

[21 juni 1935]

aant.

aant.

B.H.
Ik kan *nu* onmogelijk weg, ben met alles achterop na mijn uitknijpen naar Parijs, waar ik in een communistische ‘show’ terechtkwam, heerlijk was het zoowel voor Eddy als voor mij.
Maar bespreek vast een en ander met Vestdijk. O.a. de mogelijkheid van mijn vervanging door jou. En binnenkort kan ik dan, na met Vestdijk te hebben geconfereerd, naar Utrecht komen.
hart. gr., ook van Ant en voor Rien en Simon
je M.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 2 augustus 1935

aant.

Den Haag, 2 Aug. '35

Beste Henny

Overkomen uit Eibergen was onmogelijk. Dank voor je brief! Ik zond als eenig levensteeken nog alleen een Vondeltje op de nuchtere maag, dat je, hoop ik, heeft bereikt.

Forum is onzekerder dan ooit. Besloten is om het noodlottige 'Virginia' *in ieder geval* te plaatsen. Dus zullen de Vlamingen weer aftreden. Voorts heeft Vic aangekondigd, dat hij, omdat hij geen basis voor samenwerking met mij meer aanwezig acht (overigens geheel vriendschappelijk!), zal aftreden! Dit is een gecompliceerd geval, want zooals je weet zou *ik* aftreden, maar vanwege de beslissing Virginia wil Vic toch aftreden, dus zou ik moreel verplicht zijn te blijven en met jou en Vestdijk de redactie te vormen. Ik zou dat ook doen, hoewel met smart om de weer verloren rust, maar *de* groote vraag is, wat er gebeurt als de Vlamingen aftreden. Nederland alleen exploiteeren schijnt *onmogelijk* te zijn, gezien het aantal abonné's. Alles wacht nu dus op het antwoord van de Vlamingen. Ik sluit Virginia in een afzonderlijke drukwerk-enveloppe.

Wij hoopen de Van Leeuwens hier te zien, volgende week. En 15 Aug. naar Italië!

hart. gr. 2x2

je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 20 augustus 1935

Beste Henny

Overkomen uit Eibergen was onmogelijk. Dank voor je brief! Ik zond als eenig levensteeken nog alleen een Vondeltje op de nuchtere maag, dat je, hoop ik, heeft bereikt.

Forum is onzekerder dan ooit. Besloten is om het noodlottige 'Virginia' *in ieder geval* te plaatsen. Dus zullen de Vlamingen weer aftreden. Voorts heeft Vic aangekondigd, dat hij, omdat hij geen basis voor samenwerking met mij meer aanwezig acht (overigens geheel vriendschappelijk!), zal aftreden! Dit is een gecompliceerd geval, want zooals je weet zou *ik* aftreden, maar vanwege de beslissing Virginia wil Vic toch aftreden, dus zou ik moreel verplicht zijn te blijven en met jou en Vestdijk de redactie te vormen. Ik zou dat ook doen, hoewel met smart om de weer verloren rust, maar *de* groote vraag is, wat er gebeurt als de Vlamingen aftreden.

Nederland alleen exploiteeren schijnt *onmogelijk* te zijn, gezien het aantal abonné's. Alles wacht nu dus op het antwoord van de Vlamingen. Ik sluit Virginia in een afzonderlijke drukwerk-enveloppe.

Wij hoopen de Van Leeuwens hier te zien, volgende week. En 15 Aug. naar Italië!

hart. gr. 2x2

je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Rotterdam, 30 september 1935

aant.

B.H.

In verband met alles wat je al vernomen hebt, is nu definitief besloten, dat we Forum *opdoeken*. Het is jammer, maar het lijkt ons het beste, beter dan 'vertreedingen' e.d. experimenten. Dus: wij sterven nu in December met een *dik* en *goed* nummer, waarin *allen* vertegenwoordigd, die voor Forum iets beteekend hebben. Eddy, Slau, Vestdijk, Greshoff, 'Dèr Mouw', ik zijn al vertegenwoordigd, terwijl Bep, Vic en Jan van Nijlen waarschijnlijk nog komen. We rekenen dus *als vanzelfsprekend* op een bijdrage van jou!! *Je moogt absoluut niet ontbreken*, want je begrijpt, dat we, *nu* we crepeeren, in vol plané moeten dalen. Stuur dus, liefst omgaand, wat je voorradig hebt, en als het kan van je *beste* werk. Het nummer moet een blamage zijn *niet* voor ons, maar voor de lamstralen van Holl. abonné's, die geen cent over hadden voor een abonnement.

Ik reken op je!

h. gr., ook voor Rien van

je Menno

Kom je nog hier??

Het Vaderland hangt nog steeds; er is heftige ruzie over òf-Scholte-òf-mij.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Eibergen, 28 december 1935

aant.

aant.

Eibergen, 28 Dec. '35

Beste Henny

Zooals je ziet, zit ik al in het Oosten en ik kan dus alleen op mijn terugtocht aankomen, die waarschijnlijk 1 Jan. zal plaatsvinden; maar ik vrees, dat het slecht uitkomt, en ik voel er dus meer voor het daarop volgende week-end (4 Jan.) eens over te komen. Zou je mij (ons) dan ev. kunnen logeeren? O neen, ik zie, dat je dan naar Brussel bent, als alles wel is. Dan maar het volgende week-end. Schrijf er eens over.

Dat ik Donker 'enthousiast' schreef over zijn bloemlezing, is weer een bewijs, dat hij slecht leest. Ik schreef hem, dat ik van oordeel was, dat *hij* moest voorgaan, en dat men geen paap moest benoemen, die bovendien al professor is. En ik ben ook inderdaad van meening, dat hij de man is, die op deze plaats het meest in aanmerking komt. Hij is een goed docent, is objectief genoeg om alles flink te zeven en fashionable te blijven, waar hij toch nog iets van belang om zich heen kan strooien. Daarom zou ik graag meedoen aan een actie om hem benoemd te krijgen. Een *adres aan den Raad* is vast en zeker het beste. Wij geven dien Raad met verschuldigden eerbied te kennen, dat wij het, met alle respect voor de qualiteiten van Brom, absurd achten, dat een katholiek benoemd wordt op deze plaats, terwijl de katholieken alle gelegenheid hebben om specifiek katholieke opvattingen te hooren doceeren in Nijmegen. (Hierbij een uiteenzetting over het feit, dat de literatuurwetenschap niet te vergelijken is met de natuurwetenschappen, waarvoor het godsdienstig standpunt van geen belang is). Wij geven den Raad voorts ernstig in overweging dr. N.A. Donkersloot te benoemen. Enfin, jij als jurist weet beter dan ik hoe zooiets geredigeerd wordt. Het zal vrij gemakkelijk zijn onderteekenaars te vinden, denk ik. Het effect wordt des te fraaier, als voor deze gelegenheid Dirk Coster en Eddy onder elkaar komen te staan.

Ik hoop er spoedig meer van te hooren. Gaat het jullie afgezien van verkoudheden goed? Wij zijn best, maar afgemat door de journalistiek, die hinderlijk was de laatste maanden.

Tot ziens, en hart. gr. 2x2
je Menno

tot en met 31 Dec. ben ik in *Eibergen*, dan weer Pomonaplein 22.

Veel heil en zegen voor 1936!

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman (Utrecht)

Eibergen, 30 december 1935

aant.

aant.

Eibergen, 30 XII '35

B.H.

Uitstekend; wij verwachten jullie, subs. jou, ± 5 uur a.s. Zaterdag, en verheugen ons op het bezoek.

Je hebt zeker mijn bespreking van ‘De Immoralist’ ontvangen? Ik vind de vertaling prima, maar het boek viel me bij herlezing wat tegen; wat ik trachtte te verbergen, omdat de Hagenaars nog altijd veel te middelmatig zijn zelfs voor een minderen Gide. Vooral Ménalque vond ik nu een te symbolische Van Haaften.

tot ziens dus! What about Donker?

hart. gr.

je M.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

17 februari 1936

aant.

17 Febr. '36

B.H.

Maandag a.s. (24 Febr. dus) houdt mijn zwager Bartling voor de Soc. v. Cult. Samenw. hier een lezing over het onderwerp van zijn intrede-rede, n.l. over Coster, jou en mij, het bestuur van die club, waarvan ik zooals je weet lid ben (mijn eenige collectieve wortel ongeveer in het Haagsche leven), zou het op prijs stellen Coster, jou en mij op dien avond bij de discussie tegenwoordig te zien. Voel je er iets voor te komen? In dat geval is het natuurlijk het prettigst, als je voor het eten komt en dus bij ons tafelt. Helaas zijn onze logeerkamers vol, maar ik kan je zeker gratis onderdak bij een van de heeren intellectueelen verschaffen.

Schrijf je even p.o.?

hart. gr.

je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

[1936]

aant.

aant.

B. Menno.

Zou het schikken dat wij a.s. Zondag bij je kwamen? We kunnen niet Zaterdag al, maar wel Zondag voor de koffie bij je zijn.

Hopen zeer dat schikt, en dat er niets tusschen komt. -

Stuur je gauw even bericht?

Graag.

hart. gr. - ook van R.
Henny

Oudwijkerlaan 4bis

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, [26 april 1936]

aant.

B.H.

In de Groene van vandaag zag ik, dat je nog niet over 'Merz' schreef (noch iemand anders). Ik zou het *bijzonder* aardig van je vinden, als je zelf iets over hem zei; hij krijgt dan tenminste een loyale critiek. In het Neue Tagebuch werd hij gisteren op allervuilste manier afgekraakt, kennelijk omdat hij niet in de emigrantenkliek zit. Erg treurig.

Het was prettig je weer te zien. Geloof me, dat we het beiden *altijd* een feest vinden je te logeeren te hebben.

h.gr. ook voor Rien
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibiliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, [27 mei 1936]

aant.

den Haag, Woensdag

B.H.

Tot mijn grooten spijt (en tegen mijn verwachting in!) heeft Schilt bezwaar tegen opname, omdat hij geen precedent wil scheppen voor soortgelijke gevallen; het schijnt n.l. geen usance te zijn, dat een krant tegen een andere krant laat polemiseeren over een critiek, die daarin heeft gestaan, als die (tweede) krant niet eerst het ingezonden stuk *zelf* heeft ontvangen en geweigerd. Je neemt me wel niet kwalijk, dat ik van deze zeden onder de cultuurbarbaren niet precies op de hoogte was. Het spijt me, nogmaals, erg, want het stuk is *best*.

Lees vooral 'Subjectieve Normen' van *Henri Bruning* (in eigen beheer verschenen, Bergen N.-H.), dat je stellig erg sympathiek zal zijn. Ik schrijf er over in het av. bl. van vandaag, met name zijn critiek op Huizinga is heel scherp en raak. Deze man zou kunnen worden, wat Gerard door den dood niet worden *kon;* hij heeft zich van

veel rhetoriek bevrijd en is alleen nog roomsch en fascist, waar hij ook al weer niets aan kan doen.

Rolf Keuler is stellig *niet* Helman. Na lezing houd ik hem voor *Lode Zielens*. Een rotboek overigens, *beneden* alles.

Het was prettig jullie weer te zien. In Juni, hoop ik, een herhaling.

hart. gr. ook van Ant en voor Rien

je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman (Utrecht)

Den Haag, 15 juni 1936

aant.

aant.

Den Haag, Maandag

B.H.

Daar ben ik weer in Den Haag terug en heb je niet geschreven uit Bilthoven om een afspraak te maken! Erg jammer, maar ik vergat het werkelijk niet; kwam alleen van dag op dag er niet toe, omdat ik plotseling als een bezetene aan het werk sloeg en voortdurend gehandicapt werd door de bijgedachte, dat ik weer terug moest. Vestdijk zag ik nog *even*, maar ook bij hem ben ik niet meer teruggeweest. Schandelijk, maar gelukkig, ik heb veel gedaan, o.a. twee dialogen radicaal tot monologen omgewerkt.

Nu kom ik (ambtshalve): 23 Juni (Woensdag) in Utrecht, waar ik 's avonds om 11 uur naar ‘De Groote Geus’ moet pelgrimeeren. Als er twee kaarten komen, gaat Ant ook mee. Zijn jullie dan in de stad?

Nogmaals, dit wegblijven was absoluut geen teeken van onverschilligheid, maar een bezetenheid phaenomeen van een z.g. intellectualist. Je stukje over de heeren T. en V.d.W. was aardig en meerendeels *zeer* juist!

hart gr. 2x2

je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 14 januari 1937

aant.

aant.

Den Haag, 14 Jan. 1937

B.H.

Dank voor je kaart. Ik heb de V.U. opgebeld, maar veel nieuws konden ze me daar niet verschaffen. Volgens de juffrouw, die mij te woord stond, is het pas in Februari mogelijk om iets te zeggen over de deelname, aangezien het traditie schijnt te zijn, dat men pas op het laatste nippertje inteekent. Wacht dus nog een paar weken. Het zal me echter bepaald verbazen, als in Den Haag voor zooiets geen interesse was! Dames en snobisme: wie daar onthouding van lezingen verwacht, verwacht m.i. te veel zelftucht! Ik geloof niet, dat Het Vad. berichten van de V.U. brengt, maar ik kan ev. tegen Februari wel eens probeeren er een formule voor te vinden.

Ik heb door allerlei gedonder niet meer aan schrijven gedacht. Eerst kreeg ik zelf last van mijn oogen; kleine waarschuwing om minder te lezen en te schrijven. Nu heeft Ant sedert een week nogal ernstig griep, zoodat ik ook al gedecentraliseerd door het huis rondloop. Maar ik ben sowieso een slecht briefschrijver, en alleen de epistolaire woede van Eddy is in staat om me tot geregelde correspondentie te prikkelen. Ik moet te veel letters spuien in de krant.

Gelukkig is mijn boek ongeveer in kannen en kruiken; hierbij een overzicht van den inhoud om je nieuwsgierigheid (die, naar Greshoff mij zei, bestaat) nog wat op te jagen. Na het Carnaval is dit het eerste boek, waaraan ik, in strijd met de theorie van ‘intellectual life is child's play’, jaren heb gedacht en gewerkt. De andere boeken kwamen meer ‘vanzelf’. Vooral het probleem van het Christendom is me pas halverwege, bij hoofdstuk 5, geheel duidelijk geworden. Mocht je er te zijner tijd over schrijven, in de NRC of elders, dan moet je voor de aardigheid ook eens in mijn dissertatie kijken. Het gekke is n.l., dat alle stof, die ik daar curiositeitshalve en ‘sportief’ bewerkte, nu ineens de sleutel werd voor mijn theorie over het Christendom! Zonder mijn studie over Otto III had ik dit boek nooit kunnen schrijven. Ik verraad je dit, omdat jij ongetwijfeld een van de weinigen zult zijn, die er iets persoonlijks over in het midden zullen weten te brengen. Immers, dit boek *veronderstelt* Pol. z. Partij, en aangezien het gros dat al niet meer gelezen of begrepen heeft, zal de reactie op dit boek nog wel stommer zijn.

Ik beluisterde erkentelijk een nieuwen toon in je poëzie! Niet in alle verzen, maar de beste zijn uitstekend, ook dat in De Stem m.i.

Hoe maakt de mof Merz het? Zijn roman is zèèr mofsch, maar dat is voor mij één van aangenaamste kanten... bij hèm, omdat hij werkelijk vecht met die kant in zijn persoonlijkheid, wat de andere emigranten meestal nalaten.

Weet je, dat er zoojuist een brochure van de NSB is verschenen, waarin wij allen, schrijvers, aan de kaak worden gesteld als vuilschrijvers en communisten? Het ding heet ‘Sluipend Gif’ en is uiterst vermakelijk om te lezen. Jij bent de ergste vuilbek, want je hebt de homosexualiteit gepropageerd; Penthesilia wordt uitvoerig geciteerd. Ook de heeren Greshoff en Vestdijk worden ervan beschuldigd het tijdschrift Groot-Nederland, dat door ‘eerbare moeders, vaders en hun kinderen aan den haard in duizenden gezinnen gelezen wordt’, aan de ‘smeerlapperij’ over te leveren. Eddy is ‘een en al smeerlapperij’. Bij mij was geen vuil te vinden, en dus ben ik: ‘kunstredacteur van Het Vad. en spreker voor communistische kongsies’. Let op het vraagteeken.

Tot ziens, hoop ik, als je naar Holland komt. Jullie kunt hier logeeren!

hart. gr. v.h.t.h.

je Menno

N.B. Ook de goede Donker is een pornograaf! Hij heeft iets over ‘hemden’ gedicht.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Buochs, 28 juli 1937

aant.

Buochs, 28 Juli 1937
bei Wirsch-Dürren

Beste Henny

Ik verkeerde in de veronderstelling, dat jullie tenten hadden opgeslagen aan het Vierwoudstedenmeer, en vandaar mijn optimistische kreet aan Thelen! *Nu*, dit niet zoo zijnde, vrees ik het ergste. Wij moeten, vanwege het nieuw betrokken huis, ook zuinig uitgaan en hebben dus op de treinen niet veel luxe te verspillen. Dick en Enny zullen echter troost brengen. Groet hen hartelijk, met de Thelens; zeg aan Thelen, dat ik van plan ben Thomas Mann volgenden week op te zoeken. Niet om hem te ‘pressen’, maar zuiver persoonlijk.

Het dorpje hier is landelijk en lief. Ik word gestraft door een in optima forma gekruisigden Jezus in onze kamer. Verder zijn er nog madonna's te over. Maar ik mag me nu weer christen voelen, *en doe het ook*.

Ontzettend benieuwd naar je stuk over mijn boek. Vestdijk schreef er *vernuftig* over, en Henri Bruning sympathiek. Verder: *kul*, tot dusverre. De gewone blubber. Ik hoorde van Dick, dat je kap. 1 er uit wilde scheuren. Waarom? Inderdaad, het is geen dialoog.

Tot nader!

Veel hartelijks, ook aan Rien en van Ant.

je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Buochs, 6 augustus 1937

aant.

aant.

Buochs, 6 Aug. '37

Beste Henny

Hartelijk dank voor je brief, die juist met een brief van mij aan Thelen gekruist heeft. Mijn indruk van Thomas Mann is je dus al bekend, al hoop ik daarover later

nog meer te schrijven. Hoofdzaak is echter, dat hij niet tegenvalt, omdat hij zich nooit geweldiger voordeed dan hij was; en bovendien is hij nog een bijzonder aardige en hoffelijke man. - Wil je Thelen zeggen, dat ik Het Vaderland omgaand verzocht heb hem een papier te verstrekken als door hem bedoeld? Ik deed het via Pannekoek en heb dus alle reden om aan te nemen, dat er haast achter gezet zal worden. Succes met die 'schijt-affaire'!

Inderdaad: tusschen 'Carnaval' en 'Démasqué' ligt mijn ontmoeting met Nietzsche. Het 'Carnaval' is geschreven zonder een *letter* invloed van Nietzsche, het 'Démasqué' is een eerste poging om met dien invloed op een beperkt terrein in het reine te komen. Het 'Carnaval' is meer Thomas Mann dan Nietzsche, meer 'philosophie' nog dan 'autobiographisch denken'. Toch is het een boek, waarvoor ik nog voor 100% kan staan, terwijl ik alles, wat ik daarvoor schreef, nog slechts onder voorbehoud aanvaard. Het is een boek van mijzelf gebleven, en waar ik er van weggewenteld ben, behoef ik het toch niet te verloochenen. Maar het is nog duidelijk metaphysisch en de stijl beweegt zich *tusschen* philosophie en lyriek, zonder een volkomen amalgama te zijn geworden. Vestdijk maakte in de N.R.C. de tegenstelling philosophisch (Carnaval) - historisch (O. en N. Christenen); ook dat lijkt mij juist, hoewel niet essentieel. Maar Vestdijk schreef over mijn problemen als een intelligente, nieuwsgierige *vreemde*. Zooals ik trouwens van hem verwachtte... en van jou *niet* verwacht.

Wat de dialoog betreft: ik kan grootendeels met je meegaan, al zou ik hem niet kunnen missen ter introductie, vooral om het ballet der Chestertons, dat toch een 'dansspel' ter karakteriseering van het geheel is (althans zoo bedoeld werd). Mocht Thelen den dialoog voor de Duitsche vertaling voorloopig willen weglaten, dan heb ik daar echter geen bezwaar tegen. Het is misschien tactisch zelfs juist. Een lezer, die alleen dit boek van mij 'nadert', wordt mogelijk door den dialoog-toon meer afgeleid dan 'binnengeleid'.

Tusschen haakjes: ik las hier een zeer treffend boek van *Sjestof* over Dostojefski en Nietzsche. Ken je het? Lees het anders vooral. Het is uitstekend, zij het hier en daar te lang. (Duitsche vert. Reinhold von Walter, Berlin 1931).

Het weer loopt ons hier mee, en ik heb geweldige wandelingen achter den rug. Onderwijl rijpt mijn roman *heel* langzaam in mijn hoofd. Ik begin er nog lang niet aan. Het is jammer, dat Auressio en Buochs zoo ver uit elkaar liggen, want anders zou geen minder reine plé mij belet hebben derwaarts te komen. Is Dick B. er nog?

Veel hart. gr. ook voor Rien, de Thelens en van Ant
je Menno

Ik herlees hier ook de 'Betrachtungen eines Unpolitischen' van Thomas. Met *gemengde* gevoelens. Wat denk jij van dat boek?

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

15 augustus 1937

aant.

aant.

15-VIII '37

Beste Menno,

Toen ik Th. Mann onlangs over je 'Carnaval' schreef wees ik hem op de overeenkomstige problematiek van zijn [vroegere] werk en het jouwe. *Wist* jij toen je het Carnaval schreef dat Mann vroeger ook werd beheerscht door de controverse dichter – burger?

Als ik je Politicus hier had – misschien toch ook nog even je dissertatie, het Carnaval en het Démasqué, zou ik denkelijk dezer dagen over je schrijven – nu stel ik het misschien uit tot het najaar.

Sjestow boeide mij destijds zeer, ik was altijd al van plan het boek nog eens te lezen. Ik schreef ook over Tolstoï en --- en 'Potestas Clavium'

Mann's Betrachtungen eines Unpolitischen formuleerden schitterend – hoewel bij stukken vrij taai – ook mijn vroegere standpunt. Ik las het in '34 pas en werd weer volkomen meegesleept door mijn verleden.

Stuur mij eens wat Vestdijk over je schreef. De bespreking van Bruning zond hij mij op mijn verzoek. Het is wat haastig geschreven, maar hij zegt enkele dingen die ook mij troffen. Toch zou ik over je realtie tot Nietzsche meer gezegd willen zien – misschien doe ik het zelf.-*

Zend mij ook het stuk van v. Heugten, waarvan Dick B. vertelde dat het je ergerde. Ik vond zijn stukken soms lang niet slecht.

* Alleen ben ik bang, dat die vergelijking van huis uit onbillijk is tegenover jou; aan den anderen kant lok en daag je haar uit.-

Is Eddie nu gekalmeerd? Ik hoor van Jan Greshoff dat hij een sinistere correspondentie met jullie voert over Saks. Ik hoor weinig van hem.

Hier alles wel. Op den duur wat te primitief, vooral het huishoudelijke gedoe, dat Rien te veel tijd kost.

Hart. gr. van huis tot huis.

je H.

Origineel: particuliere collectie

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 22 augustus 1937

aant.

aant.

Den Haag, 22 Aug. '37
Kraaienlaan 36

Beste Henny

Ik viel hier na mijn terugkeer in groote drukte (verbod van 'Judgement Day' door De Monchy etc.), en kon dus nog niet eerder antwoorden, noch ook de door Thelen

gezonden tekst doorzien. Ik hoop het laatste nu *dezer dagen* te kunnen doen. Zijn stuk voor Het Vad. ontving ik ook; als het kan, neem ik het a.s. Zondag al mee. Wat zijn honorarium betreft: dat voor Juli werd hem al per *cheque* naar *Reinach* gezonden. Hij zal het dus inmiddels wel ontvangen hebben. Voor de toekomst heb ik nu opgegeven: postwissel naar Auressio.

Er is een uitstekend stuk verschenen over Pol. z. Part. en de Christenen van de hand van een mij onbekend student, in 'Propria Cures'. Ik stuur je een exemplaar, omdat het jou en Thelen waarschijnlijk wel zal interesseeren. Ik beschouw het zelf als ongeveer het beste wat over deze boeken gezegd is, maar ik ben in dezen partij en wil dus graag je oordeel daarover eens hooren. En daarmee is ook niet gezegd, dat allerlei andere gezichtspunten niet even verhelderend kunnen werken (op mij, in casu). - Ik sluit dan de critieken van Vestdijk en den Jezuïet in, maar die wil ik graag spoedig *terughebben*. P.C. kun je houden. Het stuk van Van Heugten vind ik werkelijk *knudde*. Van een al te doorzichtige angst om door te denken.

Natuurlijk ligt een vergelijking met Nietzsche voor de hand. Ik schrijf over het Christendom, een van zijn groote problemen. En ik heb me niet ontveinsd, dat mijn these over de gelijkheid sterk beïnvloed werd door N. Alleen is mijn opvatting van de christelijke moraal gekleurd door de *middeleeuwen* en Augustinus, terwijl die van N. toch doorgaans bepaald werd door het *antieke* Christendom (d.w.z. het Christendom als vernietigingstendentie in de antieke wereld). Dat is, geloof ik, het accentverschil, in dezen, waar Bruning ook over mediteert. Maar mijn afhankelijkheid van N. blijft nog van kracht. Ik had telkens met Gide het gevoel, dat het eigenlijk voldoende is om Nietzsche te citeeren (*Pages de Journal*), en dat *ergens* in zijn werken veel van wat ik zei door hem ook al gezegd moet zijn.

Die quaestie met Eddy is een geval, dat mij somber stemt. Ik vind hem momenteel *onmogelijk*, in den verkeerden zin; absurd wantrouwend en haatdragend tegen zijn beste vrienden. Omdat ik hem per brief niet meer kan begrijpen en hij mij niet, heb ik de correspondentie voorloopig gestaakt. Achter alle voorgronden komt de achtergrond hier op neer, dat hij zijn eliteprincipes aan mij op wil dringen, en zoo ver gaat de mijne als een soort conformisme en zelfverneukerij verdacht te maken. Omgekeerd beschouw ik *zijn* elitestandpunt als de romantische formule voor een rancune jegens notarissen en slagers en wat dies meer zij. Misschien was alles in een uur uitgepraat; maar dat uur is ons niet gegeven, en de schrijfletters zijn *onmachtig*.

Tot nader.
hart. gr. voor de heele kolonie
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 9 september 1937

aant.

Den Haag, 9 Sept.

Beste Henny

Hierbij het overgetypte stuk. Ant verzocht mij je te zeggen, dat zij graag meer voor je wil typen, als je iets noodig hebt. Dit heeft een beetje lang geduurd, omdat wij logé's hadden. Ik zelf was erg bezet met werk van de vacantie.

Krijg ik het hoofdstuk uit de 'Christenen' al binnen afzienbaren tijd terug van Thelen? Thomas heeft er per brief naar geïnformeerd, hij is er zeer verlangend naar, schrijft hij.

In haast, spoedig beter,
hart. gr.
je Menno

Gomperts was hier ten eten. Een zeer intelligente jongen, die ook wel genoeg vijandschap zal *krijgen* om nog scherpen critiek te oefenen, denk ik.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 1 oktober 1937

aant.

Den Haag, 1 Oct. '37

Beste Henny

Jan Greshoff wordt pas het volgend jaar 50; Van Eyck wordt het vandaag. Het probleem is dus nog niet actueel, maar ik voel in het algemeen weinig voor huldebetoogingen op dien leeftijd. *Wel* voor vriendschapsblijken, maar dat is iets anders. *Zestig* lijkt mij pas een leeftijd om iemand als een afgerond wezen te beschouwen, hoewel ook dat (Van Schendel!) een leelijke misreekening kan zijn.

Nog *niets* van Thomas Mann gehoord. Ik ben wel benieuwd, maar zooals al gezegd, ik vrees het ergste, omdat de 19e eeuw hier toch wel een sterk overwicht heeft.

Van je Gorter-studie heb ik heusch niet te veel gezegd. Ik las het boekje in één trek uit, en onderging het werkelijk als iets definitiefs. Bovendien is het uitstekend geschreven. Neen, heusch, je kunt er trots op zijn. Deze man ligt je blijkbaar volkomen, terwijl je toch alle afstand hebt kunnen nemen.

Ik zond je mijn artikel over 'Mass und Wert', en een ander over Ortega. Ontvangen?

Merz is nog met die operette bezig. Het valt ons allen op, dat de omgang met die operette heeren hem weer erg Duitsch maakt; hij wordt een beetje flauw. Ik hoop, dat het over zal gaan.

Hart. gr., ook van Ant en voor Rien
je Menno

Bij een volgende keer krijg je een nieuw cliché!

Wanneer schrijf je over mijn 'Christenen'?? En waar ligt je nieuwe verblijfplaats? Keine Ahnung.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 23 november 1937

aant.

aant.

Den Haag, 23 Nov. '37
Kraaienlaan 36

Beste Henny

Reeds een dag of wat geleden heb ik Zijlstra geschreven, dat hij je Carnaval, Démasqué en Politicus moest laten zenden. Zijn ze dus nog niet aangekomen, schrijf me dan even *omgaand*, want dan speel ik op! - Mijn dissertatie is helaas uitverkocht, en ik bezit zelf maar één exemplaar, dat ik liever niet uit huis laat gaan. Ik zal nu trachten het uit de K.B. te leenen, en je het per aanget. drukwerk te laten toekomen. Zend het dan ook vooral *aangeteekend* terug, want ik ben dan voor het ex. verantwoordelijk!

Op je gewetensvraag over Carnaval en Mann dit (naar ik hoop geen 'mythe der herinnering'): Ik was sterk onder den indruk van de onoplosbaarheid van de tegenstelling Settembrini - Naphta, toen ik langzamerhand tastend tot de tegenstelling burger - dichter kwam. In die twee begrippen moeten resp. die beide figuren verwerkt zijn, maar hoe weet ik zelf niet. In ieder geval door sterke aanlenging met 'Prometheus' van Carry van Bruggen, zoodat de *bewustheid* van de verwerking twijfelachtig moet heeten. Anders had ik er in 'Politicus zonder Partij' ook over geschreven, in de bladzijden over het 'Carnaval'. Eigenlijk zag ik pas later goed, hoezeer Settembrini en Naphta hierbij peet hadden gestaan. Maar uit het citaat voor het hoofdstuk 'Carnavalsmoraal' kun je wel opmaken, hoezeer ik in dien tijd Mann's opvatting van leven en dood representatief achtte voor mijn eigen leven- en dood - conceptie. Pas de kennismaking met Nietzsche in 1931 heeft den indruk, dien 'Der Zauberberg' op mij gemaakt heeft, geheel op den achtergrond gedrongen.

Ik ben zeer nieuwsgierig naar je stuk, dat zeker een *ontmoeting* zal zijn, daarvan ben ik overtuigd.

Met groote instemming las ik je artikel over 'Het Vijfde Zegel'. Je hebt in dit geval *beter* dan ik zelf, die misschien ook een weinig door de dagblad-situatie werd beïnvloed, laten uitkomen, dat de *inzet* van dit boek teleurstellend is. In laatste instantie gaat het mij niet aan, kon het ook door een geperverteerde Van Lennep zijn geschreven. Voor een en ander heb je werkelijk uitstekende formules gevonden.

Over de 'Christenen' schijnt in de 'Groene' in het geheel niet geschreven te worden! Waarom niet? Of is het boek ook al te 'moeilijk' voor *die* lezerskring? Ik meen, dat Dick het in handen had, maar heb er niets meer van gemerkt.

Van Eddy vrij slechte berichten. Hij schrijft over Bep's groeiende weerzin tegen klimaat en Indische lui, en over een amoebendysenterie, die bij hem zelf geconstateerd is. Waar dit alles op uitloopt? Ik houd mijn hart vast.

Houd je goed!

Veel hartelijks onder elkaar

je Menno

Groet Thelen. Ik heb nog *niets* gehoord van ‘Mass und Wert’, ook geen proeven ontvangen. ‘Paulus’ hoop ik *de volgende week* te lezen en te bespreken.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, [30 november 1937]

aant.

Den Haag, Dinsdag

B.H.

Otto III heb ik vandaag als aangeteekend drukwerk aan je adres verzonden.

Verder is er een kleine ramp gebeurd met Paulus. Onze ‘dominee’ Rademaker, groot warhoofd, hoewel goed mensch, medewerker voor geestelijke belangen en nachtleven, heeft het recensie-exemplaar van Paulus in handen gekregen buiten mijn weten om; want Meulenhoff had mij een afzonderlijke exemplaar gestuurd, dat ik voor hèt recensie-exemplaar heb gehouden!! Gevolg: door een toevallige mededeeling hoor ik zooeven, dat deze doom zijn artikel over Paulus al gezet klaar heeft liggen, voor a.s. Zondag! D.w.z., dat hij er een klein vroom verhaaltje over vertelt, en verder 1 kolom citeert. Ik heb direct Schilt opgebeld, die dit misverstand ook zeer pijnlijk vond, maar er ook bezwaar tegen had, dat ik voor hetzelfde Zondagsblad een tweede artikel zou schrijven. Het gaat nu zoo: het geknip en gemeier voor de dames van Borel verschijnt a.s. Zondag; de volgende week schrijf ik dan mijn artikel... waarin ik dan, godbetert, vanwege de solidariteit van de krant nog gebonden ben aan het geouwehoer van den doom! Ik ben razend, maar wat te doen? Over het boek schrijven wil ik *in ieder geval*, nu ik het gelezen heb, want ik vind het zeer de moeite waard, en een prachtige aanleiding voor een essay. Ik heb het schrijfsel van Rademaker nog niet onder oogen gehad, want de ontdekking deed ik telefonisch, thuiszittend, en ijverig bezig n.b. om mijn Paulus-essay voor te bereiden: maar het zal wel infect zijn van onbegrip.

Schuld heeft eigenlijk niemand en iedereen; het is een malle samenloop van omstandigheden, waarvan ik alleen dupe ben. Want ik moet nu nog als de bliksem andere stof zien te vinden voor mijn artikel voor a.s. Zondag. Hoe weet ik momenteel nog niet. Maar jij en Thelen weet nu tenminste, hoe de vork in de steel zit.

Ik zond je het eerste stuk over Multatuli en een stuk over Kafka-Brod. De gedateerde inhoudsopgaven die je vroeg krijg je binnenkort.

Hart. gr. uit pechstemming aan de kolonie en van Ant mede,

Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan

H. Marsman

Zutphen, 6 december 1937

aant.

aant.

aant.

Zutphen, 6 Dec. 1937

Beste Henny

Ook nu van ons beiden gefeliciteerd met de donatie van den poëtischen nabob! Ik wist al lang, dat dit in de maak was en heb me zeer verkneuterd, maar er over gezwegen, tot je de contanten in handen had. Zooiets in orde te maken is echt iets voor Jan, die er zelf volkomen in opging. Ik had graag je gezicht willen zien, toen deze bom plotseling barstte.

Nu antwoord op je brief van 2 dezer. Inderdaad, er bestaat geen *onmiddellijk* verband tusschen Settembrini - Naphta en burger - dichter, maar dat heb ik ook niet beweerd. Ik kan je alleen 'historisch' deze verklaring geven: Settembrini en Naphta hebben bij mij voor het eerst de gedachte aan een 'tweedeeling' van het leven doen opkomen, met Hans Castorp als 'middelaar'. Verder moet je het ook niet zoeken, want *daarna* is pas de langzame fermentatie van de carnavalsidee begonnen, die de beide oer-figuren volkomen onherkenbaar heeft gemaakt. Toch is de carnavalsmoraal (vergeleken bij mijn latere contact met Nietzsche) typisch de moraal van 'Der Zauberberg' nog: 'das Leben eine infektuöse Erkränkung der Materie'. Deze gedachte heeft mij na de lectuur van het boek niet meer losgelaten, en in 'Politicus zonder Partij' werkt die ook nog na, op de bladzijden over de omkeerbaarheid der hiërarchie.

Het boekje van Teipe en v.d. W. (een zeer medioker pamfletje) zal ik je bezorgen en de kroniek erover zal ik op de krant trachten op te scharrelen. Welk artikel je bedoelt met dat stuk over de elite weet ik niet. Ik zal het trachten te vinden. Toch niet het stuk 'Doodendans', over de Spreuerbrücke te Luzern? Daar komt iets in voor over de elite, maar zeker niet iets belangrijks. Enfin, ik zit nu in Zutfen, maar zal vanavond nog in Den Haag zoeken.

Over Slauerhoff en Elsschot ben ik het in zooverre niet met je eens, dat ik van beide niet meer verwacht had dan ik kreeg. Slau is drakig en toch boeiend m.i. (er staan zelfs uitstekende stukken in het boek!), en Elsschot geeft een ander facet van Laarmans, dat ook niet verrassend is, maar toch zeker geen cliché - herhaling. Geen van beide hebben de veel bedenkelijker symptomen van Vestdijk's 'Vijfde Zegel', die wijzen op een stap naar het 'vlijtige handwerk zonder noodzaak'. Als hij in die richting verder evolueert, is hij verloren. Zijn critieken in de N.R.C. worden ook steeds welwillender en slapper, vind ik.

Ik hoorde ook van Jan, dat je niet op de NRC zult reflecteeren. Ik kan je geen ongelijk geven; maar wat zullen we daar nu krijgen? Men zegt: Campert. Een zeer geschikte vent, maar reeds sterk aangetast door de Bloemsche ziekte, te weten het alcoholiseeren om de nederlaag te camoufleeren, die bovendien nooit een werkelijke persoonlijkheid geweest is. Maar noem mij een andere mogelijke candidaat. Ik weet er geen.

Hart. gr. 2x2

je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

[12 januari 1938]

aant.

B.H.

[x] boven de inhoudsopgave met jaartal, van de beide ge[x] boeken. Met excuses voor de vertraging! Ik verzocht Leopold al eenigen tijd geleden je een ex. van Teipe-v.d. Woude te zenden, dat je dus kunt *houden*. Vandaag zend ik je als drukwerk de brochure over het nat soc. Dan moet dus het artikel *over* T. en v.d. W. nog komen; ik hoop, dat het nog op te diepen is, want mijn ex. zit opgeplakt in een boek, zooals je weet. In ieder geval maak ik er omgaand werk van.

Wil je Thelen zeggen, dat ik met *Lion* een accoord heb getroffen, na de interventie van Mann? Toch vertrouw ik dien man niet erg meer; hij begint nu weer te zeuren over den *titel*, die voor hun 'politiek' te opzienbarend is. In dit opzicht zal ik hem dan nog maar ter wille zijn, maar mijn animo voor deze onderneming is compleet verdwenen.

Tot nader!

Veel hartelijks v.h.t.h. en voor de Th.

je Menno

Ik ben, nogmaals, *erg* benieuwd naar je stuk, naar de 'ontmoeting' daarin.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 21 februari 1938

aant.

aant.

Den Haag, 21 Febr. '38

Beste Henny

Vandaag je stuk ontvangen en direct met gespannen aandacht uitgelezen. Hier en daar heb ik een notitie gemaakt, maar over het algemeen kan ik niet anders doen dan je formuleeringen onderschrijven... soms niet geheel navoelen natuurlijk. Ik behoef je wel niet te zeggen, dat ik het een uitstekend stuk vind; hier en daar is het wat te 'gecompliceerd' van schriftuur, maar op sommige pagina's (over Nietzsche b.v.) ook bepaald geïnspireerd. Dat de lezer misschien den indruk van 'een gemankeerden Nietzsche' het sterkst zal overhouden, bewijst niets tegen je; want deze kant spreekt voor jou uiteraard het sterkst. Het 'ontragische' is inderdaad tot dusverre een

overheerschend element in mijn stijl; het zou kunnen zijn, dat dat anders werd in mijn volgende boek, al kan ik dat zelf niet zeggen natuurlijk. Het ligt in mijn karakter het tragische zoo lang mogelijk te ontkennen; daarom nadert het des te onverbiddelijker. De roman, die in mijn hoofd zit, zal een boek over den dood zijn, maar ik kan er nog niet aan beginnen. Het boekje over Luther, dat je naar ik hoop ontvangen hebt, is evenals 'Mephistophelisch' een 'uitlooper' van de 'Christenen' ('Mephisto' deels ook van 'Pol. z. Partij').

Ik heb, afgezien van kleine detailbezwaren die ik aan den rand schreef en sommige onvermijdelijke andere 'gevoelsinstellingen', eigenlijk alleen een onjuistheid gevoeld in wat je schrijft over de 'Christenen'. P.53 noem je de 'ontdekking' van dit boek een afleiding van Nietzsche's ressentimentstheorie. Ik erken, dat het ressentiment in mijn boek een rol speelt, en dat Nietzsche daaraan niet vreemd is, maar voor mijn eigen gevoel ligt daar *niet* het zwaartepunt. Het zwaartepunt, de echte 'ontdekking' is het machiavellisme van *Augustinus*. Dat is dus, paradoxaal gezegd, juist de *on*gelijkheid van het Christendom naar voren gebracht, en niet, zooals bij Nietzsche, de slavenmoraal, de 'Gleichheit der Seelen vor Gott'. Ik neem die gelijkheid wel in mijn beschouwing op, maar verleg het accent naar de *weerstanden*, die in de staatsleer van Augustinus in theorie worden geharmoniseerd met de oorspronkelijke gelijkheidstendentie, zoodat in het kader van den naam Christendom *alles mogelijk wordt* van Borgia tot Franciscus, van Luther tot Thomas Münzer. Alles: maar steeds onder het aspect van de gelijkheid als correctief. Voor mij is dat de 'originaliteit' van het boek, waarop je niet de nadruk legt. I.p.v. Nietzsches invloed werkt hier die van den historicus *Bernheim*, die dit probleem echter zuiver vaktechnisch-historisch heeft behandeld. Dit is mijn eenige serieuze *bezwaar*.

Verder: ik heb telkens uitstekende dingen gevonden, waaraan ik mijn eigen ervaringen kon toetsen. Het 'Carnaval' heb je volkomen 'erschöpft'; 'Politicus' is iets zwevender, maar ook meer in den toon van de ontmoeting. Dat je mijn slotconclusies van de 'Christenen' wat al te veel absoluteert, is je goed recht, omdat het mijn laatste boek is. Het tegendeel zal ik alleen door een dialectischen 'omslag' in een volgend boek kunnen bewijzen.

Speciaal plezier deed me dat je je (juist als 'dichter') zoo ruiterlijk achter me schaart in die belachelijke Vondelquaestie.

Tot nader. Ik stuur je het stuk binnenkort terug. Wanneer verschijnt het?

Veel hartelijks v.h.t.h.

je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 1 mei 1938

aant.

aant.

Den Haag, 1 Mei '38

Beste Henny

Dank voor je briefkaart, die hedenmorgen kwam, en voor je waarderende woorden over mijn critiek. Eerlijk gezegd, deze beviel mij zelf maar half, niet om wat er stond, maar om wat er aan ontbrak. Ik had bij het overlezen n.l. soms den indruk, alsof ik van het 'altaarstuk' alleen de beide 'zijluiken' uitvoerig behandeld had, terwijl ik het middenstuk, dat toch het geheel bepaalt en zijn niveau vaststelt, alleen noemde, zonder er dieper op in te gaan. Vandaar, dat een slechte lezer zou kunnen denken, dat er aan het artikel iets niet in den haak is; 'de schrijver zegt telkens, dat hij het werk hoog aanslaat, maar hij doet niets dan over oude fouten handelen'. Dit 'perspectivisch' gebrek komt m.i. voort uit de omstandigheid, dat het poëziecentrum zeer onvoldoende besproken werd. Eigenlijk had ik *twee* artikelen over je Verzameld Werk willen en moeten schrijven, maar omdat ik nog niet heelemaal 100% in orde was, bleef het bij dit eene.

Ik had een zeer onaangename paar weken, met die zenuwgeschiedenis. Gelukkig voel ik me nu weer geheel 'den oude', tenminste wat mijn werkkracht betreft; wat mijn 'geest' betreft - deze historie heeft sterk in mij gegist en de gisting duurt nog voort. Met welk resultaat? Ik weet het niet, maar voorloopig is hoofdzaak, dat ik weer leven kan. Jammer, dat wij elkaar nu juist moesten misloopen. Maar vermoedelijk zien wij elkaar nu toch dezen zomer in Frankrijk. Wij gaan waarschijnlijk eind Juli en begin Aug. bij de Greshoffs logeeren, maar zijn van plan *eerst* Provence te bekijken: Avignon, Arles etc. Bij die gelegenheid zullen we elkaar wel gemakkelijk kunnen treffen.

Hoe gaat het met Thelen?? Ik hoor niets van hem. Heeft hij het nu niet erg eenzaam in zijn dal?

'Mephistophelisch' is gisteren verschenen. Zoodra ik over de noodige exemplaren beschik (je weet, dat zooiets bij Stols nog wel even kan duren, soms), zend ik je er een. Het boekje ziet er heel aardig en vooral heel mephistophelisch uit: knalrood.

Tot nader!

Hart. gr., ook voor Rien, van ons beiden

je Menno

N.B. Ik heb nog niets gemerkt van de aanwezigheid van Salden. Zou hij het op prijs stellen, als ik hem eens inviteerde? Waar hij woont, zal v. Rantwijk wel weten, denk ik.

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, [7 juli 1938]

aant.

aant.

7 Juli

B.H.

Ik ben blij, dat je weer ‘opduikt’, want ik was je compleet kwijt! Het was me wel bekend, dat je naar de Alpen verdwenen was, maar waar wist ik niet. Nu hoor ik op het red. secr., dat je adres daar al bekend was. Ik heb nog eens extra geaccentueerd, dat men je die Zondagsbladen *geregeld* moet sturen. Het Zaterdag w.bl. van 2 Juli, waarin mijn referaat van het Marsman nummer, zend ik je met gelijke post.

Wij vertrekken 17 juli naar Juan-les-Pins. Ons adres is daar, bij Jan Greshoff: Villa La Verne, Chemin François Gairaud, *Juan-les-Pins* (A.M.) France. Wij blijven daar, denk ik, tot ± 10 Aug., om dan via de Provence af te zakken naar Nederland.

Je stuk over M.t.B. heb ik nu grondig herlezen en wederom uitstekend bevonden; de levende weerlegging van het zure en rancuneuze stuk van Stuiveling. Alleen kan ik me niet vereenigen met je herleiding van de ‘Christenen’ tot het ressentiment van Nietzsche, waarbij je m.i. vergeet, dat de *ongelijkheid* (Augustinus) en de daarmee samenhangende *paradoxale* positie van het Christendom *niet* bij Nietzsche te vinden zijn. Ik erken, dat ik het ressentiment bij Nietzsche vond, maar het is niet het centrale punt van mijn boek geworden. Maar dit is een detailquaestie. Als geheel is je stuk voortreffelijk, en bovendien voor mijzelf in vele opzichten een goede ‘wrijfpaal’.

Wij zien Salden nogal eens. Hij is erg aardig, maar heeft wel een leelijke knauw gekregen door die vervloekte emigratie. Kurt Lehmann heeft een *uitstekend* boek geschreven; enorm ver uit boven zijn eersteling, eigenlijk op een geheel ander plan. Ik las het in één dag geboeid uit.

Hart. gr. voor jullie beiden
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 12 juli 1938

aant.

aant.

Den Haag, 12 Juli '38

Beste Henny

Dank voor je brief. Inderdaad verschijnt er in den herfst van mij een bundel essays onder den titel *Gesprek met de Vorigen*. Het zijn alle stukken uit Het Vaderland en Gr. Nederland, die je bekend zijn, maar zeer omgewerkt en streng ‘gekeurd’. De titel slaat op het feit, dat ik in deze bundel alleen stukken geef over menschen van vòòr mijn eigen generatie, dus van Erasmus tot Jan Romein. Bij het herlezen vond ik wat ik over mijn tijdgenooten geschreven had nog te voorloopig om te bundelen. Ik wacht er nog een paar jaar mee... als ik het ooit doe. - Dit boek hoeft je dus geen nieuwe gezichtspunten te openen. Ik heb het manuscript niet meer hier, want het is al bij Nijgh, maar de inhoud is ongeveer: Erasmus, Machiavelli, Diderot, Huygens, Rembrandt, Saenredam, Multatuli, Leopold, Gorter, Kafka, Pascoaes, Van Schendel, Benda, Gide, Th. Mann, Romein, stuk over mijn Dubbelganger, Couperus. Misschien vergeet ik er een of twee, maar dit is de hoofdzaak. Tot slot de Brief over het

Individualisme aan Greshoff, die destijds onder den titel ‘Sans Famille’ in Gr. Ned. heeft gestaan.

Het naschrift lijkt mij in dezen vorm niet zoo geslaagd. Zou je het niet gewoon weglaten? Wat doet het er eigenlijk toe, of je een bepaalde kant van de ‘Christenen’ niet in je beschouwing betrekt? Ik zou in ieder geval niet deze halfslachtige toevoeging opnemen, maar òf het geheel zoo laten òf in een noot iets over deze quaestie te berde brengen.

Van vriend Stuiveling kreeg ik gisteren het ingesloten gekke briefje (graag retour bij gelegenheid). Ik heb hem geantwoord, dat ik te allen tijde van mijn uitlatingen rekenschap wil geven, maar *niet* op zulke schoolmeesterachtige ‘oirbaarheids’-verzoeken inga. Benieuwd wat hij nu zal doen. Maar deze reactie lijkt mij wel een duidelijk bewijs, dat ik hem *geraakt* heb.

Ik heb wel een boek in mijn hoofd, maar kan niet tot schrijven komen. Die geschiedenis met mijn zenuwen heeft mij niet voor niets te pakken gehad. *Mocht* ik plotseling dat boek gaan schrijven, dan wordt het *totaal* anders dan de ‘Christenen’. Maar ik wil voorloopig liever rusten en geheel op mijn verhaal trachten te komen.

Tot nader! Zondag reizen wij dus af. Schrijf naar Juan-les-Pins, de komende weken.

Hart. gr. van ons beiden
voor jullie beiden
je Menno

Welke *Pascoaes* vertaal je?? Het beste met je gezondheid!

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 29 maart 1939

aant.

aant.

Den Haag, 29. III. '39
Kraaienlaan 36

Beste Henny

Vanmorgen kreeg ik je brief en Ant je boekje van Querido. Voorloopig vast haar hartelijken dank; zij zal je zelf nog wel schrijven. *Ik* heb het boekje intusschen nog niet! Al bladerend zag ik, dat je het slot geheel veranderd hebt; waardoor het geheel er veel gaver uitziet. Overigens ben ik juist bezig je te ‘antwoorden’; d.w.z. ik schrijf een boekje (schrift V.Bl.) getiteld *De Nieuwe Elite*, waarin ik het begrip ‘toekomst’ begin aan te bijten. Gevaarlijk werk in dezen tijd, maar er zijn helaas erger springstoffen voorradig voor de naaste toekomst.

Dat mijn ‘associatie’ met Stuiveling je zoo verbaasd heeft, heeft mij weer verbaasd. Die ‘associatie’ is aangegaan met wederzijdsche erkenning van bestaande bezwaren, en werd niet gedecreteerd door een plotselinge sympathie mijnerzijds, maar door de cahiers Vrije Bladen. Voorwaarde voor deze samenwerking is alleen, dat men elkaar

niet als ‘onfatsoenlijk’ beschouwt... en dat doe ik St. niet. De eenige mogelijkheid om aan de V. Bl. nog een zekere mate van speelruimte te geven, was de samenstelling der redactie te veranderen, zoodat er wat meer mogelijkheden voor die twaalf cahiers zouden zijn. Ik ben inmiddels op hetzelfde standpunt blijven staan t.o.v. Stuiveling als dichter en theoreticus, dat ik altijd heb ingenomen, en ik heb hem dat ook gezegd, toen wij de samenwerking begonnen. Iets onvriendschappelijks tegenover jou heb ik daarin zelfs geen moment kunnen zien, want ik had hem toch precies meegedeeld, hoe ik over zijn oordeel dacht? Hij heeft dat niet geslikt en ik heb hem het toen nog eens gezegd; dat hij niet voor zijn meening durft uitkomen en smoesjes zoekt om zich te verbergen mag ik dus ook al niet beweren. Ik zou me levendig je verbazing kunnen voorstellen, als ik plotseling gearmd met Stuiveling door de Kalverstraat ging loopen, en zelfs, als ik een principieel tijdschrift met hem ging oprichten. Daarvan is in dit geval geen sprake; het betreft hier losse cahiers, afzonderlijke geschriften, meer niet. - Ik heb trouwens in Stuivelings stuk over jou niets bewust gemeens gevoeld, maar wel de rancune, die zich in ‘objectiviteit’ wil omzetten. -

Ik ken Kierkegaard ook alleen uit fragmenten; ik heb zoo’n idee, dat hij *voor mij* door de combinatie Nietzsche-Sjestof ‘overbodig’ is geworden, maar ik kan mij daarin vergissen. Ik zou *dolgraag* het werk aan Het Vad. willen neergooien, en voor minstens een half jaar ergens in de Provence gaan zitten, den roman beginnen, dien ik nu al zoo lang in mijn hoofd heb. Maar ik zit economisch vast, en vrees, dat een *verlof* (dat misschien economisch mogelijk zou zijn) mij wel niet zou worden toegestaan. Ik denk er soms over, een leeraarsbaantje te gaan zoeken in een provinciestad, om weg te komen uit die actualiteitssfeer en die ‘ewige Wiederkehr’ van hollandsche romannen.

Als je naar Holland komt, wil ik je boek *in ieder geval* graag zien. Ik kan naar Utrecht of A’dam komen, schrijf mij dus even, als je er bent.

Veel hart. gr. 2 x 2

je Menno

Ik zag met *erg veel* pleizier, dat je het boekje aan Thelen opdroeg. Het beste symbolische gebaar, dat je kon maken!!

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 3 april 1939

aant.

aant.

Den Haag, 3 April '39

B.H.

Dank voor je brief! Ik hoop dan een der dagen na Paschen naar Utrecht te kunnen komen. De Paaschdagen zelf brengen wij waarschijnlijk in Eibergen door.

De oplossing om de krant te verlaten en ergens in Frankrijk te gaan wonen, heb ik wel overwogen, maar ik geloof, dat ik ermee van den regen in den drop zou komen.

Immers: dan zou ik copij moeten gaan kloppen voor mijn geld, stukken gaan schrijven, waar ik geen zin in heb (juist *nu niet*, na 5 jaar Vaderland), tijdschriften of kranten zoeken voor medewerking etc. Dat zou me stellig nog meer van mijn eigenlijke werk afhouden dan de krant. Neen, als ik er uit ga, moet ik minstens een half jaar *compleet* vrij zijn, anders heeft het geen zin. Ik zou geheel tot mezelf moeten kunnen komen, niet half, *niets* te doen moeten hebben met de halve letterkundige rotzooi in Nederland. De eenige mogelijkheid zou zijn, dat wij een van de laatste 'stukjes' van Ant op soupeerden, maar dat doe ik voorloopig liever niet, want ze komen mij niet toe en behoeven niet voor mijn belangen gebruikt te worden. Enfin, er zal zich wel eens een oplossing voordoen, hoop ik; maar liever niet dus van het copij fabriceeren!

Heb jij, nu je toch zoo in Nietzsche zit en den tijd aan jezelf hebt, soms lust een bloemlezing (vertaald) met inleiding 'Uren met Nietzsche' te maken? Van Eckeren heeft mij n.l. uitgenoodigd dat te doen, voor de Hollandia Drukkerij, die een nieuwe serie van die boeken gaat uitgeven. Honorarium *200*. Ik heb v.E. geantwoord, onlangs, dat ik in principe wel wilde, maar vreesde geen tijd te hebben; en dat laatste praevaleert, zoolang ik althans aan de krant werk. Dus: als jij er iets voor voelt, wil ik hem graag voorstellen de invitatie aan jou over te doen. Schrijf mij hier spoedig over. Het is natuurlijk populariseerend werk, maar nog niet het gekste, lijkt mij, omdat je tenminste, behalve je eigen visie, de *teksten* kunt geven, die je representatief lijken.

O, rust, rust, rust! Geen polletiek en geen seizoenlitteratuur, zes maanden lang! Wat een ongekende heerlijkheid zou dat zijn!

Neen, het bestaan van de V.Bl. is van geen belang; maar is, op dit gebied, *iets* van belang? Zoo ja, dan ook weer het bestaan van de V.Bl., waar ik dit jaar Van Lier en Van der Veen in kon publiceeren en Gomperts, Bruning en Vasalis in *hoop* te publiceeren. Vergeet bovendien niet, dat ik zeer lang geaarzeld heb om die redacteurstaak op me te nemen; het geschiedde via Jan Greshoff, en tenslotte leek het me toch wel aardig. Aardig, dat is het goede woord.

Hart. gr. ook voor Rien
en van Ant
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 5 april 1939

aant.

aant.

Den Haag, 5 April '39

B.H.

Schikt jou Donderdag 13 April? Ik kom dan 's middags naar Utrecht, en we kunnen het van het weer laten afhangen, wat we doen.

Wanneer de ‘Uren’ zouden moeten verschijnen, weet ik niet. Maar daar hebben we het dan nog wel over.

Het werkje over de elite zal ik, als je daar geen bezwaar tegen hebt, aan je opdragen. Maar het is pas voor 2/3 af.

Hart. gr.
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

H. Marsman
aan
Menno ter Braak

Bogève (Fr.), 25 augustus 1939

aant.

aant.

Bogève 25 Augustus 1939

Beste Menno,

Ik heb je een paar maal geschreven over de kwestie Slauerhoff, maar je hebt niet geantwoord, vermoedelijk omdat je door het conflict met het Vaderland te veel in beslag genomen werd. Ik heb mij daarop tot Zijlstra gewend en hem om de proeven van Slauerhoff's *complete poëzie* gevraagd, waarop ik in den loop van den zomer echter alleen de proeven van het *eerste deel poëzie* ontving. Ruim tweehonderd pagina's. Weer schreef ik Zijlstra, dat ik natuurlijk de proeven van de volledige poëzie moest hebben, en daarop antwoordt de stommeling naar een adres waar ik zes jaar geleden een maand heb gewoond met een brief die met mijn verzoek niets te maken heeft en die ik nu ten einde raad doorstuur naar jou.

Maak de kwestie thand s.v.p. omgaand voor mij in orde en antwoord ook my even, als je wilt. Voor de goede orde herhaal ik hier even de voorwaarden, die ik destijds aan de commissie heb gesteld en die mij door een brief van Lekkerkerker ingewilligd zijn. Mondeling gingen ook Dick B. en Jan Greshoff er mede accoord, en ik meen dat ook jij je in Brussel of in Utrecht met mijn eischen vereenigen kon.

1e. De vrije hand wat de omvang van de inleiding betreft (in overeenstemming met wat jou wenschelijk leek bepaal ik mij vermoedelijk tot ongeveer een vel.)

2e. Inzage van de volledige proeven der poëzie.

3e. Twee maanden tijd, na het ontvangen der proeven, om de inleiding te schrijven. (Nu ik de inleiding veel korter maak dan ik aanvankelijk van plan was, kan die termijn natuurlijk aanzienlijk worden ingekort, en als ik de proeven binnen een week hier heb en wij worden niet weggejaagd door den oorlog, zal ik mijn uiterste best doen om 15 September met de inleiding klaar te zijn.)

4e. De zekerheid, dat mijn stuk voor ik het persklaar naar Zijlstra zend door alle commissieleden - nu J.G. zoo ver weg zit zullen wij hem maar laten vervallen - gelezen wordt, zoodat ik aan eventueele bezwaren die mij gegrond voorkomen tegemoet komen kan.

5e. Honorarium, later in Brussel vastgesteld op *f* 2.50 per pagina, zooals dat ook voor Groot-Nederland geldt.

6e. Met Greshoff sprak ik af, dat de inleiding te voren in Groot-Nederland zou worden afgedrukt. (Wat mij betreft kan het natuurlijk ook in November, maar dan is er meen ik geen plaats.)

Vriendelijke groeten,
H.

P.S. Door Lekkerkerker liet ik je vragen om v. Wessem's Slauerhoff's-herinneringen en om het Memoriam Slauerhoff. Stuur dit even.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

H. Marsman
aan
Menno ter Braak (Den Haag)

Bogève (Fr.), 28 augustus 1939

aant.

aant.

B.M.
Zoojuist bericht dat de rest van de proeven aan mij afgezonden zijn. Dat is dus in orde en je hoeft verder geen moeite te doen. Maar wel ontvang ik graag de gevraagde boekjes. (en een duplicaat van je stuk over Gomperts.)
H.

Origineel: Den Haag, Letterkundig Museum

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 3 november 1939

aant.

aant.

Den Haag, 3 Nov. '39
Kraaienlaan 36

Beste Henny
Je inleiding voor de Slauerhoff-uitgave heb ik ontvangen en thans in circulatie gegeven aan de leden van de commissie; met het verzoek het manuscript zoo spoedig mogelijk naar Zijlstra door te zenden. Het stuk lijkt me heel geschikt voor het doel; een klein beetje omslachtig hier en daar, maar ook met zeer juiste opmerkingen.

Ik ben er niet van bewust ‘brieven en verzoeken’ niet beantwoord te hebben! Niet, dat ik veel van me heb laten hooren; maar van jou heb ik ook taal noch teeken gehoord: dus op welk verzoek ik had moeten antwoorden, weet ik niet. Eén verzoek om proeven wilde ik juist beantwoorden, toen ik bericht van je kreeg, dat die proeven je al bereikt hadden. In de afgeloopen maanden ben ik zoo weinig ‘beschikbaar’ geweest voor correspondentie, zoowel door drukte als door de internationale spanningen, dat ik alleen het hoogst noodige heb verstuurd aan dezen en genen. Alleen aan Jan Greshoff, die op post *leeft*, heb ik vrij veel geschreven; maar het blijkt wel, dat de verbinding met Zuid-Afrika practisch niet meer als normale communicatie bestaat. Onlangs kreeg ik *zes* brieven van Jan met één post, terwijl er nu al weer een langdurig zwijgen op is gevolgd. Het schijnt, dat de luchtpost uit Afrika (en vermoedelijk ook *naar* Afrika) in Engeland onmogelijk lang wordt opgehouden. Van Jan overigens bijna niets dan sinistere indrukken; hij voelt zich vereenzaamd en afgesloten.

Wat mij betreft: ik vergeet soms den oorlog, maar ik kom tot niets van grooter formaat. De gedachte, dat iedere dag de aanval van het moffentuig op het Westen weer kan beginnen, maakt het me onmogelijk langer dan een paar dagen vooruit te denken. Opportunisme in de practijk! Onze vriend Anton van Duinkerken heeft juist in ‘De Gemeenschap’ een twintig pagina's losgelaten tegen mijn ‘Nieuwe Elite’; een zoo onfrisch en zelfs leugenachtig soort polemiek, dat ik er niet op in zal gaan. God beware ons ook voor een dictatuur van Rome!

Hier is verder alles wel. Wij troffen Eddy en Bep gelukkig in heel goede conditie aan na hun ietwat avontuurlijke bootreis. Eddy is niet veel veranderd, zijn strijdbaarheid is minstens even groot als vroeger. Ik ben erg blij, dat hij terug is; het werd hier wel heel erg stil.

Je ontvangt toch de Vaderlanden geregeld? Ik heb Zijlstra geschreven, dat je □ 250 p.p. honorarium wenscht, en dat mij dit zeer redelijk lijkt.

Het beste!
Ons beider hartelijke groeten,
ook voor Rien,
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek

Menno ter Braak
aan
H. Marsman

Den Haag, 13 maart 1940

aant.

aant.

aant.

aant.

Den Haag, 13 Maart 1940
Kraaienlaan 63

Beste Henny

Je zult mij wel voor zeer onvriendschappelijk en de hemel weet wat nog meer houden, vanwege mijn hardnekkige stilzwijgen, dat ik nu verbreek; maar ik heb daarvoor geen excuses, alleen maar 'gevoelsgronden'. Er is n.l. niets, dat ik zoo verafschuw als correspondentie zonder reden; en ik heb het gevoel, dat wij door de omstandigheden zoozeer van elkaar verwijderd zijn geraakt, dat een mondeling contact hoogst noodzakelijk zou zijn om hierin verandering te brengen. Hetzelfde gevoel had ik, toen ik Eddy in drie jaar niet gezien had; bij het weerzien bleek direct, dat zulke tijdelijke vervreemdingen berusten op het ontbreken van 'verificatie'. Er ontstaan schriftelijke misverstanden, die eenvoudig schriftelijk niet zijn op te helderen, omdat 'de letter doodt'. Zoo voel ik me nu ook t.o.v. jou; er ligt zooiets als een heele oorlogsperiode tusschen onze laatste confrontatie! Een en ander gaat niet onopgemerkt aan je voorbij, althans niet aan mij. Ik ben er heilig van overtuigd, dat één middag *praten* het verloren contact volkomen zou herstellen; maar je bent voortdurend buitenslands, en *ik* kan niet buiten de grenzen komen, onder deze omstandigheden! Ziedaar het dilemma. Eddy, meer op briefschrijven ingesteld dan ik, kan misschien beter het contact bestendigen door de epistolaire middelen dan ik; waar nog bij komt, dat de krant mij altijd zooveel te schrijven geeft, dat het bewegen van de pen op zichzelf mij maar zelden genoegen verschaft, buiten den 'diensttijd' om. Dit alles in verklaring van een bijna bot zwijgen; het is soms, of mijn pen verlamd is. Zoek er dus niets onvriendschappelijks achter; het is een *tijdelijk* verschijnsel. Ik zou zelf niets liever doen dan voor minstens een half jaar eruit gaan, ergens leven, waar niet altijd die eeuwige actualiteit om mij heen was; maar ik voel even sterk, dat ik op dit moment niet zou kunnen deserteeren, dat ik aan mijn geprojecteerden roman niet rustig zou kunnen werken, zoolang de actualiteit voor iedereen hier een directe bedreiging is. Het door jou geapprecieerde kroniekje in Gr.Ned. geeft mij in deze omstandigheden tenminste de bevrediging, dat ik doe wat ik op mijn terrein doen kan om de neutraliteitsillusie te verscheuren. Wat helpt het? Niet veel, maar het is een soort afreageeren, dat mij hygiënisch lijkt. Vandaag, met de zwartste berichten over een tweede München in Finland, lijkt al dit protesteeren nutteloozer dan ooit. Het lijkt wel, alsof de wereld de fascistische pest wil slikken als een geneesmiddel. Mijn vertaling van 'Hitler m'a dit' is hier in beslag genomen, inclusief dus de inleiding, die ik erbij geschreven heb. Men schijnt te denken, dat door zulke beleefdheden een gangsterkoning óók beleefd zal worden. In zulke platte illusies leven de menschen hier nog. Een oorlog op Nederlandsch grondgebied zou een groot deel van de populatie nog ten zeerste verschrikken; ik bedoel niet zoozeer de bommen, die mij even hard zullen verschrikken als de rest, maar het feit van den oorlog.

Eddy en Bep hebben gedurende den winter hier dichtbij gewoond, zoodat wij elkaar zeer geregeld spraken. Dat was zeker een troost; E. is nog altijd zoo polemisch, dat hij op iemand werkt als een stimulans. Hij is overigens *wel* veranderd; het leven in Indië heeft hem tegenover den gemiddelden Nederlandschen intellectueel à la Tielrooy bepaald milder gestemd; soms oordeelt hij zelfs milder dan ik! Maar zijn frondeurs natuur is toch geheel dezelfde gebleven. Verder zien wij natuurlijk maar heel weinig menschen, en zeker nauwelijks 'letterkundigen'. Ik bevind mij daarbij wel, want de maatschappij neemt mij verder heusch genoeg in beslag. Gisteren een zeer amusante brief van Thelen uit Amarante, waarin hij het 'leven met Pascoaes' beschrijft. Als het erop aan zou komen per vliegtuig te eclipseeren, zou Portugal nog niet het slechtste oord zijn, in deze tijden. (Wie had dat een jaar geleden gedacht?)

Krijg je mijn Zondagsartikelen eigenlijk regelmatig? Ik heb geen begrip van de vertragingen, die door de censuur ontstaan.

Mijn geschrift over Vestdijk ('De Duivelskunstenaar') is eergisteren de deur uitgegaan. Het is iets in den geest van jouw Ter Braak-studie, maar grooter van omvang. Het geheel is 'gecomponeerd' uit krantenartikelen en nieuw schrijfsel, à la manière de 'In Gesprek met de Vorigen'. Dit soort schrijverij is misschien nog het meest geschikt voor tijden als deze; het vergt niet veel concentratie, en je hebt toch het idee, dat je iets doet. Heb je Gomperts 'Catastrophe der Scholastiek' gelezen (V.Bl. van Februari)? Dit is het *eenige belangrijke* over 'De Nieuwe Elite' geschreven. Trouwens: ook vrijwel het *eenige*. De critiek heeft er niet op gereageerd.

Aan Het Vaderland is mijn positie sedert het conflict alleen maar sterker geworden... zoolang als het duurt, natuurlijk; in de journalistiek gelden geen ambtenaarstermijnen. Zulk een eruptie van directeurs-rancunes was blijkbaar zeer noodzakelijk. Maar ook dit lijkt nu al weer lang geleden, en van weinig belang, vergeleken bij Mannerheimlinies en soortgelijke collectieve phaenomenen.

Gisteren zag ik Konrad Merz weer eens, sedert lang. Waarschijnlijk zal zijn 'Generation ohne Väter' bij Brusse verschijnen, in het Nederlandsch. Hij sprak er met mij over, dat jij indertijd een half plan gehad had het te vertalen; maar of het - geheel afgezien van je intenties nu - mogelijk is manuscripten in die taal over de grens te zenden, ook al zijn ze antifascistisch?

Van Jan Greshoff vrij geregeld bericht per luchtpost. Meestal tamelijk in mineur.

Veel hart. gr.,
ook voor Rien en van Ant,
je Menno

Origineel: Den Haag, Koninklijke Bibliotheek